

2 46

A' DA

BORBÉLYSÁGNAK E L E J I,

MELLYEKET

NÉMETÜL, 'S DEÁKUL KI-ADOTT

PLENCK JÓSEF,

A' BORBÉLYSÁGNAK TUDÓSA, ÉS BUDÁN A' BORBÉLYOKNAK, 'S BÁBÁKNAK KÖZÖNSÉGES KIRÁLYI TANITÓJA.

MAGYARRA FORDITOTTA,

É S

KÉT KÉPEKKEL, 'S NÉMELLY HASZNOS
TIZIKKELYEKSEL SZAPARITOTTA

RÁCZ SÁMUEL,

A' DEÁKI, VILÁGI, ÉS ORVOSI TUDOMÁNYOKNAK
TUDÓSA, ÉS BUDÁN A' FELBONTZALÁSNAK KÖZÖNSÉGES KIRÁLYI TANITÓJA.

0.2 JUL 2004

4509

MAGYARY-KOSSA SÁMUEL
KÖNYVTÁRA
T-SZT-MÁRTON

EGYETEM
SZÜLESZETI ÉS MŰGYÓGYASZATI
KÖRODAJA.

BUDÁN, ÉS PESTEN

WEINGAND, ÉS KÖPF KÖNYVÁROSOK'
KÖLTSECÉVEL. 1782.

NAGY KEGYELMÜ

és

MÉLTÓSÁGÚ

GRÓF

SZÁPÁRI

SZAPÁRY PÉTER

URNAK.

MURAI-SZOMBATH-ES SZÉTSI SZI-
GET-VÁRAK',

és

VÁGH-BESZTERCZE' ÖRÖKÖS URÁNAK.

FELSÉGS

TSÁSZARI, ÉS KIRÁLYI

FEJEDELMINK'

BELSŐ KAMARÁSSÁNAK, TANÁTSASÁNAK

és

MARSAL-FÖSTRÁSA-MESTERÉNEK.

A' KÖZ - JÓ NAGY ÉRDEMÜ

NEVELŐJÉNEK.

KI AZ Ö RÉGI GYÖKERÜ

ÍDITSŐ ELEJINEK-KORONÁS

FEJEDELMINK' KIRÁLYI SZÉKEKHEZ

MUTATOTT HIVSÉGEKET

TULAJDON VITÉZSÉGÉVEL

SZERENTSÉS
DIADALMIVAL,
FŐ TISZT-VISELÉSÉVEL, ÉS ÁLHATATOS SZÓLGÁLA-
TIVAL,
ÚJ SZINRE EMELÉ.
HAZANK' DITSÖSSÉGE'
TERJESZTŐJÉNEK.
KI ANNAK MOSTANI, és JÖVENDŐ ÉKESSÉGÉRE
ÚGY TEKÉNT,
HOGY EZEN
BORBÉLYSÁG' ELEJIT
DITSŐ NEVE ALATT MAGYARÚL KI-BOTSÁTVÁN
AZOKRÓL-IS MEG-EMLÉKEZZÉK,
A MIKRÖL
AZ EL-FOLYT SOK SZÁZADOK
MÉG NEM-IS
ÁLMADOZHATTAK.
VITÉZSÉG,
'S
BÖLTSESSÉG
IGAZ
BARÁTTYÁNAK.
EZEN MUNKÁJÁT
ILLENDŐ TISZTELETTEL AJÁNLLYA

RÁCZ SÁMUEL.

KEGYELMES URAM!

STEPHANI KOSSA
DE
NAGY MAGYAR
ANNO
MDCCLXXXIX

Hogy ezen munkámat KEGYELMESSÉGEDNEK Ditső Neve alatt ki-adni mérészeltem, azok-nélkül nem esett; tudtam, tudni-illik, hogy KEGYELMESSÉGED a' Köz-Fónak mindennemű basznát, és ditsőségét elő-mozdítani úgy kívánnya, hogy semmit el-ne-mulassan, valamit meg-ért, hogy véghez vinni batalmában legyen.

Ezen mondásomat könnyen meg-bizonyíthatnám, ha attól nem tartanék, hogy utólyára-is tsak azt kellene mondanom, hogy a' valóságos érdemet még eleget nem magasztaltom. A' ki a' különös történetek' laistromát bal-ítélet-nélkül meg- vizsgálja, Az a' SZAPÁRY NEMNEK fáradazásait, véres verej-

tékeit, szép teteményeit, és igyekezeteit, mellyeket egyedül tsak a Köz-Éónak haszna, és ditsősége okozott, világafon fel-találya.

Ezen Borbéllyságnak ki-adása a Magyar Köz-Éónak, melly hasznos és ditsőséges légyen, azt a józan itéletüek könnyen által-láttják; kivált ba meg-gondolyák, bogy illyen könyv magyar nyelven még soha nem - iratott, jóllebet sok jóra menendő magyar Borbélyoktól, kik idegen nyelveket nem tudnak, és mégis a Felső Hatalmaságoknak kegyelmes parantsolattival tanulásra, és mesteri próbára bathatósan ösztö-neztetnek, már régen óbajtatott.

De ha ez nem volna-is, mégis mindazonáltal ezen könyv hasznos és ditsőséges voltának meg-mutatására az - is elég, bogy a közönséges Bültsefséget nem keveset segitti. . . . Kegyelmes Uram! vala-

mint a' GÖRÖGÖK, RÓMAIAK, ÁNGLUSAK, FRANTZIAK, 's a' t. addig a' Böltséset magokvá nem teették, valamedig a' tudományokat anyanyelvekbe bé-nem búzták, úgy a' Magyar Nemzet-is addig a' Böltséset közönségesé nem teszi, valamedig vagy anya-nyelvén nem irat, nem tanittat, és nem tanúltat, vagy más Nemzettől nyelvet nem költsenez.....

Magyar Irók már elegen vólnának, de a' Magyar Segitök, kik az Iróknak leg bathatósabb ösztöni, még eddig vagy igen kevesek, vagy leg-alább az Iróknál tudva nintsenek. En ugyan, meg vallom, ezt a' könyvet még ki-nem adtam vólna, ha a' KEGYELMÉSSÉGED' Kegyessége arra fel-nem indított vólna; azért - is hogy ezen irásommal kedves Nemzetemnek hasznat, és ditsőséget valamennyire elő - mozdíthatam, azt egyedül tsak a' KEGYELMÉSSÉGED'

*Kegyességének tulajdonitom: Vegye tebat KEGYEL-
MESSÉGED' tolem ezen munkámnak ajánlását öly
szívvvel, a' millyennel én az egész világ előtt meg-
mutatni kívánom, hogy vagyok, és börtig lenni-is
akarok*

KEGYELMESSÉGEDNEK

**Írám Budán, 1782 - dik esztendőben,
Böjtelőhavának 28 - dik napján.**

igaz bálá-adó szolgálója.

RÁCZ SÁMUEL.

I.

A' FELBONTZALÁSRÓL KÜZÖNSÉGESEN.

(*Anatomia in Genere.*)

Felbontzalásnak az a' tudomány neveztetik, a' mellyik az emberi testnek alkotmányát, és tulajdonságait tanítja s mutatja.

Hét részekre osztatik: Az *első* a' tsontokról; a' *második* a' kötökről; az *harmadik* az inashúfokról; a' *negyedik* a' belső tagokról; az *ötödik* az erekről; az *harodik* az érzőinokról; az *hetedik* az ikráshúfokról ad tanítást.

AZ EMBERI TEST' MERŐ RÉSZEI.

(*Partes solida.*)

Az Emberi test merő, és folyó részekből áll. A' merők kemények, és lágyok. Kemények a' *tsontok*, és a' *portzagók*; lágyok az *inashúfok*, *ikráshúfok*, *erek*, *inak*, és a' többiek minnyáian, a' mellyek se nem tsontok; se nem portzagók; se nem folyók, mint a' vér, és a' vérből választott nedvességek.

TSONTAKRÓL VALÓ TANITÁS.

(*Osteologia.*)

Tsontok' tanításának a' felbontzalásnak az a' része neveztetik, a' mellyik mindent, a' mi a' tsontokban emlékezetre méltó, rendesen elő-áll, és meg mutat.

Tsontoknak az emberi test leg-keményebb, leg-szárazabb, leg-merőbb, és leg-érzékletlenebb részei hívattatnak.

AZ EMBERI TESTNEK TSONTÉPÜLETE, (*Scel'et'cn.*)

Tsontépületnek mondatnak az emberi testnek magok' természetű helyekben öfzve - kaptoltatott tsontyai.

Mikor a' tsontok magok' tulajdon kötőjekkel vagynak öfzve - foglaltatva, akkor a' tsontépület *természetinek* mondatik; *mesterséges* ellenben, ha a' természeti kötések helyett vas fonalak vétetődnek, és a' tsontak azokkal köttenek öfzve.

A' *Tsontépület* osztatik: *Főre; Derékre;* felső és alsó *Végekre.* A' *Fő Kaponyára,* és *Ábrázatra.* Az *Ábrázat* felső és alsó *Állkapozására.* A' *Derék Gerinczre; Melyre;* és *Medenszére.* A' felső végek osztatnak *Vállakra; Karakra; Könyökökre;* és *Kezekre.* A' *Kezek Kéz-gyökérre; Közép - kézre;* és *Ujjakra.* Az alsó végek *Tzombra; Szárra;* és *Lábra.* A' *Lábok Lábgyökérre; Közép-lábra;* és *Lábújjakra.*

A' TSONTOKNAK SZÁMA, ÉS NEVEZETEI. (*Numerus & Nomina Offium.*)

A' Megállapodott idejű embereknek tsontépülettye 243. tsontokból áll.

A' Kaponyában *nyóltz* tsontakot számlálunk; tudni - illik: *egy homloktsontat;* *egy nyakszirttsontat;*; két *falttsontakar;* két *vakszemtsontakar;* *egy éktsontat;* *egy rosttsontat.*

A' Felső Állkapozában *tizenhárom* tsontak vagynak; tudni - illik: *két felső álltsontak;* *két járomtsontak;* *két könyvtsontak;* *két orttsontak;* *két ínysontak;* *két alsó ortvigik;* és *egy eke-tsont.* Az alsó állkapozta *egy* tsontból áll, melly *alsó álltsontnak* nevezetetik.

A' Szájnak üregében *harmintzhárom* tsontak találtatnak; tudni - illik: *harmintzkét fogok,* és *egy nyelvtsont.*

A' Füllen *négy* tsontak vagynak; tudni - illik: *egy kengyel;* *egy pöröly;* *egy ülő;* és *egy kerektsontotska.*

A' Gerintzben *bűszonnég*y tsontakat számlálunk; tudni-illik: *bér* nyakgerintzeket, *tizenkét* hátgerintzeket, és *öt* ágyékgerintzeket.

A' Melyben *bűszonör*e tsontak találatnak; tudni-illik: *egy* *melyszon*t; és *bűszonnég*y óldaltsontak.

A' Medentze *nég*y tsontokból áll, tudni-illik: *két* tsipőtsontokból; *egy* kereszttsontból; és *egy* fartsikból.

A' Vállban *két* tsontak vagynak: *egy* válllapatzka; és *egy* vállkólts. A' kar *egy* tsontból áll, melly *karssont*nak nevezetik: A' könyökben *két* tsontak találatnak, tudni-illik: *egy* könyöksing, és *egy* könyök orsó.

A' Kézgyökér *nyolcz* tsontokból áll, mellyek két forban fekülznek. A' Közép-kézben *öt* tsontak vagynak; tudni-illik: *nég*y Középkéz-tsontyai az újjaknak; és *egy* Középkéz-tsontya az hüveiknek. Az újjakban *tizennégy* tsontakat számlálunk; tudni-illik: az hüveikben *két* izetskéket; és a' több újjak közül mindenikben három izetskéket.

A' Tzombnak *egy* tsontya vagyon, a' melly *tzombsont*nak neveztetik. A' szárban *bárom* tsontak találatnak; tudni-illik: *egy* szártsont; *egy* szárkapots; és *egy* szártsomó. A' Lábgyökér *bér* tsontokból áll. A' Középlábban *öt* tsontak számlálatnak, mellyek Középlábtsonoknak hivattatnak. A' Lábujjaknak *tizennégy* tsontyai vagynak. A' Lábhüveikben *két* izetskéket; a' több lábujjakban mindenikben három izetskéket találatnak.

A' TSONTOKNAK ÖSZVE FOGLALTATÁSA.

(*Nexus Ossium.*)

A' Tsontoknak öszve-foglaltatása háromféle: az *egyik* mozgó; a' *másik* mozdíthatatlan; az *harmadik* közbenvettetett.

A' Mozgó foglaltatásnak *öt* nemei vagynak, tudni illik: *Mély* izesülés; *Egyenes* izesülés; *Köz*-izesülés; *Sark*-izesülés; és *kérséges* izesülés.

A' Mozdíthatatlan Foglaltatás háromféle: *Varrás*; *Egygyesülés*, és *Szegezés*.

A' Közbenvetetett Foglalatás ötfele: Fortzagós izesülés; inashúfas izesülés; kötös izesülés; hártvás izesülés; és tsontos izesülés.

MOZGÓ IZESÜLÉSEK.

(*Nexus mobiles.*)

A' Mély Izesülést abból lehet meg - esmérni, hogy az izesülő gödör mély, és az izesült tsont minden - felé tapaszthatóképpen fordúl. Így egyedül csak a' izombsontnak feje izesül a' tsipötsontnak vápátskájával. Az Egyenes izesülésben az izesülő gödör egyenes, és még - is az izesült tsont mindenfelé nyilván mozog. A' Kartsonnak feje így izesül a' vállapatzkának egyenes vápájával

A' Köz izesülés olyan, mint a' tobák pixifeknek fedellekkel való öfzve - foglalások, és tsak ki nyujtást, és hajlít enged, a' mint a' térdekben, és a' könyökökben tapasztaltatik. A Sark - izesülésben a' tsont úgy forog, mint az ajtó a' farka körül. Az fő és az első nyakgerintz ekképpen forog a' második nyakgerintz' fog forma tsapja körül. A' kérséges izesülésben a' tsontok egymást igen egyenes, és tsak alig tapasztalható laposággal érik; ugyan azért az ilyen izesüléskén alig lehet valami mozgást észre venni. A' Lábgökér a' közép - lábbal így vagon izesülve.

MOZDITHATATI AN IZESÜLÉSEK.

(*Nexus immobiles.*)

Iarrásnak az az Izesülés neveztetik, a' mellyben két tsontak fogas széllyekkel foglaltatnak öfzve, mint a' kaponyának tsontyai. Ezyzesülésnek az az izesülés hivattatik, a' mellyben a' tsontak darabos, de nem fogos, széllyekkel kaptsoltatnak egybe, mint az ábrázatnak leg - több tsontyai. Szegezésnek akkor mondgyuk az izesülést, a' mikor egy tsont a' másban úgy vagon, mint a' falban a' szeg. Ekképpen gyaktnak bé - a' fogak az alsó és felső állkapzának völujiban,

KÖZBENVETETTETETT IZESÜLÉSEK.

(*Nexus mediati:*)

Portzagós Izesülések hívjuk azt az izesülést, a' mellyben az öfzve foglaltatott tsontak között portzagó vagyon, és az egész öfzve-foglalás attól a' portzagótól függ. Ekképpen foglaltatnak egybe a' két Szemérem-tsontak, és a' gerintzeknek derekai. *Inashúfos* az Izesülés akkor, a' mikor a' tsontok inashúfakkal köttetnek egybe. Így foglaltatik a' nyelvtsontról a' rízekkel öfzve. *Körös Izesülésnek* az nevezetnek, a' mellyen a' tsontok kötéssel köttetnek egybe. Így vagynak Izesülve a' könyökíng, és a' könyökorsó: A' Szártsont, és a' Szárkapots. *Hártyás izesülésnek* azt tartjuk, a' mellyben a' tsontak valami hárttyával foglaltatnak öfzve, mint az anyok' hasában lévő gyermekeknek kaponya-tsontyai. *Tsontos Izesülésnek* azt mondjuk, a' mellyben két tsontok valósággal öfzve nőnek, és egy tsontá válnak, mint az alsó állkapcs, melly a' magzatban két tsontokból áll. Így nőnek öfzve a' kaponyának varrájai is az örögökben.

A' TSONTOKNAK ÁLLATTYA.

(*Offium substantia.*)

A' Tsontoknak állattya háromféle: keményen öfzve veregett; spongiás; és rostas. Az Hótszú Tsontoknak közepek kemény, a' végek spongiás, a' belsőrészek, a' hól a' velő vagyon, rostas. A' kemény rész tsont-táblákból, a' spongiás tsont-bóltokból, a' rostas tsont-rostakból áll.

A' TSONTOKNAK FESTÉKE.

(*Offium color.*)

A' Tsontok kemény részei tejér-pirosfak; a' spongiások hamuszínűs pirosfak.

A' TSONTAKNAK HASZNA.

(*Ufus offium.*)

A' Tsontok a' testnek támaszakai, és állítanak, a' belső tagokat őltalmazzák, és az inashúfakat magokhoz ragasztják.

A' KAPONYÁRÓL KÖZÖNSÉGESEN.

(*De cranio in genere.*)

A' Kaponyának ürege, és feneke vagyon. Minden tson-
tyai varrás ália' foglaltatnak - öfve, mellyek közül hármom va-
lóságok, *ketten* fattyúk. Az Egyik valóságos varrás *koszo-
rú-varrásnak* neveztetik, azon a' helyen vagyon, a' hova a'
koszorút szokták tenni, és az homlak - tsonat a' faltsontakkal
öfve - foglallya. A' Második *nyíl - varrás*, a' faltsontakat
egymáshoz köti. Az Harmadik *bárulsó fővarrásnak* mondatik,
és a' főnek hátulsó tsontyát a' faltsontakkal, és a' vakfzem-tson-
takkal öfve forrasztja. A' Két fattyú varrásfok halhajofoknak,
avagy vakfzem - tsonatok varrásának neveztetnek, mivel a' vak-
fzem - tsonatokat a' faltsontokhoz kötik.

A' Kaponyának tsontyai állnak *belső és külső* táblákból, mel-
lyek közö t spongiás matéria vagyon. A' Belső tábla, mivel
igen tiszta, és könnyen törik, üveg - táblának - is hivattatik.

Az Hátulsó fővarrásban valami apró tsonatok találtatnak, a'
mellyek *Vormius* tsontyainak neveztetnek.

A' Kaponyának fenekén *nyolcz* gödrök vagynak, mellyek-
len a' nagy agynak *hat* szárnyai, és a' kis agy fekszenek. A'
két elsőket az homlaktsonat és a' rostatsont; a' *két középsőket* az
éktsonat és a' vakfzemtsonat; a' *két felső és alsó bárulsókat* a' nyak-
firttsont formálja. Vagynak még a' kaponyának fenekén tíz
páros, és két páratlan lyukak - is. A' tíz páros lyukak ezek:
1. Rostalyukok. 2. Látólyukok. 3. felső szemgödör - hasadások.
4. Kerek lyukak. 5. Tojásforma lyukok. 6. Tövis - lyukok
7. Nyakéleterek tsatornáji. 8. Belső halló lyukak. 9. Ron-
gyos lyukak. 10. Első nyakfirtlyukak. A' *két páratlan lyu-
kak* ezek: 1. Vaklyuk. 2. Nagy Nyakfirtlyuk.

A' *Rosta'lyukak*on a' szagló érzőinek mennek által. A' *Lá-
sólyukak*on a' látó érzőinek, és a' közép életer: mennek által. A'
*Felső szemgödörhasadások*on az harmadik, negyedik, és hatodik
pár, az ötödik párnak első ága, és a' szemgödörnek belső
életere mennek által. A' *Kerek lyukak*on az ötödik párnak

második ága menyen által. A' *Tojásforma lyukakan* az ötödik párnak harmadik ága menyen által. A' *Tövis - lyukakan* az agyvelő kemény hártájának tövis - életere menyen bé a' kaponyának üregibe. A' *Nyakéleterek' tsatornájm* bé mennek a' belső nyakéleterek, és ki jönnek az oldaltsontok nagy érzőinai. Az *Hallólyukakan* által mennek a' kemény, és lágy halló érzőinak, és a' belső halló életer. A' *Rongyos lyukakan* ki mennek a' kaponyának üregéből a' belső nyakvérerek, a' nyóltzadik pár érzőinak, és a' gerintz - velejének vízfza menő érzőinai.

Az *Első nyakszirlyukatskakan* a' nyelvnek érzőinai, mellyek a' kilentzedik párt tefzik, mennek ki. A' *Vaklyukan*, melly az homlak - tsontban vagyon, valami kis vérer menyen által az ornak lyukaiba. A' *Nagy nyakszirlyukan* ki menyen a' gerintzvelő, és bé - mennek a' két gerintzéleterek, és a' két gerintzvelőnek vízfza menő érzőinai. A' *Gyermekek' fejek-tején* lévő hártás hely kutatskának neveztetik.

AZ HOMLAKTSONTRÓL.

(*De Osse Frontali.*)

Az Homlaktson a' kaponyának első felén vagyon; olyan forma, mint valami tél tengeri tőga; osztatik külső és belső színre, fenékre és szélyekre.

A' Külső színén egynéhány dombak vagynak. 1. Az *Homlaknak két dombjai*, mellyek a' külső színnek oldalait formálják. 2. A' *Szemöldekeknek bajtáfai*, mellyekből a' szemgödröknek felső szélyei állnak. 3. A' *Külső homlok - tövis*, mellyen az ornak tsontyai feküsznek. 4. A' *Szemgödröknek külső és belső dombjai*, mellyek a' szemgödröknek széleteit formálják. 5. A' *Belső Homlok - tövis*, melly az homlaktsonnak fenékén a' vaklyuk előtt a' belső színén vagyon.

A' Külső Színek gödrői ezek: 1. Két gödrői a' szemeknek az homlaktsonnak fenékén. 2. A' *Könyviktársbúfnak* vermetskéji a' külső széletekben. 3. A' *Szemtsigának* verme a' belső széletekben. 4. A' *Szemöldöklük*, mellyen az homlak-

nak érőjina a' szemöldökhajtásban által botsáttatik. 5. Az Homlaktsonznak két *zaknyos kebele*i, mellyek az homlaktsonznak fenekén, az egymástól elvált két táblák között vagynak.

A' Belső szinen vagyon 1. valami *zsatorna*, mellyben az agy kemény hártájának felső hofzizú vértartó edénnye az homlaktsonznak közepén helyhezttetik. 2. Valami *Vaklyuk*, a' belső homlok-tövisnek alatta. 3. Valami *Kivágás* a' fenekén a' rostatsontnak béhelyhezttetésére.

AZ FALTSONTAKRÓL, (*De Offibus parietalibus.*)

A' Faltsontak a' kaponyának tetején egymással öfzve-foglatatnak; négy szegeletnek, és mint egy bólthajtásosak.

Öfztatnak 1. *külső és belső szinre.* 2. *Négy Szélyekre*, mellyek közül a' felső *nyilfszélynek*, az alsó *vakfzemfszélynek*, az első *homlakszélynek*, az hátulsó *nyakszirtszélynek* nevezttetik. 3. *Négy Szegeletekre*, mellyek közül ketten első, és felsőkre 's alsókra öfztatnak, ketten hátulsók, és felsők 's alsók, mint az első.

Kivül két gödrei vagynak. 1. A' Nyilfszélynek hátulján egy *faltsontlyuk*, mellyen az agy' kemény hártájából valami kis életer menyen ki. 2. A' Vakfzemfszélyen valami félkerék gödör a' vakfzemínashúfnak ragafzkodására. *Belöl-is* két gödrei vagynak. 1. Valami *Barázda*, melly a' nyilfszélyben helyhezttetik az agy' kemény hártája' felső véredénnyének bé-fogadására. 2. Valami *Barázda* az alsó és első szegeleten az agy' kemény hártájának tövis-életeréért.

A' NYAKSZIRTISONTRÓL. (*De Offe occipitis.*)

Ez a' tsont a' kaponyának hátulsó és alsó felén vagyon, hofzizú négy szegeletes, és öfztatik külső 's belső szinre.

Kivül a' közepén vagyon valami felemelkedés, mellyhez a' nyakszirtkötő ragafzkodik; vagyon még valami domb-is a' fenekén, mellyben a' nagy lyuk helyhezttetik; vagyon két

fejes kiállás - is, mellyekkel a' fő a' nyakgerintzhez izesül. *Belől* a' négy felemelkedett lináknak közepén egy kereszt forma domb vagy on, melly töviskeresztnek mondatik.

A' *Külső* gödrök ezek: 1. Az alsó széleken két metzés a' rongyas lyuknak forinálásra. 2. A' nagy nyakszirtlyuk, mellyen a' gerintz - velő kijön, és a' gerintzcséleterek a' vízfa menő gerintz - velő - érzőinakkal bé mennek. 3. A' két első fejes lyukak, mellyeken a' nyelvnek érzőinai mennek - ki. 4. A' Két hátulsó fejes lyukak, mellyeken valami vérer menyen - ki. A' *Belső* ezek: 1. A' Felső nyakszirtgödrök, mellyekben a' nagy agynak hátulsó szárnyai helyeztetnek. 2. Az Hofzszű velőnek verme, melly a' fémék - kiállásban vagy on. 4. A' Felső Tsatorna, mellyen a' kemény agyhártyának hofzszű vére ere fekszik. 5. A' Két oldal - tsatornák, mellyekben a' kemény agyhártyának oldal - vérerei helyeztetnek.

A' VAKSZEMTSONTAKRÓL.

(*De Offibus Temporum.*)

Ezek helyeztetnek a' kaponyának oldaliban leg alóll; régulatlan formájúak.

Ölztatnak három részekre. Az *első* spongiás; a' *második* tset-forma; az *harmadik* közsziklás.

Mindenikből *kívül* ki - nőtt 1. egy járomtsont a' spongiás részekből. 2. Egy iztsont, melly a' járomtsontnak gyökere, és az izgödör előtt vagy on. 3. Egy száltont a' közsziklás részben. 4. Egy tset-formatsont a' tsetsforma részben.

Kívül mindeniken hat nevezetes gödrök vagynak. 1. Egy izgödör a' spongiás, és közsziklás rész alatt, mellybe az alsó állkaptzának fejestsonya bostáttatik. 2. Egy külső halló út, vagy - is lyuk. 3. Egy Száltsetslyuk a' szál - és tsets-tsonok között, mellyen az halló érzőinnak kemény része menyen ki. 4. Egy lyuka a' nyakcséleternek a' közsziklás részben, mellyen az oldaltsontoknak nagy érzőinai ki menyen, és a' be'ső nyakcséleter bé vitetődik. 5. Egy Félmetzés a' közsziklás részben, melly a' nyakszirtsonaak metzésével a' rongyas lyukat csinálja.

6. Az Eustakiuskürtye, melly a' spongiás és kösziklás részek között jön ki a' dobnak üregéből. *Belől* a' kösziklás résznek hátulsó szinén vagyon a' belső halló út, mellyen az halló érzőinnak lágy része menyen bé a' fülbe; ebben az útban vagyon a' Fallópius vízi tsatornája-is, mellyen az halló érzőinnak kemény része menyen bé a' dobnak üregébe.

AZ ÉKTSONTRÓL.

(*De Offe Sphocnoideo.*)

Ez a' tsont a' kaponyának fenekében vagyon; a' formája fokile, hasonló a' kiterjesztett szárnyu denevérhez. Osztatuk derékre és szárnyakra; belső és külső szinre; a' belső benn a' kaponyában, a' külső kívül vagyon.

Kívül négy kiállásai vagynak. 1. Egy tövis, melly az ornak eketsontyával öfzve foglaltatik. 2. A' nagy Szárnyak, mellyek vakfzeme, fzemgödörös, és agyos részekre osztatnak. 3. A' Tzombforma kiállások, mellyeken fellyül a' gyökér, alól két kis szárnyatskák jegyeztetnek. 4. Egy harog a' belső szárnyan, mellyhez valami inyinashús ragaszkodik. *Belől* találatnak. 1. Kis Szárnyak, mellyek a' belső fzemgödörhasadásnak felső részét formályák. 2. Négy ágygomb forma kiállások a' török nyeregben, mellyek közül ketten elsőknak, ketten hátulsóknak mondatnak.

Vagynak *kívül* még valami gödrök-is, mellyek közül ketten a' tsontnak közepét tartják, és taknyos vermeknek mondatnak; a' más kettők valóságos lyukak, és a' tzombforma kiállásnak gyökerén az ötödik pár érzőinnak vízfzja menő ágát bortsáttyák bé a' kaponyába. *Belől-is* fok gödrök találatnak. 1. A' Töröknyereg, mellynek üregében a' takony-ikráshús fekszik. 2. A' Látólyukak, mellyeken a' látó érzőinnak mennek által a' szembe. 3. A' Felső fzemgödörhasadások, mellyeken az harmadik és negyedik pár érzőin, az ötödik párnak első ága, és az hatodik pár, a' fzemgödör belső életerével a' kaponyának üregéből a' szemeknek gödrébe által mennek. 4. A' Kerek lyukak, mellyeken az ötödik

párnak második ága menyen által. 5. A' Tojás forma lyukak, mellyeken az ötödik párnak harmadik ága botsattatik által. 6. A' Tövis - lyukak, mellyeken a' tövis - életerek mennek bé a' kaponyába.

A' ROSTATSONTRÓL.

(*De Offe Ethmoidco.*)

Ez a' tsont a' kaponyának fenekén elől az orlikoknak felső fenekén vagyon, olyan lyukatos, mint a' rosta. Hat színre osztatik. A' Felső szín az agyat, az alsó az orlikakat nézi; az első azon a' helyen, a' hól a' taknyos veremek vagynak, az homlaktsonat éri; az hátúlsó az éktsonthoz foglaltatik; a' két oldal - színek a' szemgödöröknek belső feleket formályák.

Belől két kiállásai vagynak. 1. A' Kakastaré, a' belső színek közepén vagyon, mellyen az agy' kemény hártájának nyílforma kebele kezdődik: 2. A' Rostatíbla, melly a' belső színt a' kaponyában formályá. *Kivül* 1. A' szövénytábla, melly a' barlangos résznek közepén egyenesen le ereszkedik, és az ornak közepén az eketsonttal össze-foglaltatik. 2. A' barlangos részek, mellyek tsontlikokból állnak, és a' felső négy spongiás tsontakai, vagy -is ortfigákat formályák. 3. Az Üveg-táblák, mellyek a' barlangos részeknek külső színeket befedik, és a' szemgödöröknek belső oldalakat formályák. A' Kakastaré körül sok likok vagynak, mellyek rostatlikoknak mondatnak, és a' szagló érzőinakat botsáttyák által.

A' FELSŐ ÁLIKAPTZÁKRÓL.

(*De Offibus maxillaribus superioribus.*)

Ezek a' tsontak az ábrázatnak első és közép részén vagynak; osztatnak derékre, melly a' közepe, és sok kiállásokra

A' Kiállások ezek: 1. Az Orkiállás, melly az ornak oldalát formályá. 2. A' Szemgödörkiállás, melly a' szemgödörnek alsó részét formályá. 3. A' Jíromkiállás, mellyhez a' jíromtsont foglaltatik. 4. Az Inykiállás, melly az inyának első részét formályá. 5. A' Fogvállások karimája, melly-

mindenik tsontban nyóltz válukból áll. 6. A' Felső Állkaptzának tsomója, melly az hátúlsó szint formálya. 7. A' Tóviskiállás, melly az orlikaktán elöl a' tsontaknak öfzve foglaltatáfokban formáltatik.

Ezen tsontaknak nevezetes külső és belső gödrői is vannak: 1. A' Könyvgödör az orkiállásnak belső és felső karimáján, mellyben a' könyvzatskó fekszik. 2. Az orút, melly a' könyvgödörből lefelé az orlikba menyen. 3. Az Alsó szemgödörtsatorna, melly a' szemgödörnek alsó karimája alatt végződik, és az alsó szemgödörézőinat btsáttya-ki. 4. Az Elő nylyuk, melly a' tóviskiállásan a' tsontok' öfzve foglaltatáfoknál vagyon. 5. Az Takonybarlang, melly a' tsontnak közepében vagyon, és Highmorius barlangjának nevezeték. 6. A' Fogváluk, mellyekben a' fogok helyhezteznek.

A' JÁROMTSONTOKRÓL.

(*De Offibus Jugalibus.*)

Ezek a' tsontak az ábrázatnak oldalán vannak; majd négy szegeletűek; öfztatnak külső és belső szinre; derékre, és négy kiállásokra. A' kiállások közül. 1. Az Homlak -kiállás, melly az homlaktsontal a' szemgödörnek külső szegeletén öfzve foglaltatik. 2. Az Szemgödör -kiállás, melly a' szemgödörnek külső oldalát formálya. 3. A' Járomkiállás, melly a' vakszemtsonnak jármas kiállásával a' vakszemtáján a' járomhidat formálya. 4. Az Pofakiállás, melly a' felső állkaptzán szabadon áll.

AZ ORNAK TSONTYAIRÓL.

(*De Offibus Nasi.*)

Az Ornak tsontyai az ornak felső és közép részén vannak, és hosszszas négy szegeletűek: öfztatnak külső és belső szinre, és négy szélekre, mellyek közül a' felső az homlaktsontat éri, az alsó az ornak portzagójával öfzve foglaltatik, a' belső a' maga társával öfzve kaptoltatik, és a' rostatsontnak sévénykiállását éri, a' külső függ a' felső állkaptzának orkiállásáról.

A' KÖNYVTSONTOKRÓL.

(*De Offibus Lachrimalibus.*)

Ezek a' tsontak a' szemgödöröknek belső izgeletekben vannak, és négy izgeletük : osztatnak külső és belső színekre, és négy szélekre. A' *Külső* szin a' szemgödörbe néz; a' *belső* a' rostatsontnak likatas részét fedí bé. A' *Felső* szély az homlaktsontal, az *alsó* a' felső állkaptzával, a' *külső* a' felső állkaptzának orkiállásával, a' *belső* a' rostatsontnak papírostáblájával foglaltatik öszve. Ennek a' tsontnak a' külső szélén valami fél tsatorna forma gödör vagyon, melly a' felső állkaptzának orkiállásán lévő fél tsatornával a' *könyvgödört* formálja.

AZ ALSÓ ORTSIGÁKRÓL.

(*De Offibus spongiosis inferioribus.*)

Ez a' tsont alól az orlikaknak oldalán fekszik; hasonló az hosszú tsigákhoz : osztatik külső és belső színekre; első és hátú'só végekre; felső és alsó szélekre, mellyek közül a' *felső* a' felső állkaptzának orkiállásához foglaltatik, az *alsó* ellenben az orlikoknak közepén szabadon függ.

AZ INYTSONTOKRÓL.

(*De Offibus Palatinis.*)

Az Inytsontak az inynek hátulso felén vannak; régu'átlan formájúak : osztatnak *bárom* részekre, mellyek közül az egyik inyrésznek, a' második orrésznek, az harmadik szemgödörésznek nevezterik. Az *első* az inynek, és ornak hátulso részét formálja; a' *második* a' tikonybarlangnak háta megett fel menyen a' felső állkaptza mellett, és befedi a' barlangliakat; az *harmadik* igen kicsin, és segíti a' szemgödörnek] feuzkét formálni.

AZ EKETSONTRÓL.

(*De Offe vomere.*)

Ez a' tsont az orlikoknak közepében vagyon; hasonló formájú az ekevashoz : osztatik jobb és bal színekre, mellyek

az orlikakba mennek; és négy szélekre, mellyek közül az *elsőhez* az orfvénynek portzagója foglaltatik, az *barúlsó* a' torkat nézi, az *alsó* az inytsontakon, és állkaptzákan tekfzik, a' *felső* az eketsontnak töviskiállításához kaptoltatik.

AZ ALSÓ ÁLLKAPTZÁRÓL.

(*De Maxilla inferiore.*)

Ez a' tsont az ábrázatnak alsó és első felén vagyon, valamennyire hafánló a' lópatkóhoz: osztanak belő és külső *színekre*; felső és alsó szélekre; derékre, melly a' közepe, és végekre.

Öt *kiállásai*, és ugyan annyi nevezetes *Gödrői* vagynak. A' *Kiállások közül*. 1. A' Fejes tsont, melly a' vakfzemtsontnak izgödrébe botsáttatik. 2. Az Hegyes tsont, mellyhez a' vakfzeminashús ragafzkodik. 3. Az Özfvettsontafadás, melly az alsó állkaptzának közepén leg elől vagyon. 4. A' Fogváluknak karimáji, mellyekben 16 fogválúk taláttatnak. 5. A' Külső szegeletek, mellyek az alsó állkaptza végeinek alsó szélén vagynak. A' *Gödrök közül* 1. A' Fél Hóldforma metezés, melly a' fejes és hegyes kiállások között vagyon. 2. A' Két hátulsó állkaptzalikok a' belső színen. 3. A' két elő állkaptzalikok a' külső színen. 4. Az Állkaptzatsatorna, melly a' tsontnak állattyában benn vagyon, és az hátulsó lyuktól az elsőig menyen, és az alsó állkaptzaérzőinat egy életerrel, és egy véreterrel által botsáttya. 5. A' Fogaknak 16 válúji, mellyek az állkaptzának felső szélén vagynak. Öfzve foglaltatik az alsó állkaptza a' vakfzemeknek izgödrével, és a' nyelvtsontal.

AZ ÁBRÁZATNAK GÜDREIRŐL KÜLÖNÖSÜN.

(*De Cavitatibus Faciei in specie.*)

Az Ábrázatan öt különös gödrök vagynak; tudni-illik: 1. Két Szemgödrök. 2. Két orlikok. 3. Egy Száj. 4. Egy Torok. 5. Két halló üregek,

A' SZEMGÖDRÖKRÖL.

(*De Orbitis Oculorum.*)

A' Szemgödörök az homlak alatt az orgyökér mellett vannak; osztatnak bemenetelre, és fenékre. A' Bemenetel osztatik felső és alsó szélre; külső és belső szegeletre.

Ezen Gödrökben *három* gödrök, *két* tsatornák, *két* hafadáfok, és *két* likok találatnak. 1. A' Külső szegeletben a' könyvikráshúfnak gödre. 2. A' Belső szegeletben az homlaktsonatan a' szemtligának gödre. 3. Ugyan ezen szegeletben a' könyvzatskónak gödre. 4. A' Könyvnek orsatornája, melly a' könyvzatskótól az orba bemenyen. 5. Az Alsó Szemgödörtorná, melly a' szemgödörnek alsó felén a' felső állkaptzában vagon. 6. A' Felső szemgödörhafadás. 7. Az Alsó szemgödörhafadás. 8. A' Szemöldeklik, a' felső hajtásbaa, melly néha tsak valami metzés. 9. A' Látó likok a' szemgödörnek fenekéi.

Mindenik Szemgödör *két* tsontaktól formáltatik; tudniillik: *felyül* a' szemtsonttól; *alól* az állkaptzától, és a' járomtsonttól, rostatsontól, és inytsonttól; *kivül*, és a' *feneken* az éktsonttól.

A Z O R L I K O K R Ó L.

(*De Cavitate Narium.*)

Ezek a' kaponyának első része alatt az ábráznak közepéa vagnak: osztatnak tsont sövény által *job* és *bal* likra.

Az Orlikokban kiálláfok -is, és üregek találatnak. 1. Egy orsövény, melly az eketsonttól és a' rostatsonntól formáltatik. 2. Három pár spongiás tsontak, mellyek közül a' felsők, és a' közöpsők a' rostatsonnak részei, az alsók különös tsontak. 3. Három pár takonybarlangok, úgymint: *két* homlaktakonybarlangok; *két* eketakonybarlangok; *két* állkaptzatakonybarlangok, mellyek Highmorius barlangjának -is neveztemek. 4. *Két* első orlikok, mellyek az ábrázatra ki nyilnak, és *két* hátuló orlikok, mellyek a' torakra szolgálnak.

Az Or tizennégy csontokból áll. 1. Az Homlaktcsont. 2. Az Felső Állkapzcsák. 3. Az Ortsontak. 4. A' Könyvtcsontak. 5. Az alsó ípmegjás csontak, vagy -is ortfigák. 6. Az Inytsontak. 7. Az Éktcsont. 8. Az Rofstcsont. 9. Az Eketcsont.

A' SZÁJNAK ÜREGÉRÖL.

(*De Cavitate Oris.*)

A' Száj helyhezterük a' felső és alsó állkapzcsák között, öt csontoktól és *harmintskét* fogoktól formáltak, úgymint: két felső állkapzcsáktól; két inytsontaktól; és egy alsó állkapzcsától,

A' FOGAKRÓL.

(*De Dentibus.*)

A' Fogok az állkapzcsáknak vá'ujiban ülnek; minden'k állkapzcsában tizenhatan vagynak; három nemekre osztatnak: *négy* metző fogok; *két* szem fogok, kétfelől a' metző fogak mellett, tudni állik: mindenfelől egy; *tíz* zápfogok, mellyek közül mindenik szemfőz után *öt* következik.

Minden fog osztak koronára és gyökérre. A' Korona a' foghúsan felyül kiáll; a' gyökér az állkapzcsáknak valujiban benn vagyon. A' Metző fogoknak koronájok szélesek és élesek; a' Szemfogoknak tompák; a' zápfogoknak mintegy négy szegeletes, és a' felső felken fok kiállásokkal élesek. Az Első fogoknak, mellyeket metzőknek nevezünk, csak egy és vékony gyökerek vagynak; a' szem-fogoknak-is egy ugyan, de hosszabb és vastagabb, mint az elsőnek, a' gyökere: az első és másdik zápfognak egy a' gyökere, a' többinek kettő, három, néha négy -is; ezek a' gyökerek fokszor egybe-is nőnek.

Minden gyökérben egy ljk vagyon, mellyen az érzőin, és az életer a' fogba lé, a' vérer ellenben a' fogból ki menyea. A' Fognak állattya a' gyökérben öfve veretett, a' koronában üveges. A' Fogok az állkapzcsáknak válujival *szerezés* által foglaltatnak öfve. A' Tej-Fogok közönségesen az hetedik hónapban szoktak ki ütni, néha későbbre -is. A' másdik fo-

gok többire az hetedik ezrtendőben ütnek-ki; akkor a' téj fogak előbb lassanlassan ki - hullnak. A' legutólsó zápiogok a' megállapodott időben ütnek - ki, és azért okofság iogainak - is nevezetnek.

A' NYELVTSONTRÓL.

(*De Offe Hyoideo.*)

Ez a' tsont a' nyelvnek gyökere, és a' lehellő gézének feje között vagyon; fél hóld formájú: o'ztatik derékre, és négy szárnyakra, mellyek közül a' két *nagyobbak* a' derékek oldalából ki-jönnek, onnét hátra mennek, és a' lehellő gége fejének pais forma portzagójával öfzve foglaltatnak; a' két *kisfebbek* buzafzem forma tsontaknak - is neveztetnek, fenn a' nagyoknak kezdeteknél vagynak.

AZ HALLÁSNAK ÜREGÉRŐL.

(*De Cavo Auditus.*)

Az Hallásnak ürege a' vakszemtsontnak közfiklás részében vagyon: o'ztatik 1. külső hallásjárára, 2. dobra, mellyben az hallásnak négy tsontyai vagynak, 3. labirintusra, és 4. belső hallásjárásra.

A' GERINTZRÓL.

(*De Spina Dorfi.*)

Gerintznek mondatik az a' tsontoszlop, a' mellyik a' nyakszirttsontnak nagy likától a' test derekának hátuló felén egészízen a' kerefszirtstontig le - szolgál. *Húszonötgy* gerendezekből áll, mellyek *gerintzeknek* hivattatnak. O'ztatik *bér* nyakgerintzekre, *tizenkét* hátgerintzekre, és *öt* ágyékgerintzekre.

Minden gerintz o'ztatik testre, és *bér* kiállásokra. 1. *Egy* töviffes kiállás hátúl állki. 2. *Két* más kiállások folyul felső hajlott kiállásoknak hivattatnak, 3. mások *ketten* alól alsó hajlott kiállásoknak mondatnak, és 4. két kerefszül álló kiállások kerefszükállásoknak neveztetnek.

Az Gerintznek kétféle üregei vagynak: *Egygyik* a' gerintztok, melly a' nyakfirttsontnak nagy likától egélfízen a' kerefirttsontnak hátulsó szinéig lehot, és az gerintznek velejét magában tartya. *Mások* a' gerintzeknek ódallikai, mellyek mindenik felöl a' gerintzek között *húszonnégyen* vagynak, és a' gerintz érzőinek at botsáttják ki. A' Gerintzeknek derekai egymáshoz foglaltatnak közbenveitetett portzagók által; az hajlatt kiállások egymáshoz érnek egyenes szinekkel úgy, hogy a' felső gerintznek alsó kiállásai az alsó gerintznek felső kiállásaival foglaltassanak öfzve.

A' NYAKNAK ELSŐ GERINTZÉRÖL.

(*De Prima Colli Verrebra.*)

A' Nyaknak első gerintze *arlásnak* - is, avagy *főartónak* mondatik: sem dereka, sem töviskiállása nintsen; ezek helyett első és hátulsó hajtása vagyon.

A' NYAKNAK MÁSODIK GERINTZÉRÖL.

(*De Secunda Colli Verrebra.*)

Ez neveztetik *rengelynek* - is, avagy fordítónek. Különös és csak egyedül magának tulajdon kiállása vagyon, melly *fogformakiállásnak* hivattatik, és a' gerintz derekának felő feléről felmenyen az első gerintznek első hajtásába.

A' NYAKNAK TÖBB GERINTZEIRÖL.

(*De Verrebris Colli.*)

A' Nyakgerintzeknek tulajdonak az, hogy a' kerefirttül álló kiállásokon valami lyuk vagyon, mellyen a' gerintzéleterek a' nyakfirttnak nagy likához fel mennek.

AZ HÁTNAK GERINTZEIRÖL.

(*De Verrebris Dorfi.*)

Az Hátgerintzek, derekainak szélein, és a' kerefirttül álló kiállásoknak hegyein valami gödrötskék vagynak, mellyekhez az ódaltsonaknak fejei foglaltatnak.

AZ ÁGYÉKNAK GERINTZEIRŐL.

(*De Vertebris Lumborum.*)

Az Ágyékgerintzeknek derekai, és kiállásai igen nagyok; a' töviskiállásai egyenesen hátra mennek. A' leg u.ólsó agyékgerintz a' kerefttsontnak derekával, és a' felmenő hajlatt kiállásával foglaltatik öfzve.

Az Emberi testnek leg nagyobb mozdúlhatósága az *u.ólsó* hátgerintz, és *első* ágyékgerintz között vagyó, és mivel minden gerintz között györserős portzagó vagyó, azért az ember minden estve rövidebb, mint reggel.

AZ ÓLDALTSONTOKRÓL.

(*De Costis.*)

Az Óldaltsontak a' hátgerintzektől előre, de nem egyenesen, hanem valamennyire félén a' melytsont-hoz mennek; fél abrants formára hajtattok; mindenfelől *tizenketten*, és így mindegyütt *húszonné,zen* vagynak: öfzhatnak *bét* valóságos, és *ör* fattyú óldaltsontokra; a' valóságos óldaltsontak a' melytsont-hoz kaptolsztatnak, a' fattyúk a' melytsontat nem érik - el.

Minden óldaltsont öfzttatik derékre, első és hátulsó végekre; külső és belső szinre; felső és alsó szélre.

Egyik kiállása a' *nagyobbik fő*, melly az hátgerintz derekában lévő izgódörhez foglaltatik; *második* a' *kissebbik fő*, melly az hátgerintz kerefttől álló kiállásainak hegyekhez köttetik; *harmadik* a' *nyak*, melly a' két fejek között vagyó; *negyedik* az óldaltsontnak *szegelere*, melly az hátulsó felemelkedett réttze az óldaltsontnak. *Gödre - is* vagyó minden óldaltsontnak *egy*, melly az alsó szélén az óldaltsontoknak életerét elé bostáttya, és *boszfzú barázdának* nevezttetik.

Az Óldaltsontak elöl portzagó k, egyébtütt kívül kemények, belöl toplófak, vagy - is spongijáfok.

A' Valóságos óldaltsontak elöl portzagó által a' melytsont-hoz, hátúl az hátgerintzekhez köttetnek. Az fattyú óldaltsontaknak hátúna felyül portzagó által egymáshoz, és a' leg alsó va-

lóságos oldaltsontokhoz kaptosoltatnak; a' két alsók, rövidek, és szaladan vagynak. Az oldaltsontak a' melyet formályák.

A' MELYTSONTRÓL.

(*De Sterno.*)

Ez a' tsont a' melynek első közepén a' valóságos oldaltsontok között fekszik; az hegyes-törhez valamennyire hasonlít: osztatik belső és külső színekre; két oldalfélre; felső 's alsó részre, és tóldalcokra, melly kardforma Portzagónak neveztetik: öfve foglaltatik a' kólttsontakkal, és az *bét* valóságos oldaltsontoknak portzagóival.

A' MEDENTZÉRÓL.

(*De Cavitate Pelvis.*)

Medentzének az az Üreg, vagy -is Ürefség neveztetik, a' mellyik a' deréknak leg alsó résziben vagyon, és a' beretvaló medentzéhez valamennyire hasonló: osztatik Üregre és szárnyakra; az Üreg osztatik bemenetelre és kimenetelre. *Négy* tsontokból áll; tudni illik: *két* tsipótsontokból, *egy* kereszttsontból, és *egy* fartsikból.

A' TSIPÖTSONTOKRÓL.

(*De Offibus Innominatís.*)

Ezek a' tsonok a' medentzének oldalain vagynak: osztatnak a' magzatban *három* tsonokra; tudni - illik: *egy* béltsontra, melly a' leg felső, *egy* ülő tsontra, melly a' leg alsó, és *egy* szemérem - tsontra, melly leg elől helyeztetik.

Mindenik tsipótsontnak *kilenz* kiálláfai vagynak: 1. A' Béltsontnak tsonója, melly a' béltsontnak leg hátulsó felén vagyon, éppen azon a' helyen, a' hól a' kereszttsonttal öfve foglaltatik. 2. A' Béltsontnak taréja, melly a' béltsontnak felső félhóldforma karimáját formályá. 3. A' Béltsontnak hátulsó töviffe, melly hátúl a' taréknak kezdetet ad. 4. A' Béltsontnak első és felső töviffe, melly elől és felyül a' taréc végzi. 5. A' Béltsontnak első és alsó töviffe, melly mindgyárt az előbbe-

ni alatt vagyon. 6. A' szeméremtsontnak taréja, melly a' szeméremtsontnak felső szélit formálja. 7. A' szeméremtsontnak hajtása, melly a' tsipotsontaknak leg első feleken vagyon. 8. Az Ülő tsontnak tsomója, melly az ülő tsontnak alsó szélén, a' mellyiken ülünk, vagyon. 9. Az Ülő tsontnak töviffe, az ülő tsontnak háta megett.

A' Tsipötsontakan *ör* gödrök - is találatnak. 1. Egy alsó és egy hátulsó mettzése az ülőtsontnak; amaz elől, ez az ülő tsont' töviffének háta megett vagyon. 2. Egy Izvápa, mellybe a' tsombnak feje bortsáttatik. 3. Az Izvápának fenekén egy gödör, mellyben a' tsombnak kerek kötöje, és valami ikráshús fekszik. 4. Egy tojás forma lyuk, melly a' szeméremtsontnak, és az ülő tsontnak hajtásitól formáltatik.

Öfzve foglaltatnak a' szeméremtsontak portzagó által egymással; a' két béltsonak portzagó által a' kerészttsonnal; és mély izesüléssel a' tsombnak fejével.

A' KERESZTTSONTRÓL.

(*De Offe Sacro.*)

A' Kerészttson *fartsontnak* - is nevezetik, a' medentzének hátulsó felén vagyon; három szegelerü, és előre hajtott: öfzrik első és hátulsó szinre; fenékre, melly a' teteje; oldalakra; és hegyre, melly a' leg alsó része.

Három nevezetes gödrői vagynak: 1. Öt pár külső lyukak, mellyek a' külső szinen találatnak. 2. Öt pár belső lyukak, a' belső szinen, mellyeken a' kerészttsonnak érzőinai mennek által. 3. Egy közép hosszú tsatorna, az hátulsó szinen, mellyben a' kerészttsonnak érzőinai fekszenek.

A' Kerészttson *négy* tsontakkal foglaltatik öfzve: 1. Az Ágyéknak utolsó gerintzével. 2. A' Fartsikkal. 3. A' két tsipötsontakkal.

Ennek a' tsontnak állattya spongiás, és *ör* fattyú gerintzekből áll; az hafzna pedig az, hogy a' medentzét hátúl formálja, és a' gerintzeket tartsa.

A' FARTSIKRÓL. (*De Osse Coccygis.*)

- Ez a' tsont *farksonnak* - is mondatik , és a' kerefsztsontnak hegyén vagyon ; három szegületű. Ofztatik talpra , oldalakra , és hegyre. Három kitsin portzagóval öfzve foglaltatott fattyú gerinzelekből áll. Egyedül csak a' kerefsztsontnak hegyével foglaltatik öfzve. Az hafina az , hogy a' medentzét hátúl és alól formálja , és a' véghurkát tartsa.

A' VÁLKÓLTSOKRÓL. (*De Claviculis.*)

Ezek a' tsontak fenn a' vállapatzka, és a' mely - tsont között vagynak ; hasonló formájúak , mint a' deák 's betű : ofztatnak derékre , és végekre , mellyek közül egyik első , a' második hátúlsó. Az alsó színeken valami barázda vagyon , mellyeken a' válkólts alatt lévő véredények mennek. Az első vég a' melyt onttal , az hátúlsó a' vállapatzkával foglaltatik öfzve.

A' VÁLLAPATZKÁKRÓL. (*De Scapulis.*)

A' Vállapatzkák az hátnak felső oldalakan vagynak ; három szegületűek : ofztatnak hátúlsó és első színekre ; felső, belső , és külső szílekre ; felső külső , felső belső , és alsó szeguletekre.

Ezen tsontaknak egynéhány nevezetes kiállásai - is vagynak 1. A' vállapatzkának nyaka , melly a' külső szeguletet formálja. 2. A' vállapatzkának töviffe , melly az hátúlsó színt kétfelé ofztya. 3. A' Tövífnek eleje , melly ákrómiusnak hivattatik. 4. Az Holló orfórma kiállás , melly a' vállapatzka tövifnek ellenében áll.

A' Vállapatzkákban gödrök - is taláztatnak. 1. A' vállapatzkának nyakán felyül egy egyenes izgödör , mellybe a' felső kartsontnak feje bocsáttatik. 2. A' Tövífnek elején a' vállkóltsnak izgödre. 3. A' Tövíffen felyül , és alól , az hátúlsó 's külső színen lévő gödrötskéek.

A' Vállapatzkák *négy* tsontakkal foglaltatnak öfzve. 1. A' Vállkóltsakkal. 2. A' Felső karakkal. 3. Az óldaltson-
takkal. 4. A' nyelvtsonntal inashúfak által.

A' KARTSONTRÓL.

(*De Offe Humeri.*)

Ez a' tsont a' vállapatzka és a' könyök között áll; a' for-
mája hofzfú: ofztatik derékre, felső és alsó végre. A' Felső
végein feje, nyaka, és nagy, s kitsin tsomója vagyon. Az
alsó végén 1. Külső és belső tsomó az inashúfaknak ragafzko-
dáfokra; 2. Fő forma tsomó, mellyel öfzve foglaltak a' kö-
nyökorsó; 3. A' Belső tsomó mellett egy tsiga, mellyhez a'
könyöktling kaptsoztatik. *Három* tsontakkal foglaltatik öfzve,
úgy mint: a' vállapatzkával, könyökfingel, és könyökorsóval.

A' KÖNYÖKSINGRÓL.

(*De Offe Cubiti.*)

Ez a' tsont a' könyöknek belső oldalán a' kis új felől fek-
szik. Az ő kiállásai ezek: 1. A' Felső végén hátúl *egy* vas-
matska forma, és elől *egy* korona forma kiállítás; 2. Az Alsó
végen *egy* kis alsó fejetske, melly valamennyire ki vagyon
vájva, és *egy* ofzlap forma tsomó az alsó fejetske mellett. A'
felső végen valami fél hóld forma gödör-is vagyon a' vas-
matska és korona forma kiállások között, mellybe a' karnak tsigája
botsáttatik. Öfzve foglaltatik a' karnak tsigájával, a' kézgyö-
kérral, és a' könyökorsóval.

A' KÖNYÖKORSÓRÓL.

(*De Radio.*)

Ez a' tsont a' könyöknek külső oldalán az hüveik felől
fekszik. A' Felső végén vagyon *egy* felső fejetske, melly a'
karnak fő forma tsomójával öfzve köttetik; vagyon a' fejets-
kének nyaka alatt-is valami tsomótska, mellyhez a' karnak két
fejü inashúfa ragafzkodik. Az alsó végén találtatik *egy* kor-
na forma kiállítás-is, és *egy* egyenes izgödör-is, mellyhez a'

kézgyökér izesül. Őfve - foglaltatik a' tarsontnak fejes kiállásával, a' könyökfinggel felyül és alól, és a' kézgyökérral.

A' KÉZGYÖKÉRRŐL.

(*De Carpo.*)

A' Kézgyökér a' könyök és a' középkéz között vagyon, *nyóltz* tsontatskákból áll, mellyek két renddel egymífan feküsznek; az egyik rend felső, a' második alsó. A' *Felső* rendben az hüveiktől a' leg kissebb újjig *négy* tsontak vagynak: 1. Egy hajó forma. 2. Egy fél hóld forma. 3. Egy Ék forma. 4. Egy fél kerek kézgyökértson. Az *Alsó* rendben az hüveiktől a' leg kissebb újjig megint *négy* tsontak vagynak; 1. Egy nagy fok szézeletü. 2. Egy kis fok szézeletü. 3. Egy fő forma. 4. Egy harog forma kézgyökértson.

A' KÖZÉPKÉZRŐL.

(*De me:acarpó.*)

A' Középkéz a' kézgyökér és az újjak között vagyon; öt hofzfú tsontakból áll, mellyek közül egy az hüveiké, *négy* az újjaké.

AZ ÚJJAKRÓL.

(*De Digitis.*)

Az Újjak a' középkéznek végén vagynak. Az hüveik *kéz* tsontokból; a' több újjak *bárom* tsontakból állnak.

A' TZOMB RÓL.

(*De Femare.*)

Ez a' tsont a' medentze és a' szár között vagyon: osztatik derékre és végekre, mellyek közül az egyik felső, a' másík alsó. Nevezetes *kiállásai* - is és *gödrei* számlálatnak.

A' *Felső végén* vagyon 1. A' Tzombtsontnak feje, melly a' leg felső fél gombos rész; 2. A' nyaka, a' feje alatt; 3. Kivül egy nagyobb tsonó; 4. Valamennyire befelé és hátúl

egy kisebb csomó. Az *Alsó végén* egy külső, és egy belső csomó.

A' Tzombtsontnak *felső végén* nagyon egy kis gödrötskeis a' főben, mellybe a' tzombnak kerek kötője botsáttatik. Az *Alsó végén* nagyon egy egyenes kivájtás a' két csomók között, mellybe a' szártsomó botsáttatik; nagyon még a' két csomók között is hátúl egy metzés, mellyen a' térdhajtsának edényei mennek által.

A' Tzomb öfzve foglaltatik 1. a' tsipötsontaknak vapájával, 2. a' szártsonznak fejével, és 3. a' szártsomóval.

A' SZÁRRÓL.

(*De Tibia.*)

A' szártson a' szárnak belső felén a' tzomb és a' lábgyökér között nagyon: osztatik derékre, és végekre.

Hat kiállásai vannak: 1. A' Szártsonnak feje, melly a' felső végén két csomókat formál; 2. Két dombak, a' fejen fellyül, a' két egyenes izgödörök között, mellyekbe a' keresztül menő kötések botsáttatnak; 3. A' Külső csomóinak dombja, mellyet a' szárcapots ér; 4. A' Fő alatt valami tövis forma kiállítás, mellyhez a' szártsomónak kötője, és a' szártson kinyújtó izshúsának köz szijafina ragaszkodik; 5. A' Szártsonnak taréja, melly a' szártövistől lefelé elől valami éles félt formál; 6. A' Belső boka, melly a' szártsonnak alsó kiállása.

A' Felső végén két egyenes gödrök vannak, mellyekbe a' tzombnak két alsó csomói botsáttatnak; alól is nagyon egy izgödör, mellybe az ugró tsont botsáttatik.

A' Szártson öfzve foglaltatik 1. a' tzombtsontnak csomóival, 2. a' szártsomóval, 4. az ugró tsonttal.

A' SZÁRCAPOTS RÓL.

(*De Fibula.*)

A' Szárcapots a' szárnak külső felén nagyon; a' felső vége szárcapots főnek mondatik; az alsó vége külső bokának

neveztetik: öfzve fpglaltatik 1. a' szártsonttal. 2. az úgró tsonttal.

A' SZÁRTSOMÓRÓL.

(*De Parella.*)

A' Szártsomó *térkalársyak*-is mondatik, a' szártsontnak tetején a' tzsombtsontnak két tsomóji között vagyon; olly forma majd, mint a' sziv: öfztatik külső és belső színre; talpra, hegyre, és oldalra. öfzve foglaltatik 1. a' tzsombtsont tsomójijának vápájával, és 2. a' szártsontnak tövisével kötő által.

A' LÁBGYÖKÉRRŐL.

(*De Tarso.*)

A' Lábgyökér a' szár és a' középláb között vagyon; felyül fő forma, alól széles; *béz* tsontokból áll, mellyek két forban feküfznek.

Az *Felső* forban leg felyül vagyon az úgró tsont; alót a' farktsont. Az második forban feküfik az hajó forma tsont, és ez mellett kívül az kotzkás tsont; azontúl egymás mellett *három* ék forma tsontak találatnak, és így mind a' hét tsontak már együtt vagynak.

A' Lábgyökérben lévő úgró tsontnak feje a' két bokák közti botsáttatik; a' farktsontnak tsomójához az Ákillefnek szijafina ragafzkodik.

A' KÖZÉPLÁBRÓL.

(*De Metatarso.*)

A' Középláb a' lábgyökér és a' lábújjak között vagyon; öt hofzfú tsontokból áll, mellyek középlábtsonatknak nevezetnek.

A' LÁBÚJJAKRÓL.

(*De Digitis pedum.*)

A' Lábhüvek *két* tsontokból; a' több ujjak közül mindenik *három három* tsontokból áll.

A' LENTSE FORMA TSONTAKRÓL.

(*De Officulis Sefamoideis.*)

Ezek apró tsontak, és a' lentséhez, avagy borsóhoz nagyon hasonlítanak; az ízfakban portzagófak, az örögökben tsontafók; az izekben az hüveik, és a' nagy lábujj alatt vagynak.

KÖTÖKRŐL VALÓ TANITÁS.

(*Syndesmologia.*)

A' Kötök' tanításában le-iratnak 1. a' tsontaknak külső hártyáji, 2. a' tsontaknak belső hártyáji, 3. a' tsontaknak veleje, 4. a' portzagók, 5. az izviz; 6. a' tsontaknak ereji, 7. érzőinai, 8. és valóságos kötőji.

A' TSONTAKNAK KÜLSŐ HÁRTYÁJAK.

(*Periosteum externum.*)

Ez a' hártya minden tsontat kívül béborit, kivévn egyedül tsak az fogaknak koronáját, mellyeken semmi hártya nintsen; a' kaponyán kaponyahártyának neveztetik.

A' TSONTAKNAK BELSŐ HÁRTYÁJOK.

(*Periosteum internum.*)

A' melly hártya a' tsontaknak belső színeket béboritya, az a' tsontak' belső hártyájának neveztetik.

A' TSONTAKNAK VELEJE.

(*Medulla Offium.*)

Az Üres, avagy tső forma tsontakban benn lévő kövesség, melly azt tselektzi, hogy a' tsontak könnyen el ne törjenek, tsontvelőnek hivattatik.

PORTZAGÓK.

(*Carrilagines.*)

Portzagóknak azok a' fejtűres, és gyorsereős részek mondatnak, a' mellyek a' tsontaknak fejeket, és az izgödröknek üregeket béborityák.

AZ IZVIZRÖL.
(*De Synovia.*)

Az Izgödrökben lévő zatskó forma kötökben valami híg takonyhoz, avagy tojásfejrhez hasonló nedvesség vagyon: Ez a' nedvesség neveztetik *izviznek*.

AZ IZIKRÁSHÚSAKRÓL.
(*De glandulis articularibus.*)

A' melly ikráshúfak az izgödrökben, és a' zatskós kötökben helyeztetnek, az izvizet választják el a' vértől, és az izgödrökbe bé öntik, azok *izikráshúfaknak* hivattatnak.

A' TSONTAKNAK EREI.
(*Vasa Offium.*)

A' Tsontaknak erei kétfélék; *Éteserek*, és *véreerek*; mind a' ketten a' külső tsonthártyában rendeltetnek, onnét a' tsontnak tábláji közé, és által a' belső tsonthártyába mennek; a' tsontakat táplálják, és a' velőt a' vértől elválasztják, 's a' tsontnak üregébe bé öntik.

A' TSONTAKNAK ÉRZŐINAI.
(*Nervi Offium.*)

Kevés érzőinak mennek a' tsontaknak likain a' tsontba bé, de mégis azok - is arról mindenkor, mivel fájdalmat gerjesztenek, bizonyoságot tesznek, avagy jelt adnak; hogy a' tsontaknak veleje rozszúl vagyon, a' mint fok frantzofokban nyilván tapasztyaljuk.

A' TSONTAKNAK KÖTŐJI.
(*Ligamenta Offium.*)

A' Tsontaknak kötőji azok az hárták, a' mellyek a' mozgó tsontaknak végeket öfve kötik.

A' Kötök kétfélék, némelylek iskatolya formák, és az izesüléfeket úgy borityák - bé, mint a' zatskók. Máfok erőfitők, és a' zatskós, avagy iskatolyás kötöken vagy kívül, vagy be-

löl vannak; a' tsontakat kötél formára kötik öfzve. A' Bel-
sők között nevezetes a' t'zombfejének kerek kötője, és a' tér-
dekben a' kereftzkötő.

A' Kötőknek két hafznak vagyon: *Első* az, hogy a' moz-
gó tsontaknak végeket öfzve foglalják; *második* az, hogy az
izvizet ki folyni ne hadgyák.

INASHÚSAKRÓL VALÓ TANITÁS.

(*Myologia.*)

A' Felbontzalásnak azon része, a' mellyik az inashúfokról ad
tanitást, *Inashúfok' zanicásának* neveztetik.

AZ INASHÚSOKRÓL KÖZÖNSÉGESEN.

(*De Musculis in genere.*)

Inashúfoknak neveztetnek az emberi testnek azon roftas ré-
fzei, a' mellyek által a' mozgások gyakoroltatnak.

Minden inashús *ofztatik főre*, melly a' kezdete; *hafra*,
melly a' közepe; és *farkra*, melly a' vége.

Az Inashúsnak állattya kétféle: *Húfas* az hasában; *szijafis-
nas* a' végein. A' Szijafinak némelly inashúfokban szélesen ki-
terjednek, és valami szijafinas hártyát formálnak; ez a' hártya
neveztetik *szijafinak kiterjedésének*.

Minden inashús, mikor mozdúl, a' farkát a' fejéhez von-
nya, és az hasában öfzve szorúl, 's fel domborodik; azután
megint megtágúl, és ha nem mozdúl, tágan marad. Minden
tagok az inashúfok által mozdúlnak.

A' KAPONYÁNAK INASHÚSAI.

(*Musculi Cranii.*)

A' Kaponyát *három* inashúfak takarják bé. 1. Az *Hom-
lakinashúfak*, kezdődnek a' szemöldökök' alatt, és fel mennek
az hajak alá, a' hól a' kaponyának szijafinas kiterjedésében
el enyésznek. 2. A' *Nyakszirtinashúfak*, mellyek a' nyakszirt-
tsontnak oldalain kezdődnek, és fel mennek az homlakinas-
húfának felső végek felé, a' kaponyának szijafinas kiterjedésé-

sében el enyésznek. 3. A' *Vakfzeminasbúfak*, mellyek a' vakfzemsontakan, és a' körül lévő részeknek közölsőbb való széleken kezdődnek, onnét elé mennek, és a' járom alatt az alsó állkaptzának hegyes kiállásához ragafzkodnak.

A' szijafinas kiterjedés kezdődik a' nyakfzirttsontnak tso-mójától, onnét felmenyen, és az egéfsz kaponyát téborírya az ornak gyökeréig, és a' szemöldeknek hajtásáig; oldalfélt a' vakfzeminasbúfakat befedi, és a' járomhúhoz - vagy - is hajtáshoz ragafzkodik.

AZ HASNAK INASHÚSAIRÓL.

(*De Musculis Abdominalibus.*)

Az Has öt pár inashúfoktól formáltatik. 1. A' *Külső hajlott inashús*, melly a' béltsonnak taréján, és a' szeméremtsontakan kezdődik, és onnét a' nyúltz alsó oldaltsontakhoz felmenyen, 's nyúltz újj forma végekkel hozzájok ragafzkodik. 2. A' *Belvő hajlott inashús*, melly a' béltsonnak taréján, és a' szeméremtsontakan kezdődik, és a' fattyú oldaltsontoknak széleihez egéfszfen a' melytsontnak törforma portzagójáig, és az utolsó valóságos oldaltsontig foglaltatik. 3. Az *Egyenes inashús*, melly a' szeméremtsontól a' fejr linia mellett a' tör forma portzagóig, és az három utolsó valóságos oldaltsontakig felmenyen. 4. Az *Hegyes inashús*, melly a' szeméremtsontól a' köldök felé menyen, és a' fejr liniában elvégződik. 5. A' *Keresztül álló inashús*, melly az ágyékgerintzeknek keresztül álló kiálláfokan kezdődik, és a' fejr liniában végződik.

Az Hasnak inashúfai formálnak 1. egy *fejr liniát*, melly szijafinakból áll, és a' tör forma portzagótól lemenyen a' szeméremtsontaknak öszve foglaltatáfokgig: 2. Egy *Köldökgyurut*, melly a' fejr liniának közepén vagyon, és a' magzatban a' köldökfinórt botsáttya által. 3. Két *Ágyékgyűrűket*, mellyek az ágyékhajlásban a' külső hajlott hasinashúfnak alsó szijafinas szélitől formáltatnak, és a' férfiakban a' magfinórt, az alsó-nyokban a' kerek nádrakötöt botsáttyák által. 4. Két *Ágyékköröket*, mellyek a' külső hajlott hasinashúfnak leg alsó szijafin-

naiktól formáltatnak, a' béltsonnak töviskiállításától a' szeméremtsontnak taréjáig hotnak, és az ágyékgyűrűk alatt a' izombnak ereit, és érzőinait bortsátyak által.

BELSŐ TAGOKRÓL VALÓ TANÍTÁS. (*Splanchnologia.*)

Ezen tanításban előadom az emberi testnek külső nevezetei, takaróji, és minden belső részei.

AZ EMBERI TESTNEK KÜLSŐ OSZTÁSA. (*Divisio externa Corporis Humani.*)

Az Emberi Test osztatik *Füre, derékre, és végekre.* A' *Fü* hajatlan és *hajas részre*; az hajatlan rész ábrázatnak, az *hajas* kaponyának mondatik. Az *Hajas* rész osztatik *első, felső, s hátrúlsó részre*, és két oldalakra. A' *Derék nyakra, melyre, és hasra.*

A' Nyaknak első felén minden emberben valami tömő találtatik, melly *ádám' alnájának* neveztetik; hátul a' nyakszirt alatt valami gödrötske vagyon, melly *nyaktsigának* neveztetik. A' melynek első felén a' *tsetsek* vagynak; a' leg alsó felén valami gödrötske találtatik, melly a' *szívnek* vérmetskéje.

Az Hasban *négy* nevezetes helyek vagynak, mellyek közül az *első Gyomortájának* mondatik, és osztatik *jobb és bal oldallágyokra*; a' *második küldöktájának* hivattatik, és osztatik *jobb és bal haslágyokra*; az *harmadik hasvígtájának* neveztetik, és osztatik *jobb és bal vékonyokra*; a' *negyedik szeméremtája*; a' meg állapotott idejűekben mindenkor szőrös, és osztatik *jobb és bal ágyékokra.* A' szeméremtestek és a' véghurkának nyiláfa, között lévő rész *középbúsnak* neveztetik.

A' végek osztatnak *felsőkre és alsókra.* A' *Felső* végek osztatnak. 1. *Vállakra*, mellyek alatt az a' gödör vagyon, a' mellyik *bónalynak* mondatik; 2. *karakra*; 3. *könyökökre*; 4. *kézekre*, mellyeknek *bárok* és *tenyerek* vagyon. Az *Újjak* közül egyik *hüvek*; a' másik *mutatóújj*, az *harmadik középjújj*, a' *negyedik nevedékenyűjj*; az *ötödik kisűjj.*

Az alsó végek osztatnak 1. *Tzombra*; 2. *szúrra*, mellyen a' *térd*, a' *térdbajtás*, és a' *lábakra* vagyon; 3. *Lábra*, mellynek *hátra*, *zalpa*, és külső's belső *bokája* vagyon. A' Lálujjak neveztetnek Lál hüveiknek, és *első*, *második*, *barmadik*, 's *negyedik* lábújjaknak.

A' Test belől *három* nevezetes *üreféségekre* osztatik. Az *Első* a' Kaponyának *Ürege*, a' *második* a' melynek *ürege*, az *barmadik* az *hafnak* *ürege*.

A' TESTNEK KÖZÖNSÉGES TAKARÓIRÓL.

(*De Integumentis communibus.*)

Az Emberi test közönséges takaróhoz számláltatnak 1. a' *külső bőr*; 2. a' *belső bőr*; 3. a' *kövér bőr*; 4. a' *szőrök*; 5. a' *körmök*.

A' KÜLSŐ BÖRRÖL.

(*De Epidermide.*)

A' Külső bőr igen vékony *hártya*, és az egész testet béboritya; osztatik külső és belső *szinre*. A' kül ö *szin* *száraz*; a' belső mindenkor *nedves* és *taknyos*, és neveztetik *Malpighius* *aknyának*.

A' BELSŐ BÖRRÖL.

(*De Cute.*)

A' Belső Bőr *vastag* *hártya*, a' külső bőr és a' *kövér bőr* között *vagyon*, az egész testet *bétakarja*; Rostakból, erekből, *érzoinakból*, és ezeket *rendelő* 's *öfzve* *foglaló* *barlangas*, *vagyis* *hólyagos* *hártyából* áll.

A' Belső Bőrnek *életerei* valami *láthatatlan* *vizes* *nedvességet* *szünetlen* *kigözőlnek*, ha meg *tágúlnak*, a' testet meg *izazaftyák*. A' *vérerci* azokat a' *nedvességeket* a' testbe *bé szivják*, a' mellyek *kivül* a' testhez *érnek*. Az *Érzoinai* valami *érző* *binbót.kákat*, *kivált* az *ujjaknak* *hegyeiben*, *formálnak*. A' Belső 's alsó *felén* a' *kövér bőr* *felől* a' *szöreknek* *gömbölyég* *gyökerci*, és azok az *ikrásbúfak* *vagynak*, a' mellyek valami *fagygyas* *nedvességet* *készítenek*, és a' *külső bőrte* *ki hajtyák*.

A' KÖRMÖKRÖL.

(*De Unguibus.*)

Körömöknek azok a' szárny forma kemény táblák neveztetnek, a' mellyek az újjaknak hegyein feküsznek: ofztatnak szélekre, oldalakra, és gyökérre.

A' SZÖREKRÖL.

(*De Pilis.*)

Az Emberi testnek szőrei némelly helyeken különös névvel neveztetnek; mondatnak, tudni illik, a' fejen *hajnák*, az ábrázatan *szakálnak*, a' szemeknek felső hajtáfolokban *szemöldöknek*, 's a' t. Nem-is egyarányú nagyságúak mindenütt: állnak valami különös rostakból, mellyek a' bőr alatt lévő gömbölyég hajgyökerekből ki jönnek, és a' lören által mennek, 's mint valami fonalak ki állnak, némelly helyeken le-is függenek.

A' KÖVÉR BÖRRÖL.

(*De Membrana Adiposa.*)

A' Kövér bőr fok bóltakból, vagy-is hólyagotskákából áll, és azért kövér bőrnek mondatuk, mivel az ő bóltjai kövérséggel teli szoktak lenni; helyeztetük a' belső bőr, és az inashúfak között. A' Bóltak egymással úgy közösülnek, hogy az egyikből a' másikba mindenkor által folyhassan a' 'sír; ezek a' bóltak a' belső bőrnek roftyai, erei, és érzőinai között a' külső bőrre ki hótnak, és a' nagy mozgásban 's melegben az izzádságot meg 'sírazzák, vagy-is meg-köverítik.

A' FÜRÖL KÖZÖNSÉGESEN.

(*De Capite generatim.*)

A' melly részek a' fejet béborityák, azok *külsőkre*, és *belsőkre* ofztatnak.

A' Főnek *külső részei* állnak 1. a' közönséges takarókból az hajakkal együtt, 2. a kaponyának szijafinas-kiterjedéséből; 3. három pár inashúfokból, úgymint: az homlakinashúsból, vakfőzeminashúsból, és a' nyakszirtinashúsból; 4. a kaponyának

külső takarójától; 5. a' kaponyának tsontyaiból, mellyekben külső és belső üvegtáblák, és az üveg táblák között valami spongiás matériáktaláltak.

A' *Belső részei* ezek: 1. az agynak kemény hártyája; 2. a' pókhaló forma hártya; 3. a' lágú hártya; 4. a' nagy agy; 5. a' kis agy; 6. az hófészű velő; 7. a' kilentz pár érzőinak; 8. a' négy életerek, úgy mint a' két nyakéleterek, és a' két gerintzéleterek; 9. az húfzonkét vérekes rejtékek, vagy-is kebelek.

AZ AGYNAK KEMÉNY HÁRTYÁJÁRÓL.

(*De Dura Matre.*)

Ez a' kaponyának belső szinét egéfszen be lepi, és a' tsontoknak varrásaihoz erőssen hozzá ragaql.

Három kiállásai vagynak. *Első* a' nyilforma kiállítás, melly a' kakastarén kezdődik, és a' nyilvarrás alatt a' nyakfzirttsontnak közepén menyen. *Második* a' kis agynak sátora, melly a' nyakfzirttsontnak oldalaitól a' vakfzenitsonznak közfiklás kiállításáig fátor módra kifejzítve vagyon. *Harmadik* a' kis agynak válafzító fala, melly által a' kis agy valamennyire elválik.

Az agy kemény hártyájának vérerei *kebeleknek* mondatnak, mindegyütt *húfzonketten* vagynak; mellyek közül a' Borbélynak *hármaz* szükségesképpen tudni kell. *Első* a' *felső hófészű kebel*, melly a' vak likon felyül az homlaktsonatan kezdődik; onnét az agy kemény hártyájának nyilforma kiállításában a' nyakfzirttsontnak közepéig menyen; ott *két oldalkebelekre* oztlik, mellyek a' *második*, és az *harmadik* kebeleket formályák, és a' rongyas likokhoz mennek: ott a' belső nyakvéreerekbe bétótsátkoznak.

A' PÓKHÁLÓ FORMA AGYHÁRTYÁRÓL:

(*De Membrana Arachnoidea.*)

Ez igen vékony hártya, a' kemény és lágú agyhártya között fekszik, béborítja a' nagy és kis agyat, az hófészű agyvelőt, és a' gerintzvelőt.

~~A' LÁGY AGYHÁRTYÁRÓL.~~

(De Pia Matre.)

Az Agynak lágy hártyája majd egészízen tsak véredényekből, az az: életerekből, és vérerekből áll, az nagy és kis agyhoz, az hosszú agyvelőhez, és a' gerintzvelőhez a' maga erei által erőssen hozzá nő.

A' NAGY AGYRÓL,

(De Cerebro.)

Nagy agynak az a' belső tag neveztetik, a' mellyik a' kaponyának üregében fekszik, majd tojás forma: osztatik *felül* a' kemény agyhártyának nyilkiállása által két fél golyóbisokra; *alól* a' kaponyának fenekétől *hátr* szárnyakra választatik.

Az agynak külső része hamú színű, tsupán erekből áll, és *héjnak* neveztetik; a' belső része fejér, tsupán érzőinakból áll, és *velőnek* mondatik.

Az agyban *négy* nevezetes ürekségek találtnak, mellyek *gyomraknak* hivattatnak. *Ketten* első gyomraknak neveztetnek, és valami által látó hártyával választatnak - el egymástól; ezekben vagyon az érfüzés - is. A' *Többiek* harmadik, és negyedik gyomraknak neveztetnek.

A' nagy agyban *öt* nagy, és *öt* kútsin *dombok* vagynak. A' *nagyok* közül *első* az agynak kemény teste, mellyet akkor mindenkor meg lehet látni, a' mikor az agynak két fél golyóbisai egymástól valamennyire elvonatnak; *másodikak* és *harmadikak* a' barázdás testek, mellyek elől vagynak; *negyedik*ek, és *ötödikek* a' látó érzőinaknak fejér dombjai, mellyekből a' látó érzőinak származnak. A' *kútsin* dombok közül *első*k és *másodikak* a' két legpofák; *harmadikok*, és *negyedik*ek a' két tökök; *ötödik* a' fenyőikráshús, melly a' legpofákan fekszik. Vagynak a' nagy agynak két *tsombjai* - is, mellyek az agynak fenekéből ki jönnek, és az hosszú velőbe mennek.

Az agynak *életerel* a' belső nyakéletereköl, és a' gerintz-életerekből jönnek; a' *vérerei* az léyből a' kemény agyhártyá-

nak húszonkét vérkeleleibe mennek. Az agyból *kilenz* pár érzőnek mennek ki.

A' KIS AGYRÓL.

(*De Cerebello.*)

A' Kis Agy a' kaponyának alsó gödröiben a' fátor alatt fekszik; gömbölyég; és osztatik jobb és bal szárnyakra; olyan héjas, és velős, mint a' nagy agy; semmi ürekségei niutsenek; az hafzna az, a' mi a' nagy agynak, tudni illik, hogy az érzőneknek nedvességeit a' vértől elválasztza, és elkészitse.

AZ HOSZSZÚ VELÖRÖL.

(*De Medulla oblongara.*)

Hofzfú velőnek az a' velő nevezetük, a' mellyik a' nagy és kis agynak négy zombjaitól formáltatik, és a' nyakfirttsontnak fenékkállásán fekszik. Ebben vagynak a' várólius hidgya, a' két tornyas, és a' két olajdiós testek.

A' GERINTZVELÖRÖL.

(*De Medulla Spinali.*)

Az Hofzfú velő a' nagy nyakfirtlyukan a' kaponyából ki jön, és a' gerintzeknek üregeken egéfszen az harmadik ágyékgérintzig le menyen; ebben az útbán, mivel a' gerintzeknek üregekben vagyon, *gerintzvelőnek* nevezetük

A' Gerintzvelőnek vége fok érzőinágokká válik, és azért *lófaknak* hivattatik. A' Gerintzvelő kívül velős, belül héjas; *harmincz* pár érzőinakat botsátki, mellyek *gerintzérzőinaknak* mondattanak.

A' SZEMRÖL.

(*De Oculo.*)

A' Szemhez tartazó részek *külsőkre* és *belsőkre* osztattanak
A' Külső részek ezek: I. a' szemöldökök, tudni illik: a' szemgödöröknek felső felén való örőrhajtások; II. a' szemzőrek, mellyek a' szemhéjnak hajtásain vagyunk; III. a' szemhéjak,

mellyeknek hajtásiban portzagó vagy on, és a' portzagók alatt a' meibomius ikráshúfaj; *IV.* a' könyvikráshús, melly a' fremgödörnek kül ö fzegeletiben vagy on, és magából valami könyvtsatornát botsát ki, melly a' felső szemhéynak belső színén nyilik ki; *V.* a' könyvhúfatska, a' fremgödörnek belső fzegeletiben a' szemhéjportzagóknak belső végek között; *VI.* a' könyvlikok, mellyek a' szemhéjportzagóknak hegyeken a' fremgödöröknek belső fzegeleteken nyitva vagy nak, egyik a' felső szemhéyan, a' másik az alsó szemhéyan; *VII.* a' könyvtsatorna, melly a' könyvlikoktól a' könyvzatskóba menyen; *VIII.* a' könyvzatskó, melly a' szemnek belső fzegeletiben valami tsontgödörben fekszik; *IX.* az ornsatorna, melly a' könyvzatskóból a' tsonttsatornán az ornak üregébe menyen; *X.* a' fejer hártya, melly a' szemhéjnak belső színeket, és a' fremgolyó bifoknak külő 's első színeket bé boritya.

A' szemnek golyó biffa *nyóltz* hártyákból, két kamarákból, és *bárom* nedvefségekből áll.

Az *Hátúlsó* felén *négy* hártyák vagy nak: 1. a' homályos; 2. a' fekete; 3. az retzés; 4. az üveg-szemhártya. Az *Első* felén - is *négy* hártyák találatnak: 1. a' világos; 2. a' szivárványos; 3. a' gerezdes; 4. a' kristályos szemhártya.

Az *Homályos szemhártya* a' látó érzőintől kezdődik, és a' világos szemhártyának kezdetéig menyen; a' *világos szemhártya* a' fremgolyó biffának leg első felén vagy on; a' *fekete szemhártya* az homályos szemhártyán belől a' látó érzőintől kezdődik, és a' világos szemhártyának kezdetéig menyen; *szivárványos* szemhártyának az a' hártya mondatik, a' mellyik a' világos szemhártyának kezdetétől a' fremgolyó biffának üregébe bé hajlik, és foktőle színt mutat; a' szivárványos szemhártyának belső fele *gerezdes szemhártyának* neveztetik; a' szivárványos szemhártyának közepén lévő lik, *szemfőnynek* hivattaük; az *üveg szemhártya* az üveg nedvefséget tartya; a' *kristály szemhártyában* a' kristály nedvefség vagy on; a' *retzés szemhártya* az látó érzőintől formálatuk, és egézfzen a' szivárványának kezdetéig menyen.

A' Szemnek két kamarai, és bárom nedvességei vannak; az első kamara a' világos szemhártya, és a' szivárvány között; a' második a' gerezdes szemhártya, és a' kristály-lentse, vagyis kristálynedvesség között vagyon: az első nedvesség víz, és mind a' két kamarát elfoglalja; a' második a' kristálylentse, melly az üvegnedvességnek első felében helyeztetik; az harmadik üvegnedvességnek mondatuk, a' szemgolyóbisnak üregét a' fenekétől fogva majd egészfén a' gerezdeszembrhártyáig el-lepi. Fénykörönök az a' fekete karika neveztetik, a' mellyik az üvegnedvességnek vízhrhártyájához azon az helyen köröskörül ragad, a' hól a' vízhrhártya a' kristálylentsének hrhártyájához köttetik.

A' Szemnek golyóbisfa elöl az öfzve foglaló szemhártyával a' szemhéjakhoz, hátul hat inashúfak, és egy látó érzőin által a' szemgödörhöz foglaltatik. A' Látó érzőin a' szemgolyóbisnak hátúlyán az homályos, és fekete szemhártyát által furja, és azután benn a' szemben a' rezés hrhártyát formálja.

A' FÜLRÖL.

(De Aure.)

A' Fület formályák 1. a' külső fül, 2. a' külső hallásjárás, 3. a' dobhártya, melly a' külső hallásjárásnak első végén vagyon, 4. az evstakius kúrtye, melly a' füldobból a' torokba menyen, 5. a' füldob, melly a' tsontak tanításában le iratott, 6. a' fülkráshúfak, mellyek a' fülviazfizat válafztyák-el a' vértől, és a' külső hallásjárásban helyeztetnek.

AZ ORRÓL.

(De Naso.)

Az Or öfztatik gyökérre, hátra, hegyre, és szárnyakra. Az orrat a' tsontakan kívül formályák 1. a' külső közönséges takarók. 2. azok az inashúfak, a' mellyek az ornak szárnyait mozgattyák, 3. azok a' portzagók, a' mellyek az or válafzító falának eleit, és a' szárnyakat formályák, 4. a' taknyos hrhártya, melly az ornak belső üregét, hat takony barlangjait, és a' spongias tsontyait bé-boritya.

A' SZÁJNAK ÜREGÉRÖL.

(De Cavitate Oris.)

A' Szájjat formályák 1. az ajakak, 2. az ajakaknak 7a-baláji, mellyek által az foghúsfokhoz köttetnek, 3. a' pofák, mellyek a' szájnak oldalait formályák, 4. az iny, melly egézfzen a' nyeldekloig menyen, 5. a' foghús, melly a' fogvályukat kívül béboritya, 6. a' nyelv, a' szájjat felső és alsó nyelvüregre ofztya, 7. az nyálas ikráshúfak, mellyek közül az *egyik* a' nyelv alatt, a' *másik* az alsó állkaptzának fzegelete alatt, az *harmadik* a' fülnek alatta kívül 's elöl vagon: a' két első a' nyelv alatt; az harmadik az harmadik felő zápfognál ön, ti ki a' nyálat.

A' NYELVRÖL.

(De Lingva.)

A' Nyelv ofztatik gyökérre, derékra, oldalakra, és hegyre. A' Gyökér a' nyelvtsontal inashúfak által ofzve köttetnek. Az Alsó fzine a' nyelvzabola által az alsó nyelvüregnek fenekéhez kötetik. A' Nyelv áll-inashúfakból, erekből, érzőinakból, és hártyából. A' Nyelv alatt lévő életerek, és vérek békás ereknek neveztetnek.

A' NYAKRÓL.

(De Collo.)

A' Nyaknak részei *külsökre*, és *belsőkre* ofztatnak. *Külsök* 1. a' közönséges takarók, 2. az inashúfak, 3. az hét nyakgerintzek, 4. a' nyakgerintzeknek veleje, 's a' nyóltz pár nyakérzőinak, 6. a' két nyakéleterek, és a' két gerintzéleterek. 7. a' két külső, és a' két belső nyakvéretek. 8. a' nyakikráshúfak, 9. a' páisikráshús, 10. az agynak nyóltzadik pár érzőina, és a' nagy oldaltontérzőinak. *Belső* 1. a' torok, 2. a' nyelv gégének feje, 3. a' nyelv gége, 4. a' lehellő gégének feje, 5. a' lehellő gége,

A' TOROKRÓL (*De Faucibus.*)

A' Torok a' nyelvnek és az inyfedelen hátúl vagon. 'A' Torokban emlékezetre méltók 1. az ornak hátúlsó likaj, 2. a' nyelvcsap, 3. a' mandolák, azok tudni -illik az ikráshúfak, a' mellyek a' nyelvcsapok mellett a' torokba le -függenek, 4. az inyfedél, tudni -illik, az a' bőrös hártya, a' mellyik a' nyelvcsapon hátúl valami hajtás módra az inytsontoktól a' torokba le függ. A' Toroknak alsó fele, vagy -is feneke a' nyelv és lehellő gégeknek fejektől formáltatik.

A' NYELŐ GÉGÉNEK FEJÉRŐL. (*De Pharynge.*)

A' Nyelő gégeknek feje inashúfas töltés, melly a' torokban a' lehellő gégeknek feje hátamegett vagon, és a' nyelvcsapban elvégződik.

A' NYELŐ GÉGÉRŐL. (*De Oesophago.*)

Nyelő gégeknek az a' hártvás és inashúfas töv nevertetik, a' mellyik a' nyelvcsap gégefőtől egészfizea a' gyomorig menyen, és ottan elvégződik. A' nyakban a' lehellő gégek hátamegett, de még -is valamennyire bal felől fekszik, a' melyben a' középhártvának hátúlsó hafadásában helyeztetik, és az ágyék hártvának bal likán által menyen, és a' gyomornak felső szájában elvégződik.

Négy hártvából áll: *első* a' közönséges; *második* az inashúfas; *harmadik* az inas; *negyedik* a' boytos hártva. Mindeuik hártva a' másikkhoz hojagos hártvával köttetik.

A' LEHELLŐ GÉGÉNEK FEJÉRŐL. (*De Larynge.*)

A' Lehellő gégeknek feje a' nyelven hátúl a' toroknak első felében vagon; *ör* portzagókból áll. *Első* a' gyűrűs forma portzagó, melly leg alól helyeztetik, és a' többit hártva.

Második a' Pais forma Portzagó, melly leg elől vagon, és az ádám' almáját formálja. *Harmadik* a' kelhfedő, melly a' pais portzagóhoz vagon kötve. *Negyedik* és *ötödik* a' két öntözö kanne forma portzagók, mellyek a' gyürü portzagónak hátul ó és óloldal részén állnak. Hang-hafadásnak az a' hafadás neveztetik, a' mellyik a' két kanne-portzagók között vagon; ezen az hafadáson menyen a' levegő ég a' szájból a' tüdőbe. Fekszik még a' gyürü-portzagón valami nagy ikráshús-is, melly pais-ikráshúsnak neveztetik. A' Lehellő gége lélekzetre, és szózat 's hang-formáláfra való.

Mikor valamit le nyelünk, akkor a' kelhfedő az hang-hafadáfra le nyomúl, és azután rajta, mint valami hidan az, a' mit le nyelünk, által menyen az hátul helyeztetet nyelő gégének fejébe, a' honnét annak utánna a' nyelő gége, által le vitetődik a' gyomorba.

A' LEHELLŐ GÉGÉRÖL.

(*De Trachea.*)

A' Lehellő Gége áll tizenkilentz portzagógyűrűkből, néha húszból-is, kezdődik a' lehellő gége-főtől, a' nyelő gége főtől, a' nyelő gége előtt a' nyakan a' mellynek üregébe le menyen, és ottan a' mellytsont alatt két ágokra oszlik, mellyek *lebellő ágoknak* neveztetnek. A' Lehellő ágok a' tüdőbe bé mennek, és ottan számlálhatatlan ágatskákra oszlanak, mellyek a' tüdő, *bólyagokba* memnek, és ottan elvégződnek. A' Portzagó-gyűrűk hátul nem egézek; hárttyákkal köttötnek öfzve.

A' MELYRÖL.

(*De Thorace.*)

A' melly üreفسég a' nyak és az has között vagon, az *melynek* hivattauk. A' Melynek üreفسége a' középhártyától *ör* nevezetes üregekre osztatik; 1. *jobb* melyüregre, melly tágasabb, 's rövidebb, 2. *bal* melyüregre, melly hoszszabb, de valamennyire keskenyebb mint a' jobb, 3. *szivzarskóra*, melly

az ágyékhártyán fekszik, 4. a' középhártyának első hafadására, 5. a' középhártyának hátúlsó hafadására, melly az elsőnél sokkal nagyobb.

Azok a' részek, a' mellyek a' melyet formályák, *külsők-re*, és *belsőkre* osztatnak. A' *Külsők*hez számláltatnak I. a' közönséges takarók; II. a' tsetsek; III. az inashúfak, mellyek neveztetnek 1. nagy és kicsin melyinashúfaknak, 3. hátfüles inashúfaknak, 4. hát tsuklyának, 5. külső, és belső oldaltsontinashúfaknak; IV. a' tsontak, úgymint: 24 oldaltsontak, 12 hátgerintzek, és egy melytsont. V. a' melyhártya. A' Melynek belső részeihez számláltatnak I. a' tüdők, mellyek a' melynek jobb és bal üregében fekszenek; II. a' szív, melly a' szívfülekkel, vérkebelekkel, és a' nagy ereknek kezdetekkel a' szívzat-kóban helyeztetik; III. a' középhártyának első hafadásában vagyon fok hólyagos hártya, és a' nagy melyikráshús, IV. a' középhártyának hátúlsó hafadásában vagyon 1. a' nyelö gége; 2. a' melyten lévő téj-edény; 3. a' nagy életernek hajtáfa; 4. a' nagy vérenek ágai; 5. a' páratlan vérer, 6. az érzőinnaknak nyöltzadik párjak; 7. a' nagy oldaltsont-ézőinnak párja. A' Melynek fenekét az ágyékhártya formályá, melly az melyet az hastól el-is választja.

A' TSETSEKRÖL.

(*De Mammis.*)

A' Tsetsek *emlöknek*-is mondatnak, a' melynek első, és oldal részein vagynek, fél golyóbis formák. A' Tsetseknek közepén a' tsetsbimbó kiáll; a' tsetsbimbó körül lévő felett kerek ség a' tsetsbimbónak udvara.

A' Tsetsek állnak 1. a' közönséges takarókból, 2. fok kövérségből, mellytől a' tsetseknek nagyságok függ, 3. téj-ikrá húfakból, mellyek a' tsetseknek beleket formályák, 4. téj-edényekből, mellyek a' tsets bélből, vagy-is a' téj-ikráshúfakból jönnek ki, és a' tsetsbimbókba mennek, és a' tsetsbélben elkészült tejet a' szopáfnak avagy fejsznek idején a' tsetsből ki bortsáttyák.

A' MELYHÁRTYÁRÓL.

(De Pleura.)

Melyhártyának az a' hártya nevezetik, a' mellyik a' melynek üregét egészben béboritya; ez a' hártya az hátgerintzeket nem boritya bé, hanem fel emelkedik, a' melynek közepe taján a' job és bal felől felemelkedett hártyák egymáshoz foglaltatnak, de tsak hamar megint egymástól elválnak, és a' melytsontnak széleihez ragadnak, és azután az oldalakat bé borító melyhártyával öfzve fornak; ez a' hártya, mivel a' melyet kétfelé választja, azért *középhártyának* mondatik, két ürekségeket formál, egyet a' melytsont alatt, melly *első* hafadása, mászt az hátgerintzek körül, melly *bárúlsó* hafadása a' középhártyának.

AZ ÁGYÉKHÁRTYÁRÓL.

(De Diaphragmate.)

Ágyékhártyának az a' hártya nevezetik, a' mellyik a' melynek üregét az hasnak üregétől elválasztja. Ez a' hártya rész szerént ina-húfas, rész szerént szijafinas, a' melytsontól hátra, és lefele az ágyék-gerintzekhez menyen, meg vagyon hajtva, és osztatik felső, és alsó szinre; középre, melly szijafinas, és kerületre, melly inashúfas.

Ez a' hártya elöl hozzá foglaltatik a' melytsontnak pais forma portzagójához; az utolsó valóságos oldaltsontaknak portzagójához; oldalfélt a' fattyú oldaltsontaknak széleihez; hátúl két tzombakkal az ágyékgerintzek, derekának közöpkhez.

Három likai vagynak: 1. Egy *job-lik*, mellyen a' felmenő nagy vérer menyen által a' melynek üregébe; 2. Egy *bal-lik*, mellyen a' nyelő gége, és az agy' érzőinaknak nyóltzadik párja menyen által az hasnak üregébe; 3. Egy *bárúlsó* *basadás*, mellyen a' lemenő nagy életer az hasba lemenyen, a' téjtsatorna, és a' páratlan vérer a' melybe telinnenek.

A' TÜDÖKRÖL.
(*De Pulmonibus.*)

Tüdöknek azok a' belső tagok neveztetnek, a' mellyek a' melynek üregében vannak, és a' lehellésre valók. Ofztatnak jobb és bal tüdőre; a' jobb-tüdő ofztatik három szárnyakra, a' bal-tüdő két szárnyakra. Öfzve foglaltatik a' lehellő gége által a' nyakkal; a' nagy erek által a' szívvel.

A' Tüdőnek állatya *háromféle*: 1. *Hólyagos*, melly a' levegő egyes hólyagotskákától formáltatik; 2. *Eres*, melly az hólyagotskákat retze módra bé borítja; 3. *Gégés*, melly apró gégeket a' levegő egyes hólyagotskába bocsát.

Az Erei kétfélék; némelylek közönségesek, mások tulajdanak. A' *Közönségesek* közül *első* a' tüdő-életer, melly a' szívnek jobb kamarájából jön ki, és a' tüdőbe bé menyen; *második* a' *tüdő-vérer*, melly a' tüdőtől négy nagy ágakkal a' szívnek bal vérkebelébe menyen. A' *Tulajdonak* közül *első* a' gége-életer, melly a' nagy életerből a' tüdőbe menyen; *második* a' gége-vérer, melly a' tüdőtől a' páratlan vérerbe menyen.

A' SZIVRÖL.
(*De Corde.*)

Szívnek az a' belső tag neveztetik, a' mellyik a' vérnek mozgatására rendeltetett. Különös *burokban* vagon, melly *felyül* a' melynek középhártyájához, *alól* az ágyékhártyához ragad, és a' tüdök zatskóji között leg alól fekszik.

A' Szív ofztatik talpra és hegyre; felső és alsó szinre; első és hátúlsó szélre. A' Szívnek talpa az hátgerintzkefelé, az hegye az hatodik bal oldaltsonzkefelé néz.

A' Szívnek *jobb* és *bal* ürege; *jobb* és *bal* füle; *jobb* és *bal* kebele vagon. Az Üregek egymástól elválafztatnak inashúfas fal által, a' fülek és kebelek között lévő válafz, avagy fal hártvás, és inashúfas, azokban, a' kik még nem lélekzettek, likas. A' Fülek és a' kebelek a' szívnek talpához, avagy szélefebb feléhez nőnek.

Mindenik szívüregnek a' talpán két lika vagyon; egyik *füles lik*, mellyen a' vér a' szívnek kebeleiből a' szívbe befoly; a' másik *életeres lik*, mellyen a' vér a' szívnek üregéből kifoly. Mindenik liknak különös ajtaji vagynak; az életeres likoknak ajtaji fél hörd formák; a' jobb felől való füles liknak ajtaji püspöksüvegefék; a' bal felől való füles liknak ajtaji három hegyűek. A' Szívnek állattya inashúfás. A' Szívurok a' szívet, és a' szívfüleket a' szívkebelekkel, és a' nagy ereknek kezdetével együtt beborítja.

A' Szívnek köz és tulajdon erei vagynak. A' Köz erek közül első a' nagy életer, melly a' szívnek bal üregéből jön ki; második a' *tüdő-életer*, melly a' szívnek jobb üregéből jön ki; harmadik a' *tüdő-vérer*, melly négy nagy ágakkal a' szívnek bal kebelébe megyen; negyedik a' nagy vérer, melly a' szívnek jobb kebelébe megyen. A' Tulajdon erek közül első a' szívnek *életerei*, mellyek a' nagy életerből kijönnek, és a' szívnek állattyaiba befemennek; másodikok a' szívnek *vérérei*, mellyek a' szívnek állattyaiból kijönnek, és a' szívnek jobb felébe befemennek. A' Szívnek, és a' tüdőnek érzőinai a' nyóltzadik pártól, és az oldaltsonak' nagy érzőinak párjától származnak.

AZ HASRÓL.

(De Abdomine.)

Az Has három üregekre osztatik; első az hasnak ürege, második az ágyéknak ürege; harmadik a' medentzének ürege.

Az Hasat kívül formályák 1. a' köz takarók; 2. öt pár inashúfak, úgymint két külső és két belső hajtott inashúfak, két egyenes inashúfak, két kereszt-inashúfak, és két hegyes inashúfak; 3. öt ágyékgerintzek, és a' medentzének négy tsonyai; 4. az hashártya.

Az Hasnak üregében vagynak 1. az Háj; 2. a' gyomor; 3. a' vékony és vastag belek; 4. a' maj az epés hójaggal; 5. a' fodor baj; 6. a' lép; 7. a' nagy has-ikvásbús; 8. a' téjerek.

Az Ágyéknak üregében helyeztetnek 1. a' *vesték*; 2. a' *veszék-ráshúfak*; 3. a' *vizellet' tsatornáji*; 4. az a' *ágyék-tsatorna*; 5. a' *lemerő nagy életer*; 6. a' *felmerő nagy véter*.

A' Medentzének üregében a' *férjfiaknál* vagynak 1. a' *vizellő hójag*; 2. a' *magtartó hójagok*; 3. a' *végburka*: az *asz-fzonyoknál* vagynak 1. a' *vizellő hójag*; 2. a' *nádra*; 3. a' *nádrának négy kötőji*; 4. a' *két tojás-fészkek*; 5. a' *nádrabüvely*.

AZ HASHÁRTYÁRÓL.

(*De Peritonæo.*)

Ha hártjának az a' hártya neveztetik, a' mellyik az hasnak üregét bé-borítja, olyan forma, mint valami nagy zatskó.

AZ HÁJRÓL.

(*De Omento.*)

Hájnak az a' hártya mondatik, a' mellyik magában sok kövérséget tart, és a' beleket elől bé-borítja. Osztatik *nagy és kicsin* hájra. A' nagy háj a' gyomornak alsó hajtásától egézfzen az hasvégtájáig le függ. A' küs háj a' gyomornak felső hajtásától a' májig menyen. Vagyon még egy *öregburka háj-is*, melly az öreghurkának jobb feléről egy arafznyira keresztül menyen.

A' GYOMORRÓL.

(*De Ventriculo.*)

Gyomornak az a' hártvás zatskó hivattatik, a' mellyikben a' nyelő gégen levitetett eledelek megenécszetnek. A' Gyomortáján a' máj és a' lép között fekszik; mikor üres, letelő függ, és osztatik *első és hársó szinre*; *alsó és felső hajtásra*; *bémenetelre*, melly a' gyomornak kezdete, és a' nyelő gégenek vége; és *kimenetelre*, melly a' gyomornak vége, és a' tizenkét ujnyi bélnek kezdete. Négy hártvából áll, mint a' nyelő gége.

A' BELEKRŐL.

(*De Intestinis.*)

Beleknek, mellyek *Hurkának* is neveztetnek, az a' hártvás tső mondatik, a' mellyik a' gyomornak kimenetelén, vagy is végén kezdődik, és az alfelelén végződik.

A' Belek osztatnak *bárom* vékonyokra, és *bárom* vastagokra. A' *Vékonyak* közül első a' *tizenkét ujnyi bél*; második az *üres bél*; harmadik az *Horgas bél*. A' *Vastagok* közül első a' *vak-bél*; második az *öreghurka*; harmadik a' *végburka*.

A' *Tizenkét ujnyi bél* tizenkét kereftül fekvő ujnyi hosszúságú, a' gyomornak kimenetelétől fogva az üres bélig menyen, a' gyomornak háta megett a' gyomor táján fekszik; háromszor meg hajlik, és az első és második hajlás között a' nagy has-ikráshúsnak töjéjétől, és az epe-tsatornától által furatik. Az *üres bél* a' köldök táján fekszik és a' tizenkét ujnyi bélnek végén kezdődik. Az *Horgas bél* a' bal vékonyokban, és az hasvégtáján fekszik, és az üres bélnek végén kezdődik. A' Tulpius ajtaja ennek a' bélnek a' végén vagyon, és nem engedi, hogy a' vastag belekből valami a' vékony belekbe menyen. A' *Vakbél* a' jobb vékonyban fekszik, az horgas bélnek végén kezdődik, kívül hozzá nőtt a' léreg forma függő. Az *öregburka* a' vakbélből a' jobb vékonyban kezdődik, onnét egyenesen a' májig fel menyen, ott kereftül hajlik, és a' gyomor alatt a' lépig menyen, onnét lemenyen a' bal vékonyba, és ott s formára a' véghurkaba menyen, és elvégződik. A' *Végburka* a' far-tsoat mellett le menyen, és az alfelben elvégződik. Az *Alfelnek nyílása*, vagy *-is lika* valami különös bézáró inashússal ötzve szorittatik, 's bézáratik. A' Belek négy hárttyákból állnak, mint a' gyomor, és a' magok helyekben a' fodar-háj által tartatnak meg.

Az ételt, és az italt a' *nyelő gége* a' gyomorba le viszi; a' *gyomor* meg emészti, és azután a' tizenkét ujnyi bélbe *hajtya*; a' *tizenkét ujnyi bél* az epével, és a' nagy has-ikráshúsnak vizével ötzve elegyíti, tejes nedveiséggé változtattya, és azután az üres bélbe bé *hajtya*. Az *üres bél* a' tejes nedveiségnek higabb és jobb részét a' téjerekkel eljuttatya, és a' vérbe kuldi, a' rozstabb 's hafzontalanabb részét az horgas bélbe *hajtya*. Az *Horgas bél* emésztetté változtattya, és meg gyűjti, azután a' vakbélbe bé *hajtya*. A' *Vakbél* meg sűrűti, egy darabig magában tartya, és azután az *öreghurkába* *hajtya*. Az

őreghurka a' véghurkába küldi. A' *véghurka* a' testből ki hajtja az emésztetett.

A' FODOR - HÁJRÓL.

(*De Mesenterio.*)

Fodor-hájnak az a' hárya hivattaik, a' mellyik a' beleket környül borítja, és magok helyekben tartóztatya: az hasháryából véfzen eredetet; ofztatik *vékony* és *vastag* fodor-hájra; a' vékony a' vékony beleket, a' vastag a' vastag beleket borítja-bé. A' Tizenkét ujnyi bél, és a' véghurka nintsen a' fodor-hajba borítva. A' Fodor-hájnak háryái között vagyuak a' belek, a' téjedények, és a' fodorháj-ikráshúfok.

A' MÁJRÓL.

(*De Hepate.*)

Májnak az a' belső tag neveztetik, a' mellyik az epének kéizítésére rendeltetett; a' jobb oldallágyban fekszik: ofztatik három szárnyakra, az egyik nagy szárnynak, a' másik kistsin szárnyanak, az harmadik Spigelius szárnyának mondatik. Ofztatik még felső, és alsó színre-is; első, és hátulsó szélre-is.

A' Máj öfzve foglaltatik koszorú-kötő által az ágyék-háryával. A' Külső háryája az hasháryától vagyon. Az Állattya eres. Azok az ikráshúfak, a' mellyek a' májban fzerre szélyel a' vértől az epét elválasztyák, *epe-szemeknek* neveztetnek. A' Máj-tső az epefzemekből a' tizenkét ujnyi bélbe menyen.

AZ EPE - HÓJAGRÓL.

(*De Vesicula Fellea*)

Epe-Hójaguak az a' hójag mondatik, a' mellyik a' májnak alsó színén vagyon, és magában epét tart. Ofztatik fenékre, derékre, és nyakra. Az Epehójag-tső az epe-hójagnak nyakától a' májtöbbe menyen.

A' LÉPRÖL.

(*De Liene.*)

Lépnek az a' belső tag mondatik, a' mellyik a' bal oldallágyban vagyon; tojás formájú: osztatik külső és belső színre; felső és alsó végre. Öszve foglaltatik az ágyékhártyával a' felfüggesztő kötő által. Az Állattya merő eres. A' Külső hártyája az hashártyától vagyon. A' Lép a' vért vékonyítja.

A' NAGY HAS - IKRÁSHÚSRÓL.

(*De Pancreate*)

Nagy Hasikráshúsnak az az ikrá-hús mondatik, a' mellyik az hasban a' gyomor táján a' gyomor alatt fekszik, olyan formájú, mint a' kutyanyelv: osztatik felső és alsó színre; első és hátúlsó szélre. A' kis hasikráshús a' nagy hasikráshús húsának azon tördalékja, a' mellyik a' tizenhét újnyi bélhez nőtt. Az Állattya apró ikráshúsfaklól áll, mellyek a' magok vizeket a' köz nagy hasikráshús - tsatornába öntik; ez a' tsatorna a' köz epe - tsövel' öszve nő, és a' tizenkét újnyi bélbe menyen. Ez a' nagy hasikráshús valami különös vizet választ el a' vértől.

A' TÉJ - UTAKRÓL.

(*De viis lacteis.*)

A' melly edények a' tejnedveséget a' belektől a' vérbe viszik, háromfélék: első a' *téjerek*; második az *hastsatorna*; harmadik a' *mely-tsatorna*.

A' *Téjerek* a' belekből vesznek eredetűt, és a' fodorháznak két hártyáji között a' fodorháznak ikráshúsaiba mennek, ezután az ikráshúsfaklól az hasatsatornába mennek. Az *hastsatorna* azon hártyás zatskó, a' mellyik a' két felső ágyékgerintzeken fekszik. A' *Melytsatorna* az hasatsatornából ered, az ágyékhártyának hátúl ó hasadásán a' melyre felhoz, és a' középhártyának hátúlsó hasadásán a' bal vállkötés véreire felmenyen, és ott elvégződik. Ez a' melytsatorna az egész testnek vizeit magába veszi.

A' VESÉKRÖL.

(De Renibus.)

Veséknek azok a' belső tagok mondatnak, a' mellyek a' vizelletet választják-el a' vértől. Kétfelől a' felső ágyékgerintzek körül fekszenek; olyan formák, mint a' bab: ofztatnak első és hátulsó szinre; felső és alsó végre; külső és belső szélre. Az Állattya háromféle: a' külső része erekből, a' közepe tsökből, a' leg belső része bimbókból áll. A' Veséket két hárttyák borítják-bé; a' külső kövérhárttya; a' belső a' veséknek tulajdon hárttyája, az eres részt körös-körül be takarja.

Vizellet-tsatornának azok a' két hárttyás tsök mondatnak, a' mellyek a' Vesékből az húgyas hójagba mennek. A' *Vesejkrásbűsok* a' veséken felyül, de még-is a' kövér hárttya alatt, fekszenek. A' Vesék a' vértől a' vizelletet elválasztják, a' vizellet tsatornák az húgyas hójagba le-vizlik.

AZ HÚGYAS HÓJAGRÓL.

(De Vesica Urinaria.)

Húgyas Hójagnak az a' hárttyás zatskó neveztetik, a' mellyik a' medentzének üregében az hashárttya alatt fekszik, és a' vizelletet fel fogja, meg-gyűjti, egy darab ideig benn tartoztattya, és azután a' testből ki hajtja. A' Férjfiakban a' szeméremtsontok, és a' véghurka között; az *afszonyi nemben* a' szeméremtsontok, és a' nádra között fekszik; olyan forma mint a' körtövény: ofztatik *fentkre*, melly a' leg felső fele; *dortkre*, melly a' közepe; és *nyakra*, melly az alsó tele, és a' bészáró inashús által ofzve szorittatik, 's bészaratik. Négy hárttyákból áll, mint a' belek.

A' FÉRJFIÚ SZEMÉREMTESTEKRÖL.

(De Genialibus Virorum.)

A' Férjfiaknak szeméremtesteik állnak *monyból*, *tsökből*, és *magbó, agokból*.

A' MONYRÓL.

(*De Pene.*)

A' Mony osztatik gyökérre, derékre, és főre, melly makknak neveztetik. Négyféle részekből áll: Közönséges takarókból, két barlangos testből a' monynak; egy burlangos testből a' vizellő tsőnek; és egy vizellő tsőből. Első bőrnek a' mony közönséges takaróinak első felek, melly a' makkot béborítja, hívattatik. Első bőr-zabalúnak az a' hártya-rántz mondatik, a' mellyik az első bőrt a' makk alatt a' makkuk alsó részéhez valamennyire le köti.

A' Monynak barlangos teste kezdődnek az ülősonznak hajtásától, és a' makknak koronája alatt elvégeződnek. A' Vizellőtsőnek barlangos teste az húgyas hójagnak nyakán kezdődik, a' hól vastagabb-is, mint a' menüben, és vizellőtső-bimbónak neveztetik; a' vizellőtsőnek egész mentit béborítja, és elöl a' makkot formálja. Vizellőtsőnek az a' hártvás tső mondatik, a' mellyik az húgyas hójagnak nyakától a' makknak hegyi-ig menyen, és a' vizelletet az húgyas hójagból ki vízi. Kakasfőnek valami hártvás dombotska neveztetik, melly a' vizellőtsőnek üregében az húgyas hójag' nyakának elötte fekszik.

A' Monynak háromféle ikráshúfai vagynak; tudni-illik: Taknyos-ikráshúfak a' vizellőtsőben; Szagas-ikráshúfak a' makk körül; és egy kunnálló ikráshús az húgyas hójagnak nyaka alatt.

A' TÖKÖKRŐL.

(*De Testiculis.*)

Tököknek azok a' tojás forma golyók mondatnak, a' mellyek a' mony alatt le függnek. Tökök' Töklalékjának az a' töldalék neveztetik, a' mellyik a' tököknek felső karimáján fekszik.

A' Tökök béboríttatnak 1. a' Tökzatskóval, melly közép-sövényel kétfelé osztatik, és áll külső, belső, 's kövér bőrből, és rostos hártvából, 2. Huvely-hártvával, melly az úgyék.

gyűrűknél kezdődik, és a' magfinórt; 's a' tököket bébor'tya.
3. *Fejér hártával*, melly a' tokokkal öfzve -nő.

A' Tökök, és a' Toköknek tóldalc'ja felette vékony tsatornát'skák'ból állnak. A' *Mag-vivő edény* a' tököknek tóldalc'jail ol ered, a' magfinoran fel menyen, az ágyékgyűrűn által hot, és azután a' mag hójagotskákba bé óltat k.

A' Magfinór áll 1. magvivő edényből, 2. magéleterből, 3. magvére'ből, 4. magé'zöinből, 5. vizedények'löl, 6. hüvelyhárr'yából, mellyet kívül a' felemelő inashús körül fog.

A' Tököknek az a' hívatalak, hogy a' magat elké'zíték, és azután a' maghó'jagotskákba külgyék.

A' MAGHÓJAGOKRÓL.

(*De Vesiculis Seminalibus.*)

Maghó'jagoknak azok az hárt'yás tartó'he'yek neveztetnek, a' mellyek az húgyas hó'jag' nyaka mellett és fellyül, 's valamennyire hátúl vagynak, és a' magat a' magvivő edények'löl felfogják, 's magokban meg-tart'yák.

A' *Kiverő -rső* a' maghó'jagotskák'ból ered, és a' kakasfo'ben a' vizell't sőbe bé nyilik, a' magat a' maghó'jagotskák'ból a' vizellő tsőbe annak idejiben béveti.

AZ ASZSZONYI NEMNEK SZEMÉREMTESZEIRÓL.

(*De Partibus Genitalibus Mulierum.*)

Az Aszszonyi nemeknek szeméremtestei külsőkre, és belsők'kre óf'ratnak. *Külsők* 1. a' szeméremhegy, 2. a' nagy szeméremajakak; 3. a' kis szeméremajakak, 4. a' fontvesz'zfő, 5. a' fűv'hárrya, 6. az ajak-kötő. *Belsők* 1. a' nádra'hüvely, 2. a' nádra, 3. a' két nádra kúrtek, 4. a' két tojásfő'zkek, 5. a' két széles nádrakötők, 6. a' két kerek nádrakötők, 7. a' vizellő'ső.

Nádra'hüvelynek az az üre'ség neveztetik, a' mellyik a' külsőbb szeméremajakakan kezdődik, és a' nádrinak nyakáig felmenyen. A' *Vizellő'ső* az húgyas hó'jagnak nyakán kezdő-

dik, a' szeméremtsontak, és a' nádrahüvely között lemenyen, azután a' fontveszfűő alatt ki nyílik.

A' Nádra, melnek-is hivattatik, hártvás, spongiás, és eres; a' medentzének üregében, a' nádrahüvelyen, a' véghurka, és az húgyas hójag között fekszik; olyan formájú, mint a' körtövény; osztatik *fenékre*, melly a' leg felső fele; *derék-re*, melly a' közepe; és *nyakra*, melly a' leg alsó része, és a' nádrahüvellyel öfzve forr.

A' Nádra üregének, melly a' szüz leányokban olly kicsin, hogy egy kihéjazat mandolát alig leheffen belé tenni, három nyíláfai vagynak; az *alsó* kereftül, és a' nádrahüvelybe bé áll, *nádra-szájnak* mondatik; a' más *keztük* kétfelől a' nádrának fenekén a' nádra-kürtekbe nyílnak, és igen kicsinek. *Nádra-kürteknek* két hártvás tsök neveztetnek, mellyek a' nádrának fenekétől két felől a' tojás-fészkek felé mennek, és ottan rojt formára ki terjednek. *Tojásfészkeknek* azok a' két testek mondatnak, a' mellyek kétfelől, a' nádrának két oldalain kívül, fekszenek, és az *afzfzonyembereknek* tojásfokat magokban tartják.

Az *Afzfzonyemberek* szeméremttesteiben ikráshúfak - is tállatnak, úgymint: 1. a' nádrahüvelyben *zaknyos ikráshúfak*; 2. az ajakokban, és a' fontveszfűőben *szagas ikráshúfak*; és 3. a' vizellőtsőben megint *zaknyos ikráshúfak*.

A' TERHES NÁDRÁNAK RÉSZEI,

(*Partes uteri gravidæ.*)

A' Terhes nádrában vagynak 1. a' *nádrapogátsa*; 2. a' *köldökfűő*; 3. a' *tojás*; 4. a' *gyermekviz*; és 5. a' *magzat*.

A' NÁDRAPOGÁTSÁRÓL.

(*De Placenta Uteri.*)

Nádrapogátsának az a' Spongiás test neveztetik, a' melylyik a' terhes nádrának fenekéhez ragad.

A' KÖLDÖK SINÓRRÓL.

(*De Funiculo Umbilicali.*)

A' *Köldökfűtő* a' nádrapogátsától a' magzatnak köldökébe menven, *négy* részekből áll; *egy* Lőr hüvelyből; *2.* *egy* köldök-éretből, melly a' nádrapogátsából a' magzatba menven; *3.* *két* köldök életerekből, mellyek a' magzattól a' nádrapogátsába mennek.

A' MAGZATNAK TOJÁSSÁRÓL.

(*De Ovo Fœtus.*)

A' Magzat a' nádrának üregében valami tojásban fekszik, melly *három* hártvákából áll; a' *külső* rost hártya; a' *középső* ér-hártya; a' *leg-belső* vízhártya.

Némelly orvosok azt tanítják, erős okokkal is bizonyítják, hogy a' magzat minden részével együtt a' tojásban meg-vagyon, a' természetnek urától, és nem embertől formáltatott. Ebben a' tojásban meg-vagyon a' köldökfűtő-is, a' nádrapogátsa-is. A' Fogantatásra egyedül csak az szükséges *1.* hogy a' férjfi-mag a' tojásba bé-szívódgyék, azután a' tojásnak részeit addig táplálja, míg a' nádrapogátsa a' nádrához nem ragad; *2.* hogy azonban, midőn tudni-illik a' férjfi-mag a' tojást táplálni kezdi, a' lélek-is a' magzatba bé-öntölsék azért, hogy a' tojásban lévő magzat fel-elledgyen; és így az *emherbe* a' lélek *abban* a' *szempillantásban* *öntörik*, a' *mellyben* a' *test* fogantatik. Ez az oka, hogy a' bétsi püspökség minden éretlen, idő előtt el-lett, magzatat bizonyos móddal meg kerestelni parantsol.

A' GYERMEK-VIZRÖL.

(*De Liquore Amnii.*)

Gyermek viznek az a' viz nevertetik, a' mellyik az afzonyembereknek tojásfiokban-vagyon. Ez a' viz a' magzatot a' külső nyomásfoktól óltalmazza, és valamennyire táplálja is.

A' MAGZATRÓL.

(De Fœtu.)

A' Magzatban vagynak olyan részek-is, a' mellyek a' meg - állapotott idejuekben nem találtnak. 1. A' Szívnek két fidei között a' választó falan egy *rojás forma lik* találtnak. 2. A' Tüdő életerből a' nagy életerbe által menyen a' *Botál-lus tsatornája*. 3. A' Magzatnak Tüdője öfve-lapult, barnás, és, ha vízbe vettetik, a' víznek fenekére le száll; ha a' gyermek már lélekezelt, azután a' tüdője a' vízben le nem száll, hanem ufrik. 4. A' Magzatnak vastag belei valami zölde, barnás, sükeres matériával meg-töltetnek, melly *gyermek szurak-nak* mondatik.

EREKRŐL VALÓ TANITÁS.

(Angiologia.)

Ereknek azok a' hártyás tsatornák mondatnak, a' mellyek vért, avagy más nedvességet folytatnak. Öfítatnak *életerekre* vérekre és *vizerekre*.

AZ ÉLETEREKRŐL KÖZÖNSÉGESEN.

(De Arteriis in genere.)

Életereknek azok az erek neveztetnek, a' mellyek széle-sen kezdődnek, lassan-lassan keskenyednek, fel-szöknek, és a' vért a' szívből minden részeire a' testnek el viszik.

Minden életer a' szívből származik; a' *tüdőéleter* a' szívnek jobb üregéből, a' *nagy életer* a' szívnek bal üregéből vé-szen eredetet.

Az Életereknek végei mennek 1. a' vérerekbe, 2. a' gö-zelő edényekbe, 3. a' választó edényekbe, 4. vérvíz-erek-be, 5. más életerekbe egybe növés által.

Minden életernek három hártyái vagynak: *első* a' közön-séges; *második* az inashúfas; *harmadik*, a' leg-belső, tífza, és szijafinas. Az Életereknek az a' hivatalyak, hogy a' vért a' szívből minden részeire a' testnek arra a' végre el-vigyék,

hogy a' test tápláltsáék, az élet meg-tartásáék, melegítésék, és külömbkülömo nedveségek elválásztassanak.

A' NAGY ÉLETERNEK ÁGAZATAL

(*Systema Arteria Aorta.*)

A' Nagy Életer ad 1. két *korona életereket* a' szívnek, 2. egy *hajtást* formál. Ebből az hajtásból jön ki 1. a' *ucvezlen-életer*; 2. a' *bal nyak-életer*; 3. a' *bal vál költé-életer*. A' Nyak-életer osztanak *külsőre*, és *belsőre*. A' Vállkölté-életer *bónaly-életerre* válk; az hónaly életeről *karéleter* léfzen.

A' Karéleter a' könyök-hajtásban három ágat formál: első a' *könyöksín-életer*; második a' *könyökorsó-életer*; harmadik a' *közkörő-életer*.

A' Iemenő nagy életer a' *melylen* négy ágakat ad: Első a' *lehellögé-életer*; második a' *nyelögé-életer*; harmadik az *alsó öldalson-életer*; negyedik az *alsó ágyékhartya-életer*. Az *haslan* nyóitz ágakra osztlik. Első az *baséleter*, mely gyomor-életerre, máj-életerre, és lép-életerre osztlik; második a' *felső fodorháj-életer*; harmadikok a' *vese-életerek*; negyedik a' *mag-életerek*; ötödik az *alsó fodorháj-életer*; hatodikok a' *utköny-életerek*; hetedik a' *far-életerek*; nyóltzadikok az *ágyék-életerek*. Az Ágyékéleterek *belsőkre*, és *külsőkre* osztlanak. A' Külső ágyékéleterek *szombéleterekké* változnak.

A' Szombéleter a' térdhajtásban *térdhajtás-életernek* mondatik, és három ágakra osztlik: első az *első szár-életer*; második az *belső szár-életer*; harmadik a' *szárkaposs-életer*.

A' NAGY ÉLETER.

(*Aorta.*)

A' Nagy életer a' szívnek bal üregéből ered, felfelé menyen, az hátgerintzek felé *meg-bajlik*, azután le felé menyen, és az ágyékhartyának hasadásán az hasla le-hot; az hasban azután a' gerintznek bal felén az utolsó ágyékgerintzig le menyen, és ott két *ágyékéleterekre* osztlik.

A' *Korona-életerek* a' szívbe mennek, és ottan el-öfzlanak. A' *Nevezlen életer* mindigárt megint két ágakra öfzlik, tudni illik: egy *jobb vállköls-életerre*, és egy *jobb nyakéleterre*.

A' *Nyakéleterek* a' lehellö gégének fejihez felmennek, és ott két ágokra öfzlanak, mellyek közül az egyik *külsö nyakéleternek*, a' másik *belső nyakéleternek* mondatik.

A' *Külsö Nyakéleter* a' fül mellett a' vakfzem-tájára felmenyen, és nyöltz ágakkal a' nvakan, és az ábrázatan el-öfzlik. A' *Belső nyakéleter* a' vakfzemtsonnak nyakéleter-tsatornáján a' kaponyáta bé-menyen, és ott az agyba el-öfzlik.

A' *Vállköls-életerek* a' vállköltsak alatt ki-hajolnak az hóaly alá, és ott *bonály-életereknek* mondatnak.

Mindenik vállkölséleter négy ágakra öfzlik: első a' *belső rsetléter*, melly a' melytsont mellett le menyen; második a' *nyakfzirt-életer*, melly a' nyaknak inashúfajban el-öfzlik; harmadik a' *gerintz-életer*, melly az hét nyakgerintzek keresztkiáláfoknak líkain fel menyen, és a' nagy nyakfzirtlikan a' kaponyának üregébe bé-menyen; negyedik a' *felső óldaltsont-életer*, melly három ágakra öfzlik, a' mellyek az óldaltsontaknak alsó széleken a' melytsontik mennek.

Az *Hónaly-életer* karéleterré változik, melly a' két fejü inashúfnak belső széle mellett a' könyök-hajlára le menyen, és ottan *bárom* ágakra öfzlik. 1. A' *Könyökorsó-életer* a' könyökorsó mellett le menyen a' tenyérre. 2. A' *Könyöksing-életer* a' könyöksing mellett le menyen a' tenyérbe, a' hól a' *tenyér-bajrást* formálya, mellyből az újjaknak életerei származnak. 3. A' *Közkötö-életer* a' közkötö alatt menyen le. A' Karéleterből valami óoldal-életerek le mennek, a' könyöksing, és könyökorsó-életerekből ellenben az óoldal-életerek fel mennek a' karba, és a' karnak le menő óoldal-életerei vel öfzve foglaltatnak.

A' LEMENŐ NAGY ÉLETERNEK ÁGAI.

(*Aortæ Descendens Rami.*)

A' Lemenő nagy életer az hajtásától fogva az ágyékhártyájig négy ágakat ad. *Elsők* a' lehelögége életerek, mellyek

a' lehellő gégének ágai mellett a' tüdőbe mennek. *Másodikok* a' nyelő gége életerek, mellyek a' nyelő gégébe mennek. *Harmadikok* a' nyöltz pár alsó ókdaltsont életerek, mellyek a' nyöltz alsó ókdaltsontoknak alsó széleken a' mellytsontig mennek. *Negyedikok* az alsó ágyékhártya-életerek, mellyek az ágyékhártyába mennek.

Az Hasban a' lemenő nagy életer nyöltz ágakat ad. *Első* az haséleter, melly a' gyomor alatt három ágakra oszlik; első a' *gyomor-életer*, melly a' gyomorba menyen; második a' *lép-életer*, melly a' lépbe menyen; harmadik a' *máj-életer*, melly a' májba menyen. *Második* ága a' lemenő nagy életernek a' felső fodorháj életer, melly a' belekbe, és a' fódar-hájba menyen. *Harmadikok* a' két vese életerek, mellyek a' vesébe mennek. *Negyedikok* a' mag-életerek, mellyek a' férjnakban a' két ágyékgyűrűken ki mennek, és a' tükökbe le vitetnek; az aszizonyemberekben a' tojás félszekbe mennek. *Ötödik* az alsó fodorháj-életer, melly a' véghurkának belső arany erét adgya. *Hatodikok* a' vékony-életerek, mellyek a' vékonyokban, és az hasinashúfokban el-oszlanak. *Hetedikok* a' far-életerek, mellyek a' fartsont mellett le mennek. *Nyöltzadikok* az ágyék-életerek, mellyekre a' lemenő nagy életer az utolsó ágyékgerintz táján oszlik.

AZ ÁGYÉK-ÉLETEREK.

(*Arteria Iliaca.*)

Az Ágyék-életerek *külsőkre*, és *belsőkre* osztatnak. A' *Belső* ágyék-életer *medentze-életernek*-is mondatik, mivel öt ágakkal a' medentzében el-oszlik. A' *Külső* ágyék-életer a' medentzéből az ágyék-kötők alatt ki menyen, és mihent kiérkezik, azonnal mindgyárt *szomb-életernek* mondatik, melly a' szombnak belső felén a' térdhajtásba menyen, és ott *térdhajtás-életernek* hivattatik. A' *Külső* ágyék-életerből ered a' *gyomortáj-életerre*-is, melly az egyenes hasinashús alatt egézfizzen a' mellytsontig fel-menyen.

A' Térdhajtásnak életere két uinyira a' térdhajtás alatt három ágakra ofzlik: az első neveztetik: *első száréleternek*, és a' köz kötön elől le menyen a' lábnaK hátára; a' második hivattatik *hátúlsó száréleternek*, a' szárnaK belső s hátúlsó részén le menyen, és a' belső bokánaK hátamegett a' lábnaK talpára ki vitetődik, és ott a' *zalphajrást* formállya, mellyből a' lábujjoknaK életerei származnaK; az harmadik mondatik *kapots-életernek*, melly a' szárkapots megett menyen le.

A' TUDÖ-ÉLETERNEK, ÉS VÉRERNEK ÁGAZATAI.

(*Systema Arteriarum, & vena Pulmonalis.*)

A' *Tüdö-életer* a' szívnek jobb üregéből véfzen eredetett, egyenesen fel menyen, és azonnal két ágakra ofzlik. A' jobb ág a' jobb tüdőbe; a' bal ág a' bal tüdőbe vitetődik; mind a' két ág retze módra a' tüdőnek hólyagatskáái körül el-terjed, és azután a' tüdő-vérerekbe menyen. A' *Tüdö-vérerek* a' tüdő-életernek végeiből erednek, azután négy nagy ágakat formálnaK, mellyek a' szívnek bal vér-kebelébe mennek.

A' VÉREREKRÖL KÖZÖNSÉGESEN.

(*De Venis in genere.*)

Vérereknek azok az erek mondatnaK, a' mellyek nem szöknek-fel, és a' vért a' testnek részeiből a' szívbe vífzik.

A' Vérerek *kezdődnek* az életereknek végeken, és a' testnek külső s belső színein; *végződnek* 1. a' nagy vérerbe, melly a' szívnek jobb vérkebelébe menyen, 2. a' tüdő-vérerekbe, mellyek a' szívnek bal vérkebelébe öntik-té a' vért; *három hárttyákból* állnaK, mellyek közül a' belső fok helyeken bé-hajlik, és fél hald forma hárttyátskákat formál, mellyek *aj-tóknak* mondatnaK, és nem engedik, hogy a' vér vífzfa folyaK. A' Vérerek a' vért a' testnek részeiből a' szívbe vífzfa vífzik.

A' NAGY VÉRERNEK ÁGAZATAI.

(*Systema Vena Cava.*)

A' Nagy vérer a' szívnek jobb vérkebeléiből jön-ki, mind-gyárt két ágakra ofzlik, mellyek közül az egyik *felső nagy vérerneK*, a' másík *alsó nagy vérerneK* mondatik,

A' Felső nagy vérerbe bé-foly a' vér a' főből, a' nyakból, melyből, és a' felső végekből. Az Alsó nagy vérerbe bé-foly a' vér az hasból, és az alsó végekből.

A' FÖNEK VÉREREI.

(*Venæ Capitis.*)

A' vért a' főből négy véredek víszik vízfizra a' szívbe; a' két külsők nevezetnek *külső nyakvéredeknek*; a' két belsők hívattatnak *belső nyakvéredeknek*.

A' *Belső nyakvéredek* a' kaponyának rongyas likainál kezdődnek, és a' vállkölts-véredekbe mennek. A' *Külső nyakvéredek* a' nyaknak oldalain a' közönséges takarók alatt fekszenek, és a' vállkölts-véredekbe mennek, és a' főnek külső részeiből víszik a' vért a' szívbe. Ezekbe öntik bé a' vért az *homlok-véredek*; a' *szemszegely-véredek*; a' *vakszem-véredek*; a' *nyelv-véredek*, és a' *nyakszirt-véredek*.

A' FELSŐ VÉGEKNEK VÉREREI.

(*Venæ Extremitatum superiorum.*)

Az Újjaknak véreireiből a' vér menyen 1. az *hüveiknek fő-véreribe*, melly a' kéznek hátán az hüveik mellett fekszik, 2. a' *kisúj-vérerbe*, melly a' kisúj mellett vagyon.

A' Könyök-hajtásban három nevezetes véredek vagynak. Első a' *belső vérer*, melly alól fekszik; Második a' *külső vérer*, melly kívül helyeztetik; harmadik a' *közép-vérer*; melly a' könyöknek közepén áll.

Ezek a' véredek a' *karvéredekbe*; ezek megint az *bónaly-véredekbe*; és ezek a' vállkölts-véredekbe mennek. Mind a' két *vállköltsvérer* egy törökké válik, melly *felső nagy vérernek* mondatik.

AZ ALSÓ VÉGEKNEK VÉREREI.

(*Venæ Extremitatum inferiorum.*)

A' Lábnijaknak véreire a' vért bé-öntik 1. a' láb-hüveiknek fő véreribe, 2. a' kis lábújnak véreribe, 3. a' láb hátának

véreribe. Ezek a' véreerek a' talpnak vérereivel a' boka-vé-
rekbe, és a' szárvéreerekbe mennek, mellyek minnyájan a' térd-
hajtnak véreribe vízik a' vért, ez fel menyen, és a' tizomb-
véreeret formálya, melly az ágyékkötő alatt a' medentzébe bé-
menyen, és a' belső béltsont vérerrel öfzve foglaltatik; mind
a' két béltsont - véreer az ágyéknak utolsó gerintzénél öfzve fog-
laltatik, és az alsó nagy véreeret formálya.

AZ ALSÓ NAGY VÉRER.

(*Vena cava inferior.*)

Az Alsó nagy véreer az utolsó ágyékgerintztől a' gerintz-
nek jobb felén fel menyen, az ágyékhártyának jobb likán által
hot, és azután a' felső nagy véreerrel öfzve foglaltatik, és az-
zal együtt a' szívnek jobb vérkebeliben elvégződik.

Az Hasban mennek a' nagy véreerbe 1. a' májvéreerek,
2. a' Vesevéreerek, 3. a' jobb magvéreer, 4. a' vékony-vére-
rek, 5. a' fárvéreerek, 6. és a' béltsont-véreerek.

A' PART-VÉRERNEK ÁGAZATAI.

(*Systema Venæ Portæ.*)

Part-véreerek az az ér hivattaük, a' mellyik a' vért az
hasnak belső tagjaiból a' májba bé-vízik.

Három nagy véreerektől formáltatik: első a' *Lépvéreer*, má-
fodik a' fodorháj - véreer, harmadik a' belső *aranyvéreer*.

A' VIZ - EREKRÖL.

(*De Vasis Lymphaticis.*)

Vizerekek azok az erek neveztetnek, a' mellyek a' vi-
zet a' testnek részeiből vízik vízik. Kezdődnek a' nagy
uregekben, avagy a' belső tagokban; végződnek vagy a' mely-
tsatornában, vagy a' nagyobb véreerekben.

A' MAGZATNÁK VÉRFORGÁSA.

(*Circulatio Sanguinis in Fœtu.*)

Az Anya-hasában fekvő magzatban a' vér az anyának ná-
drájából a' nádrapogátsába, a' nádrapogátsából a' köldökfinór-

nak véreze által a' magzatnak alsó nagy véreibe vitetődik ; a' két köldökfinór életerek által ellenben a' magzattól ki foly a' vér, és a' nádrapogátsába, és onnét tovább az anyának nádrájába bé vitetődik.

Az alsó nagy vérebből a' szívnek jobb vérkebelébe, és fülébe, onnét 1. a' tojás forma likan a' szívnek bal-vérkebelébe, 2. a' szívnek jobb ürege által a' tüdő-életerbe, és 3. a' tüdő-életerből a' Botálius tsatornáján a' nagy életerbe menyen a' vér. A' Lehellő emberekben a' tojás forma lik, és a' Botálius tsatornája bé vagynak növe, és azért tsak egy utan, az az : a' tüdön keresztül foly a' vér.

ÉRZŐINAKRÓL VALÓ TANITÁS.

(*Neurologia.*)

Erzőinoknak neveztetnek valami hozfzú, fejtér, és feletre érzékeny finór forma részei az emberi testnek, mellyek erednek 1. az agyvelőből, és 2. a' gerintzvelőből.

Minden érzőin *rakból* és *velőből* áll. A' velő igen vékony tsükből áll, mellyekben valami vékony nedveség foly ; a' tok a' velőt köröskörül bé-borítja, s magában tarja.

Az Érzőinak érzésre, és mozgásra valók ; osztatnak *agy-érezőinakra*, mellyek az agyvelőből, és *gerintz-érezőinakra*, mellyek a' gerintzvelőből erednek.

Az Agyérezőinak *kilentz* páran vagynak. Az *első* pár szagló ; a' *második* látó ; az *harmadik* szemet mozgató ; a' *negyedik* szemet forgató ; az *ötödik* három ágú ; az *haradik* le-húzó ; az *hezedik* halló ; a' *nyóltzadik* kóborló ; a' *kilentzedik* nyelv-érezőinnek mondatik.

A' Gerintzérezőinak *harmintz* páran vagynak. *Nyóltz pára* a' nyak-érezőinak ; *tizenkét pára* az hátérezőinak ; *öt pára* az ágyékérezőinak ; *öt pára* a' farérezőinak.

AZ AGYVELŐNEK ÉRZŐINAIRÓL.

(*De Nervis Cerebri in Specie.*)

Az *első* pár a' rostalikakan menyen által az orba. A' *második* pár a' látó-likakan által menyen, a' szemgolyóbist által

furja, és a' szemnek retzés hártáját formálva. Az *Harmadik* pár a' felső szemgödör-hafadáfan a' szemgödörbe menyen, és a' szemnek inashúsaiban el - ofzlik. A' *Negyedik* pár a' felső szemgödör-hafadáfan a' szemgödörbe által menyen, és a' szemnek felső hajlott inashúsában el - ofzlik.

Az *Ötödik* pár *bárom* ágakra ofzlik. Az első *szemgödő-ágnak*; a' második felső *állkaprza-ágnak*; az harmadik alsó *állkaprza-ágnak* neveztetik.

A' Szemgödör-ág a' felső szemhafadáfan a' szemgödörbe bé menyen, és ott *bárom* ágakra ofzlik. Az *Első homlak-ág*, a' szemöldök-likán a' szemgödörből az homlakra fel - menyen. A' *Második könyv-ág*, a' könyv-ikráshúsba menyen. Az *Harmadik or-ág*, az ornak szemgödör-likán az ornak üregibe bé menyen.

A' Felső *Állkaprza-ág* a' kaponyának kerek likán menyen ki, és a' felső állkaprzában el - terjed.

Az *Alsó Állkaprza-ág* a' kaponyának tojásforma likán menyen - ki, és az alsó állkaprzában álltsatornájába bé - vitetődik.

Az *Hatodik* pár a' felső szemgödörhafadáfan a' szemgödörbe bé - menyen, és a' szemnek külső egyenes inashúsában el - enyészik.

Az *Hetedik* pár *lág*y és *kemény* ágra ofzlik. A' *Lág*y-ág a' belső halló likán a' labirintusba menyen. A' *Kemény* ág a' Fallopius viztsatornájába bé vitetődik, és abból a' száltsetlikán a' vak szem - tájra ki hajt.

A' *Nyóltzadik* pár a' rongyas likákon a' kaponyából, a' nyakra, melyre, és hafra ki - menyen, és minden tagoknak a' nyakban, a' melyben, és az hasban érzőinakat ad.

A' *Kileutzedik* pár az első nyakszirtlikákon a' kaponyából ki - menyen, és a' nyelvben el - ofzlik.

A' NYAK - ÉRZŐINAKRÓL.

(*De Nervis Cervicalibus.*)

A' Nyak-gerintzekből *nyóltz* pár érzőinak jönnek - ki, és a' nyakszirtban, 's a' nyakban el - ofzlanak.

A' Nyak-érzöinakból erednek 1. a' gerintzvelőnek *vizfza menő* érzöinai, 2. az *ágyékhártyának* érzöinai, és 3. a' karérzöinaknak *füzése*.

A' Vizfza menő érzöinak a' nagy nyakszirtlikan fel mennek a' kaponyába, és a' rongyas likakan a' kaponyából megint ki jönnek, és a' tsuklya forma inashúsban el ofzlanak. Az *Ágyékhártya-érzöinak* le mennek az *ágyékhártyába*.

A' Kar-füzés hat ágakra ofzlik, mellyek a' fel ő végekre mennek. 1. Az *Iz-érzöin* a' válnak ízélen el-ofzlik, 2. A' *Közép érzöin* le menyen a' tenyérbe, és ott az hüveiknek, a' mutató és közép újnak két ágakat, és a' nevedékény újnak egy ágat ad, mellyek *új-érzöinaknak* mondatnak. 3. A' *Könyök-érzöin* a' karnak belső tsumója mellett a' tenyérre le menyen, a' hól a' nevedékény újnak egy ágat, és a' kis újnak két ágakat ad. 4. A' *Könyökorsó-érzöin* a' karnak, és a' könyöknek külső felén a' kéznek hátára le-menyen. 5. A' *Külső bőr-érzöin* a' külső szinen az hüveik felé le-menyen. 6. A' *Belső bőr-érzöin* a' belső szinen menyen le a' kis új felé.

AZ HÁT ÉRZÖINAKRÓL.

(*De Nervis Dorsalibus.*)

Az Hátgerintzekből *rizenkét* pár érzöinak jönnek - ki, mellyek az óldaltsontaknak alsó szineken a' melytsonig mennek, és *óldaltsont-érzöinaknak* mondatnak.

AZ ÁGYÉK-ÉRZÖINAKRÓL.

(*De Nervis Lumbaribus.*)

Az Ágyékgerintzekből *ör* pár érzöinak jönnek ki, mellyek el-ofzlanak a' vékonyoknak, és az hasnak inashúsaiban.

A' FAR-ÉRZÖINAKRÓL.

(*De Nervis Sacris.*)

A' Far-tsontnak belső likain *ör* pár érzöinak jönnek - ki, mellyek a' lófarktól erednek, a' medentzének üregében, és az alsó végektlen el-ofzlanak.

Az Alsó végeknek három érzőinai vannak. 1. A' *Bé-dugó érzőin* a' tojás likan menyen ki a' medentzének üregéből. 2. A' *Tzomb-ézőin* az ágyék-kötő alatt menyen-ki, és a' tzombnak inashúsaiban el-öfzlik. 3. A' *Farsik-ézőin* az ülötsontnak hátúlsó mettzésin menyen ki a' medentzéből, azután a' tzombnak külső felén le menyen a' térdhajtásig, a' hól két ágakra öfzlik, mellyek közül az egyik *szár-ézőinnak* mondatik és a' belső boka mellett a' talpra le vitetődik, a' hól két ágakra öfzlik, mellyek *külső* es *belső talpézőin*aknak hivattatnak, és a' lábújjaknak ézőinakat adnak; a' másik *szárkapots-ézőinnak* nevezteük, és a' *szárkapots* mellett le menyen a' lábnek hátáig.

A' NAGY ÓLDALTSONT - ÉRZŐINAK.

(*Nervi intercostales Magni.*)

A' Nagy óldaltsont-ézőin kezdődik a' kaponyában, és ered 1. az hatodik pár ézőinnak, és 2. az ötödik pár ézőinnak egy ágától; ez a' két ág öfve foglaltatik, egy törsökké válik, és a' nyak-életernek tsatorniján a' kaponyából ki menyen, és az hátgerintz mellett egézfízen a' fartsikig le menyen.

Minden részek a' nyakban, melyben, és az hasban ebből a' nagy óldaltsont-ézőinből, és az agyézőinaknak *nyöltzadik* párjából kapnak ézőin-ágakat. Ezek főrinálnak különb-külömbtől le *fuzéfeke*-is, és *gombakat*.

IKRÁSHÚSAKRÓL VALÓ TANITÁS.

(*Adenologia.*)

Ikráshúsnak az a' rész neveztetik, a' mellyikben a' vértől valami különös nedveség választatik el.

Az Ikráshúsak öfzlatuak 1. *hólyagos ikráshúsfakra*; 2. *eres ikráshúsfakra*; 3. *vizes ikráshúsfakra*; 4. *öfve-szerkezettett ikráshúsfakra*.

A' KAPONYÁNAK ÜREGÉBEN LÉVŐ IKRÁSHÚSAK.

(*Glandulae in Cavitate Cranii.*)

A' Kaponyának üregében vannak 1. a' *kemény hártzának ikráshúsfai*, 2. a' *török-pyeregben a' taknyos ikráshús*, és

3. az agynak *fenyőikráshúsa*, melly, jöllehet ikráshúsnak mondatik, de azért mégis nem valóságos ikráshús.

A' SZEMEKNEK IKRÁSHÚSAI.

(*Glandula Oculorum.*)

A' Szemhéjnak portzagójak körül vagynak a' *meibomius ikráshúsfai*; a' szemgödörnek külső szegletében vagyon a' *könyv-ikráshús*; a' szemgödörnek belső szegletében vagyon a' *könyvbúfarska*, melly nem valóságos ikráshús.

A' SZÁJNAK IKRÁSHÚSAI.

(*Glandula Oris.*)

A' Szájnak leg nevezetesebb ikráshúsfai le vagynak irva a' Szájnak tregében, olvasd meg a' 39 Lev.

A' TOROKNAK IKRÁSHÚSAI.

(*Glandula Faucium.*)

A' Torokban leg nevezetesebb ikráshúsfak a' *mandolák*, mellyek két felől az inyfedelek között ülnek.

AZ ORNAK IKRÁSHÚSAI

(*Glandula Narium.*)

Az Ornak ikráshúsfai az orrat bé-borító hártyában ülnek, és taknyat készítenek.

A' FÜLEKNEK IKRÁSHÚSAI.

(*Glandula Aurium.*)

A' Fülnek külső hallás-járásában vagynak azok az *fül-ikráshúsfak*, a' mellyek a' fülviazfiztat készítik.

A' NYAKNAK IKRÁSHÚSAI.

(*Glandula Colli.*)

A' Nyaknak oldalain fekszenek a' *nyak-ikráshúsfak*; a' lehellő gége fejének paistornia portzagóján fekszik a' *paist-ikráshús*.

A' MELYNEK IKRÁSHÚSAI.

(*Glandula Thoracis.*)

A' *Tersikráshúfak* a' tsetseknek kövérségek alatt vagy-
nak. A' *Lehellő gégének ikráshúfai* a' lehellő gégében feküsz-
nek. A' *Nyelő gégének ikráshúfai* a' nyelv gégében helyhez-
retnek. A' *Nagy melyikráshús* a' közép-hártyának első hafa-
dásában vagyon.

AZ HASNAK IKRÁSHÚSAI.

(*Glandula Abdominis.*)

Az *Hasnak ikráshúfai* a' *gyomorban, belekben, fodarhájban, májban,* és a' *veséken* vagynak.

A' FÉRJFI SZEMÉREMTESTEK IKRÁSHÚSAI.

(*Glandula Genitalium Virilium.*)

A' *Vizellő hójagnak nyaka* alatt vagyon az *előikráshús*; a'
vizellő tsöben vagynak a' *raknyos ikráshúfak*; a' *makk körül-is*
találtatnak valami fagygyas ikráshúfak.

AZ ASZSZONYI NEM SZEMÉREMTESTEK' IKRÁSHÚSAI.

(*Glandula Genitalium Muliebrum.*)

Az *Ajakaknak bőrek* alatt vagynak a' *szagas ikráshúfak*;
a' *nádrabüvelyben* a' *raknyos ikráshúfak*; a' *vizellő tsöben-is rak-*
nyos ikráshúfak vagynak.

A' VÉGEKNEK IKRÁSHÚSAI.

(*Glandula Extremitatum.*)

Az *Ágyékoknak bőrek* alatt feküsznek az *ágyék-ikráshú-*
sak; az *hónalynak bőre* alatt az *bónaly-ikráshús*; az *izgödrök-*
ben vagynak *izviz-ikráshúfak.*

A' BÖRNEK IKRÁSHÚSAI.

(*Glandula Cutis.*)

A' *Börikráshúfak* a' *belső bőrnek* *belső felén* feküsznek, és
valami fagygyas nedvességet képzitnek, és a' *külső bőrre* *kj-hajtanak*

AZ ELSŐ TÁBLÁNAK MAGYARÁZATTYA.

(Explicatio Tabulae Primae.)

- A. Fő. *Caput.*
- a. kaponya. *Calva.*
1. A' Kaponyának első s felső része. *superciput.*
2. Nyakfzirt. *Occiput.*
3. Vakfzemek. *Tempora.*
4. A' Főnek teteje. *Vertex.*
- b. Ábrázat. *Facies.*
5. Homlok. *Frons.*
6. Or. *Nasus.*
7. Szemek. *Oculi.*
8. Pofák. *Genae.*
9. Száj. *Os.*
10. Füleek. *Aures.*
11. Áll. *Mentum.*
- c Nyak. *Collum.*
12. A' Nyaknak első fele, mellyen az Ádám' almája vagyón. *Jugulum.*
13. A' Nyaknak hátúlsó fele, mellyen a' nyaktsiga vagyón. *Cervix.*
14. Vállak. *Humeri.*
- B. Melynek türeege *Thorax.*
- d. Hát. *Tergum. dorsi.*
- e. Mely. *Pectus.*
- Tesekek, Emlök. *Mammae.*
- A' Szivnek vermetskéje. *Scrobiculus Cordis.*
- f. Oldalak. *Latera.*
- C. Has. *Abdomen.*
- g. Gyomorrája. *Regio epigastrica.*
- h. Köldöktája. *Regio umbilicalis.*
- i. Hasvégtája. *Regio hypogastrica.*
- k. Szeméremtája. *Pubes.*
- l. Seggpofák. *Clunes, nates.*
- m. Vékonyok.
- D. Karak. *Brachia.*
- n. Vállak. *Humeri.*
- h Hónaly. *Axilla.*
- o. Könyök. *Cubitus.*
- p. Kézgyökér. *Carpus.*
- q. Középkéz. *metacarpus.*
2. A' Kéznek háta. *Dorsum manus.*
- ♂ A' kéznek tenyere *Volaris manus.*
- r. Újjak. *Digiti.*
- 1.) Hüveik. *Pollex.*
- 2.) Mutató-új. *Index.*
- 3.) Közép-új. *Medius.*
- 4.) Nevedékeny-új. *Anularis.*
- 5.) Kis-új. *Auricularis.*
- E. Lábok. *Pedes.*
- s. Tzomb. *Femur.*
- t. Térd. *Genu.*
- u. Térdhajtás. *Poples.*

- w. Szár. *Tibia*.
 ♀ Látkra. *Sura*.
 ♀ Bokák. *Maileoli. Talus*.
 x. Lábgyökér. *Tarsus*.
 † Sark. *Calx*.

- y. Középláb. *Metatarsus*.
 † A' Lábnak háta. *Dorsum pedis*.
 * Talp. *Planta pedis*.
 z. Lábujjak. *Digiti pedum*

A' MÁSODIK TÁBLÁNAK MAGYARÁZATTYA.

(*Explicatio Tabulae secundae.*)

I. Kép.

- A. Koszorú-varrás. *Sutura coronalis*.
 B. Homlaktson. *Os frontis*.
 C. Felső Állkaptza. *Maxilla superior*.
 D. Alsó Állkaptza. *Maxilla inferior*.
 E. A' Nyaknak utolsó gerintze. *Ultima cervicis vertebra*.
 F. A' Jobb felől fekvő vállkölts. *Clavicula dextra*.
 13. A' Vállapatzkával való össze foglaltatások a' vállköltsaknak. *Claviculae cum scapulae connexio*
 G. Melytsont. *Os sterni*.
 H. Kardforma portzagó. *Carrilago ensiformis*.
 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.
 11. 12. Tizenkét oldaltsontak. *Costae duodecim*.
 14. Az oldaltsontaknak por-

tagójak. *Carrilago Costarum*.

- I. Első ágyékgerintz. *Primus lumbarum vertebra*.
 K. A' Karnak feje, melly a' vállapatzkával össze foglaltatik *Caput Brachii*.
 b. A' Bal vállapatzkának egyenes izgödre, mellybe a' felső kartsontnak feje bocsattatik. *Cavitas scapulae*
 L. Bal vállapatzka. *Scapula sinistra*.
 M. A' Karnak első fele. *Brachii pars anterior*.
 N. Fő forina csomó, mellyel össze foglaltatik a' könyökorsó. *Condylus pro articulo radii*.
 δ. A' Könyökorsónak hegye. *Apex radii*.
 O. Könyökorsó. *Radius*.
 γ. A' Könyökorsónak a'

só széles vége. *Extremi-
tas inferior ampla radii.*

P. Könyökfing. *Cubitus, Ulna.*

c. A' Könyökfingnek alsó vé-
ge, melly a' könyökorsó-
hoz köttetik. *Radio adne-
xa cubiti extremitas.*

Q. A' Könyökorsónak alsó vé-
ge, melly a' könyökfingnek
alsó végével a' kézgyökér-
nek kezdetit formálja. *Radii
extremitas, quae cum cubito
inizium carpi efformat.*

RR. Kézgyökér. *Carpi Offa.*

SS. Középkéz. *Metacarpi Offa*

TT. A' Kéz-újjaknak tsontyai.

Offa Digitorum manus.

U. Fart on, avagy kerefttsont
Os Sacrum.

W. Bélttsont. *Os ilei.*

r. A' Bélttsontnak taréja. *Cri-
sta ossis ilei.*

X. Fartsik, Fartsak, avagy
Farttsont. *Os Coccygis.*

Y. Szeméremtsont. *Os pubis.*

Z. A' Bélttsonttól, ülő tsonttól,
és szeméremtsonttól formálta-
tott izvápa, mellyben a'
tzombnak feje bősáttatik.
*Acetabulum, quod caput ossis
femoris recipit.*

II. A' Tzombnak feje.
Caput ossis femoris.

oo. A' Tzombnak nyaka.

Collum femoris

dd. Külső tsomója a' tzomb-
nak. *Trochanter major.*

e. Belső tsomója a' tzomb-
nak. *Trochanter minor.*

ZZ. Tzombtsont. *Os femoris.*

ee. Külső tsomója a' zomb
alsó végének. *Condylus
externus.*

f. Térdkalás. *Patella.*

π A' jobb szárkapots. *Fibu-
la dextra.*

g. A' Bal szárkapots. *Fibu-
la sinistra.*

i. A' Szárkapotsnak közép
horgasága. *Media fibula
dextra inaequalitas.*

l. A' Szárkapotsnak alsó vé-
ge, melly külső bokának
is mondatik. *Extremitas
inferior fibulae.*

XX. Szárttsont. *Tibia.*

§ A' Szárttsontnak felső vége.
Extremitas superior tibiae.

m. A' Szárttsontnak alsó vé-
ge. *Extremitas inferior ti-
biae.*

n. Bokatsont. *Os talum infe-
riori cavitati tibiae dextrae
adnexum.*

mm. Belső bokák. *Malleoli
interni.*

h. Kotzkás-tsont. *Os tressera.*

oo. A' Lábgyökérnek oldalai.
Tarsi latera.

p. q. r. s. Azok a' tsontok, a'

mellyek a' közkás és hajó
forma tsontak után a' láb-
gyökeret formályák. *Ossa,*
quæ post tesseram, & navi-
cularem ad tarfi dextri ef-
formationem concurrunt.

tt. A' Középlábnak tsontyai.

Ossa metatarsi.

uu. A' Lábujjaknak tsontyai.

Ossa digitos pedum compe-
nentia.

II. Kép.

A. Az Homlaktsonznak oldala
és varrása. *Pars lateralis, &*
sutura ossis frontalis.

B. Az Homlaktsonznak első fe-
le. *Pars antica ossis frontalis.*

E. A' jobb felől való faltsont.
Os sinciput dextrum.

F. A' Nyakszirttsont. *Os occi-*
pitale.

G. A' Vakfzemtsont. *Os Petro-*
sum.

D. A' Vakfzemtsontnak varrá-
sa. *Squamosa ossis temporalis*
sutura.

H. A' Nyakszirttsontnak var-
rása. *sutura lambdoïdes.*

K. A' Járomkiállítás. *Processus*
zigomaticus.

10. A' Járomtsont. *Os jugale.*

I. Az Éktsontnak része. *Portio*
ossis Sphenoidis.

O. Az Alsó állkaptzának he-
gyoskiállása. *Processus Coro-*

noides maxilla inferioris.

L. Az alsó állkaptzának jobb
fele. *Latus dextrum maxilla*
inferioris.

M.M. A' Nyaknak hét geria-
tzei. *Septem colli vertebra, &*
earum Processus spinosi.

P. Az első melytsont. *Primum*
os sterni.

Q. A' Kardforma portzagó.
Mucronata cartilago.

R. A' jobb felől való vállkólts.
Clavicula dextra.

1. 2. 3. 's a' t. Az oldaltsontak.
Costæ, finesque cartilaginum,
quibus articulantur.

S. A. Vállapatzka. *Scapula.*

a. A' Tövisnek eleje *Processus*
Acromion Scapulae.

b. Az Holló orforma kiállás.
Processus ancoroides Scapulae.

ξ. A' Vállapatzkának nya-
ka. *Cervix scapulae.*

⊙ A' Vállnak teteje. *sum-*
mitas Humeri.

TT. A' Karak. *Brachia.*

G. A' bal könyökíngnek, és
könyökorsónak kezdete. *Cu-*
biti & Radii sinistri initium.

τ A' jobb karnak hátúlsó,
és alsó kebele, mellybe bé
bottsáttatik a' könyökíng-
nek felső vége. *Posterior,*
& inferior humeri dextri
snus, uli excipitur, & az

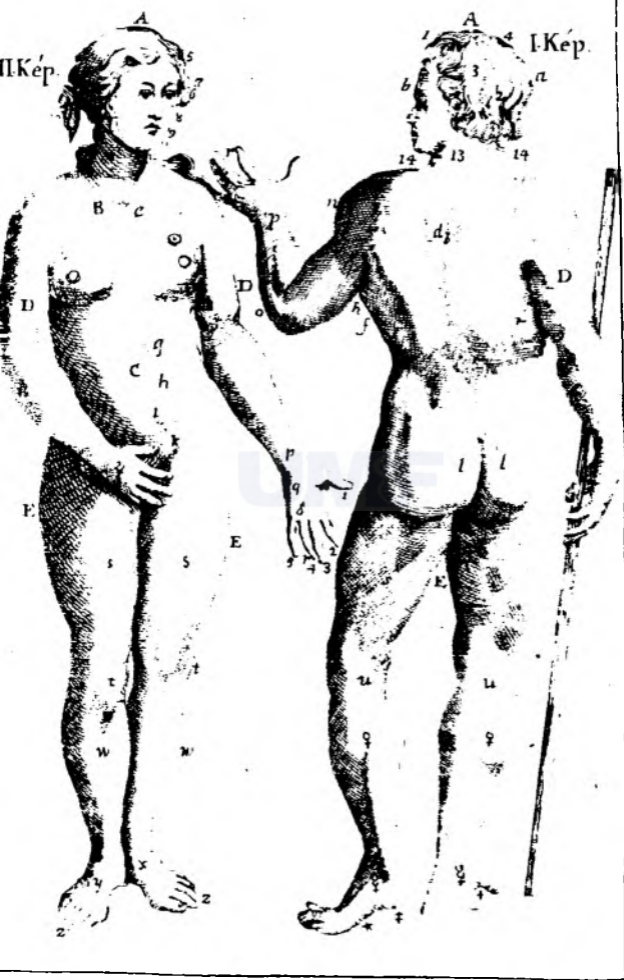
- riculatur cubiti extremitas.*
- c. A' jobb könyökíngnek feje. *Cubiti dextrum os, & eius caput.*
- o. A' fő forma tömöny, mellyel öfzve foglaltatik a' könyökorsó. *Inferior, condiloides brachii processus*
- s. A' Könyökorsónak felső kerek feje, melly a' kartonital öfzve kötveitk. *Rotunda ossis radii summitas*
- V. A' könyökíngnek kezdete. *Ossis cubiti principium.*
- YY. A' könyökíngnek. *Cubitorum ossium progressus.*
- Z A' Könyökorsó. *Radius, erga carpum processus.*
- p. A' Könyökorsónak jobb kiállása, vagy is tömönyje. *Dexter radii epiphysus.*
- π A' Könyökíngnek jobb kiállása, vagy is tömönyje. *Dexter cubiti epiphysus.*
- ee. A' Közébkerek. *Carpis, eorumque ossa in duos ordines distributa.*
- X. A' Könyökorsónak alsó vége. *Inferior radii extremitas,*
- d. A' Könyökíngnek, és könyökorsónak a' kézgyökérrel való öfzve foglaltatása. *Cubiti, & radii cum carpo articulatio.*
- ff. A' Közébkéznek tsontyai. *Ossa metacarpi.*
- g. Az Ujjaknak izetkéji. *Digitorum phalanges.*
- O. Az első ágyékgerintznek hátúlsó kiállása. *Posterior prima lumbaris vertebrae processus.*
- μ. Az Harmadik ágyékgerintz. *Tertia lumborum vertebra.*
- λ. Az utolsó ágyékgerintz. *Ultima lumborum vertebra, quae valide ischio ossi copulatur.*
- h. A' Béltsonnak belső fele *Interna illi sinistra aliquantum cava portio.*
3. A' Béltson taréjának jobb teteje.
4. A' Béltsonnak a' fartsontig való menetele. *Ossis ilei continuatio in posticam partem ad ishium usque.*
2. A' Béltsonnak első menetele. *Anterior illi progressus, qui in l. & k. extenditur.*
- i. A' jobb ülőtsont. *Ossis ischium dextrum.*
1. A' Szemérentsontak. *Ossa pubis.*
7. A' Tzombnak feje, melly a' tsipőtsontoknak izvápjába bébotáttatott. *Femoris caput, quod in accepta-*

bulum ossium innominatorum intrudatur.

6. A' Tzombnak nyaka. *Femoris collum.*
- n. A' jobb Tzombtsontnak nagy tsomója. *Dextri femoris trochanter major.*
- m. A' jobb tzomb. *Femur dextrum.*
- x. Az Tzomb alsó végének első fele. *Anterior femoris inferioris extremitas.*
- oo. A' Térdkalás. *Patella.*
- p. A' Tzombnak alsó tsomója, mellyel a' szárkapotsnak hegyéhez foglaltatik. *Femoris condyles, qui genu articulationem faciunt, fibulae apici adnexi.*
- ω A' Szárkapotsnak teteje. *Fibulae summitas.*
- * A' jobb szártsontnak teteje, melly a' tzombnak alsó tsomójival öszve foglaltatik. *Tibiae dextrae summitas, inferioribus femoris condilibus coherens.*
- r. A' jobb szártsont tetejének mente a' boka fele. *Summitatis tibiae dextrae erga talum continuatio.*
- s. A' Szárkapotsnak közepe.

Melior pars fibulae.

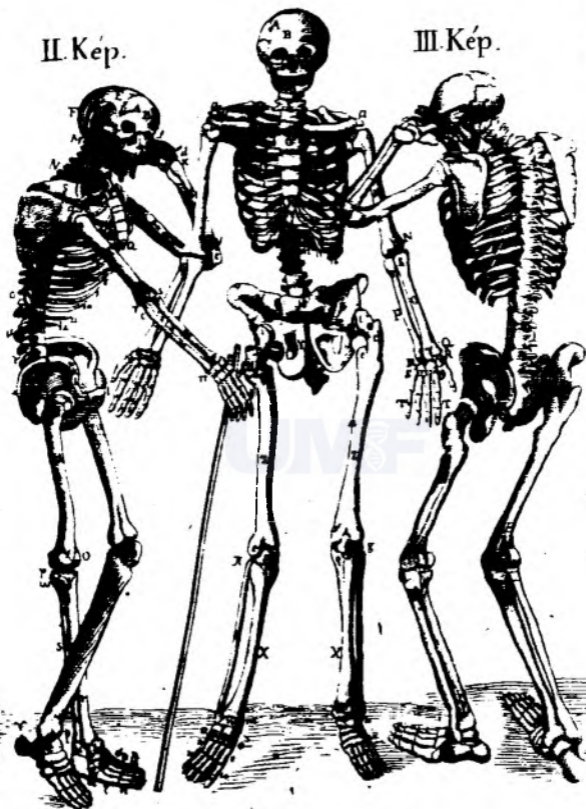
- q. A' Szárkapotnak alsó kiálló vége, mellyet külső bokának hívnak. *Fibulae extensus, et elata extremitas, quam malleolum externum vocant.*
- x. Az Ugrótsont. *Atragalus.*
- u. Az Hajótsont. *Os naviculare.*
- z. A' Kotzkás tsont. *Tessera.*
- y. A' Sarktsont. *Calcaneus.*
- t. Az ugrótsontnak oldala. *Lateralis ossis tali portio.*
- α. ε. ρ. v. u. A' Lábgyökérnek azon tsontyai, a' mellyek a' középlábnak öt tsontyaival öszve foglaltatnak. *Ossa tarsis cum quinque metatarsi ossibus connexi.*
- qq A' Középlábnak tsontyai. *Ossa metatarsi*
- N.N. A' Lábújjaknak tsontyai. *Ossa digitorum pedis.*
- III. Kép.
- Ez a' kép a' tsont-épületnek hátát 's oldalát mutatja: könnyen meg is értődherik 's magyaráztathatik a' már meg magyarázott két képekből, kivált ha a' tsontokról való tanítás - is segítségül vétetődik.

I. Kép.

II. Kép.

III. Kép.

II.

AZ ORVOSSÁGOKRÓL.

(*De Medicamentis.*)

Az Orvosságok osztatnak *külsőkre*, és *belsőkre*. Amazok csak kívül érnek a' testhez; ezek a' száj által a' testnek bel-ő részeire bé vitetnek.

Mind a' külsők, mind a' belsők vagy *elegyítetlenek*, vagy *elegyítettek*, vagy *készültek*.

A' KÜLSŐ ORVOSSÁGOKNAK RENDEL.

(*Classes Medicamentorum externorum.*)

1. Érelő orvosságok.

Érelő orvosságoknak azok a' szerek neveztetnek, a' mellyek a' sebekben az evedést, genyettségefedést, segítik, és fittetik. 1. Arcéus ballama. *Balsamus Arcaei*. 2. Érelő ír. *Unguentum digestivum*. 3. Sárga ír *Unguentum basiliconis*.

II. SEB- GYÓGYÍTÓ ORVOSSÁGOK.

(*Vulneraria.*)

Sebgyógyító orvosságoknak azok a' szerek mondatnak, a' mellyek a' sebeket, es a' fekélyeket meg gyógyítják. 1. Közönéges sebgyógyító víz. *Aqua vulneraria simplex*. 2. Tédén' vize. *Aqua Thediana*. 3. Étető víz. *Aqua phagadænica*. 4. Mástikos égettbor. *Spiritus vini mastichinus*. 5. Arcéus ballama.

III. ŐSZVE FOGLALÓ ORVOSSÁGOK.

(*Unientia.*)

Őszve-foglaló orvosságoknak azok neveztetnek, a' mellyek a' vágott sebeket őszve szorítják, és őszve foglaltják. 1. Angliai flastrom. *Emplastrum Anglicanum*. 2. Królius őszve húzó flastroma. *Emplastrum stipiticum* 3. Minium-flastrom. *Emplastrum de Minio*.

IV. TISZTÍTÓ ORVOSSÁGOK.

(*Detergentia.*)

Tisztító orvosságoknak azok hívattatnak, a' mellyek a' tsunya, kérges, és szalonnás sebeket meg tisztítják.

1. Kágó érlelő lr. *Unguentum digestivum acre.* Egyiptusi lr. *Unguentum aegyptiacum.* 3. Étető víz. 4. Étető kéneső. *Solutio sublimari Corrosivi.* 5. Veres kéneső. *Mercurius praecipitatus ruber.*

V. SZÁRASZTÓ ORVOSSÁGOK.

(*Exsiccantia.*)

Szárazító orvosságoknak azok mondatnak, a' mellyek a' sebeket, és fekélyeket meg szárazítják, avagy bűvarazzak.

1. Őn-kivonás. *Extractum saturni.* 2. Száraz tépés. *Linneum earprum siccum.* 3. Árméniai föld. *Bolus armena.* 4. Égetett timsó. *Alumen ustum.* 5. Tédén' vize.

VI. VÉRT ÁLLÍTÓ ORVOSSÁGOK.

(*Stiptica.*)

Vért állító orvosságoknak azok a' szerek hívattatnak, a' mellyek a' vérfolyásokat meg-allítják.

1. Erős égettbor. *Alcohol vini.* 2. Tédén' vize. 3. Szederjes gáltzkő. *Vitriolum Caruleum.* 4. Keférü tsertapló. *Fungus agaricus.* 5. Száraz tépés.

VII. ŐSZVE - HÚZÓ ORVOSSÁGOK.

(*Adstringentia*)

Őszve - húzó orvosságoknak azok neveztetnek, a' mellyek az emberi test kemény részeinek el lágyúlt rostjait őszve húzzák.

1. Őszve - húzó füvek veres borban főzve. *Species adstringentes in vino rubro coctæ.* 2. Tédén' vize. 3. Timsó. *Alumen.* 4. Óméz. *Saccharum saturni.* 5. Mézvíz. *Aqua Calcis.* 6. Veres bor. *vinum rubrum.*

VIII. ERŐSITŐ ORVOSSÁGOK.

(Roborantia.)

Erősítő orvosságoknak azok a' szerek mondatnak, a' melyek az elgyengült részeket gyenge izgatással erősítik.

1. Fő-füvek. *Species Cephalica.* 2. Veres bor. 3. Kámtóras égettbor. *Spiritus vini camphoratus.* 4. Rósmarintos égettbor. *Spiritus rorismarini.* 5. Levendulás égettbor. *Spiritus lavendula.*

IX. MELEG DAGANATAKAT EL-OSZLATÓ ORVOSSÁGOK.

(Resolventia tumorum Calidorum.)

Ezek a' gyuladáfokat ofzlattyák - el.

1. Etzetes víz. *Oxycratum.* 2. Vizes bor. *Vinum aquarum.* 3. Fejér víz. *Aqua vegetomineralis.* 4. Ofzlató kötések. *Fomentum ex herbis resolventibus.* 5. Bor-leprő-kötés. *Fomentum ex facibus vini.* 6. Ofzlató lisztekből való kötés. *Fomentum ex farinis resolventibus.*

X. HIDEG DAGANATOKAT EL-OSZLATÓ ORVOSSÁGOK.

(Resolventia Tumorum frigidorum.)

Ezek az orvosságok az hideg daganatokat ofzlattyák el.

1. Velentzei szappany-téjben el-olvasztva. *Sapo venteris in lacte solutus.* 2. Bőrök-pára, avagy kötés. *Fomentum, vel cataplasma ex cicuta* 3. Szappany-spiritus. *Spiritus saponatus.* 4. Bőrök-flastrom. *Emplastrum de Cicuta.* 5. Szappany-flastrom. *Emplastrum saponatum.*

XI. LÁGYÍTÓ ORVOSSÁGOK.

(Emollientia.)

Lágyító orvosságoknak azok a' szerek neveztetnek, a' melyek a' kemény, és gyullat daganatokat meg-lágyityák.

1. Közönséges diákilon flastrom. *Emplastrum diachylon simplex* 2. Lágyító kötés. *Cataplasma emolliens.* 3. Lágyító gőzök. *Fomenta ex herbis emollientibus.* 4. Fejér mályva-ír. *Unguentum de albica.*

XII. ÉRLELŐ ORVOSSÁGOK.

(*Marurantia.*)

A' Melly orvosságok a' gyúlatl daganatokat genyettséggé változtattják, azok érlelő orvosságoknak mondatnak.

1. Gálbán flastrom. *Emplastrum de Galbano.* 2. Gummás diakilon flastrom. *Emplastrum diachylon cum gummatibus.* 3. Sárga ír. *Unguentum basiliconis.* 4. Érlelő kötés. *Cataplasma maturans.* 5. Mézes kovász. *Fermentum panis mellitum.* 6. Tében főtt füge. *Carica in lacte cocta.*

XIII. FÁJDALMAT ENYHITŐ SZEREK.

(*Anodina.*)

Ezek a' fájdalmakat enyhítik.

1. A' Belénd fünek leveléből készített kötés. *Cataplasma ex foliis hyoscyani.* 2. Sáfrány. *Crocus.* 3. Opium.

XIV. VISZSA VERŐ ORVOSSÁGOK.

(*Repellentia.*)

Ezek az erekben meg rekedett nedvességeket vízfőz verik a' nagyobb erekbe.

1. Hideg víz. *Aqua frigida.* 2. Fejér víz. *Aqua vegetomineralis.* 3. Gálitzköves víz. *Aqua vitriolata.*

XV. IZGATÓ ORVOSSÁGOK.

(*Irritantia.*)

Izgató orvosságoknak azok a' szerek mondatnak, a' melyek a' testet izgatják, meg verefitik, és hójagakat húznak.

1. Mustár - magos kovász. *Fermentum panis cum farina seminum sinapi.* 2. Hójjag-húzó flastrom. *Vesicatorium.*

XVI. ÉGETŐ ORVOSSÁGOK.

(*Cautica.*)

Égető orvosságoknak azok a' szerek neveztetnek, a' melyek az emberi testnek azt a' részét, a' mellyikre tétetnek, el-rágják, és el eméltetik.

1. Étető kő. *Lapis Causticus*. Ezzel a' tályogok nyitnak-fel. 2. Pokol kő. *Lapis infernalis*. Ezzel a' bünbős vadhús rágattatik. 3. Égetett timsó. *Alumen ustum*. Ezt a' széles vadhússra teszik. 4. A' Kámfornak étető olaja. *Oleum camphoræ causticum*. Ezt a' nagy vadhúsfakra teszik. 5. A' Tűz fűnek pora. *Fulvis flammulæ jovis*. Ez a' vadhússas rákfénére igen jó. 6. Piskóltz vaj. *Butyrum antimonii*. Ezzel a' tső febeknek kérészes széleit étetik. 7. Veres kénese. *Mercurius præcipitatus ruber*. Ez a' szalonnás frantzós fekélyekre való. 8. Étető kéneső sűrűn el-olvadva: *Solutio saturata mercurii sublimati corrosivi*. Ez a' fekete tsont-fénére, és a' frantzós füge-sümöltse, szokatt tétetődni. 9. A' velünk szüretett bélyegekre való télzta. *Pasta ad navos*. 10. Só spírítus. *Spiritus salis concentratus*. Ezt a' kérészes sümöltsekre teszik. 11. Szentivény ira. *Unguentum santivianum*. Ez a' szemnek fóttyaíra tétetődik. 12. Körös bogár por. *Pulvis cantharidum*. Ezzel azt a' sebet szokták béhnteni, a' mellyiket a' vezzett kútya harapta, 's marta.

XVII. ROTHADÁS ELLEN VALÓ ORVOSSÁGOK.

(*Antiseptica.*)

Ezek a' rothadásnak, és a' fénének ellent állanak.

1. Kina héj. *Cortex peruvianus*. 2. Kámfor. *Camphora*. 3. Ruta. 4. Storáx-ír. *Unguentum de Styrace*.

XVIII. FRANTZ ELLEN VALÓ ORVOSSÁGOK.

(*Antivenerea.*)

Ezek a' Bujadögnek fekélyeit szoktik meg-gyógyítani.

1. Étető viz. *Aqua phagadenica*. 2. Kéneseos balsom. *Balsamum mercuriale*. 3. Étető Kénese el-olvosztva. *Solutio sublimati corrosivi*.

XIX. RÁK-FENE ELLEN VALÓ SZEREK.

(*Anticancerosa.*)

Ezek a' rákfénére, és a' meg-keményült ikráshússakra jó-vosáltatnak.

Bürok-fü. *Herba cicuta*. 2. Bürok-kivonás. *Extractum cicuta*.

XX. TSONT - FENE ELLEN VALÓ ORVOSSÁGOK.

(*Anticariofa.*)

Ezek a' tsont - fenét orvosolják.

1. Mástix-essentia. *Essentia masticina*. 2. Myrrha essentia. *Essentia myrrha*. 3. Hévséges gummi - fa essentia. *Essentia euphorbia*

AZ Ö SZVE-IEGYITETT ORVOSSÁGOKNAK LEG-KÖZÖNSÉGESEBB FORMÁJI.

(*Formulae confectissima medicamentorum compositorum.*)

I. LÁGYÍTÓ FÜVEK.

(*Species emollientes.*)

1. Málva-fü. *Herba malva*. 2. Fejér málva. *Herba alba*.
3. Ökör - farku - fü. *Herba verbasca*.

II. OSZLATÓ FÜVEK.

(*Species Resolventes.*)

1. Székfü-virág. *Flores chamomilla*. 2. Bolza - virág. *Flores sambuci*. 3. Olasz úti - fü - virág. *Flores arnica*. 4. Pemet fü. *Herba marrubii*.

III. FÜ-FÜVEK.

(*Species Cephalica.*)

1. Fodor mintá. *Herba mentha*. 2. Méh-fü. *Herba melissa*.
3. Rósmarint. *Herba rosmarini*. 4. Sályá. *Herba salvia*. 5. Levendula virág. *Flores lavenderula*. 6. Róza - virág. *Flores rosarum*. 7. Olasz úti fü - virág. *Flores arnica*.

IV. ÖSZVE - HÚZÓ I ÜVEK.

(*Species adstringentes*)

1. Tormentilla-gyökér. *Radix tormentilla*. 2. Kigyó-trank gyökér. *Radix historta*. 3. Úti-fü - levél. *Folia plantaginis*. 4. Pómagrínát - héj. *Corrices granatorum*.

V. SEBGYÓGYÍTÓ FÜVEK.

(Species vulneraria.)

1. Ruta. *Herba ruta.* 2. Orofzlán - talpú fü. *Herba alclivilla.* 3. Tlengö virág. *Flores hyperici.*

VI. OSZLATÓ LISZTEK.

(Farina resolventes.)

1. Bab - liszt. *Farina fabarum.* 2. Árpa - liszt *Farina hordei*
3. Ros - liszt. *Farina secalis.*

VII. LÁGYÍTÓ LISZTEK.

(Farina emollientes.)

1. Len - mag - liszt. *Farina semenum lini.* 2. Görög széna -
mag - liszt. *Farina fenugraci.*

VIII. MÁSTIX - SPIRITUS.

(Spiritus mastichinus.)

Mástix olvasztatik - el égettborban.

IX. KÖZÖNSÉGES SEB - VIZ.

(Aqua vulneraria simplex.)

A' Balsamos füvek égettborral le tsepegettetnek, vagy is
deszillálsznak.

X. TÉDEN' SEB VIZE.

(Aqua vulneraria Tbediana)

Ez a' viz áll 1. tisztá vizből. 2. Égettorból. 3. Gál -
litzkö spiritusból, és fehér nádmézből

XI. ÉTETŐ VIZ.

(Aqua Phagadenica.)

Étető kénesö olvasztatik - el méz - vízben.

XII. FEJÉR VIZ.

(*Aqua vegeto - mineralis.*)

Egy Könting ón - kivonás, vagy - is *extractum* egy pint tisztá vizzel öfve - elegyítetik.

XIII. GÁJTZKÖVES SZEM-VIZ.

(*Aqua ophthalmica vitriolata.*)

Hár szem fejér gálitz önyölez lótrósa vízben el-olvasztatik.

XIV. KÖZÖNSÉGES ÉRLELŐ IR.

(*Unguentum digestivum simplex.*)

Nyers terebintina tojis sárgával addig tőretik, míg el-olvad, azután mırha, és tengő - virág - o'aj e'egyítteik hozzá.

XV. ÉTETŐ ÉRLELŐ IR.

(*Unguentum digestivum acre.*)

A' közönséges érlelő ír veres kénesövel öfve elegyítetik.

XVI. HIG ÉRLELŐ IR.

(*Unguentum digestivum liquidum.*)

A' közönséges érlelő ír tojis sárgával, mézzel, és vizzel meg - higitatik.

XVII. ÁRCÉUS BALSAMA.

(*Balsamus Arcaei.*)

Ez áll terpentínól, élmi-gummból, viaszból, ketskebak - sűrűből, és sengő - virág o'ajból.

XVIII. KÉNESÖS BALSOM.

(*Balsamus Mercurialis.*)

Ez áll Árcéus balsamáól, kén sös irlől, és édes kénesöböl.

XIX. KÉNESÖS IR.

(*Unguentum mercuriale.*)

Ez eleven kénesöböl, és dióznó irlől áll.

XX. GUMMÁS KÉNESŐ.

(*Mercurius Gummosus.*)

Egy könting eleven kéneső, három könting arabiai gummi, valami fyruittal kö - mosárban addig töretik, míg a takonyhoz hasonló nem lesz.

XXI. LÁGYÍTÓ KÖTÉS.

(*Cataplasma emolliens.*)

Fejér kenyér-bél, tőjás sárga, sáfrány, és vaj téjben ösze - főzetnek.

XXII. OSZLATÓ KÖTÉS.

(*Cataplasma resolvens.*)

Az oszlató füvek fejér vízben meg - főzetnek.

XXIII. ÖSZVE - HUZÓ PÁROLÁS.

(*Fomentum adstringens.*)

Az öszve húzó füvek veres borban meg - főzetnek, és azután kámforas égettborral elegyitetnek.

XXIV. LÁGYÍTÓ KLISZTÉR.

(*Enema emolliens.*)

Tizenbar lót lágyító fött víz nyolcz lót lenmag olajjal ösze - elegyitetik.

XXV. HASHAJTÓ KLISZTÉR.

(*Enema alzum solvens.*)

Tizenbar lót lágyító fött víz, két lót méz, és két lót konyha - só öszve elegyitetik.

XXVI. RÁGÓ KLISZTÉR.

(*Enema acra.*)

Ezt lehet készíteni egy mészrótyú lágyító fött víztől, és két könting jalappa - gyökér - porból.

XXVII. PATIKA MERTÉKEK.

(Pondera Pharmaceutica.)

- lb. avagy Fouz tart 3Xjj. avagy 12. Unciát.
 3. — Uncia tart 3Vjjj. avagy 8. Köntinget.
 3. avagy Könting tart 3jjj. avagy 3. Skrupulus.
 3. — Skrupulus tart gr. xx. avagy 20. szemet,
 gr. — Szem egy bors - szemnyit nyom.
 gr. — Tseppet téfzen.
 6. — Felet jelent.
 aa. — ana, egyenlő mértéket téfzen.
 Mens. Téfzen egy pintet, avagy négy itztét.
 Manip. Téfzen egy maréknyit.

A' BELSŐ ORVOSSÁGOKNAK RENDEL.

(Classes medicamentorum internorum)

Bekő orvosságoknak azok a' szerek neveztetnek, a' melyek a' betegnek bé - adatnak, és a' gyomorba le - nyeletnek.

I. HÁNYTATÓ ORVOSSÁGOK.

(Vomitoria, seu Emetica)

Ezek akkor adatnak, a' mikor meg - romlott epe, avagy eldel a' gyomorban vagyon, mellyet a' gyomor - érnelygésből, keserü szájból, és tsunya nyelvből meg lehet elínérni.

Illyenek 1. Az Hánytató gyökér. *Radix ipecacoanha*. Egy Skrupulusfa. 2. A' Hánytató borkő. *Tartarus emeticus*, Két gránra. Négy grán hánytató borkövet négy uncia vízben el lehet olvasztani, és azután ezt a' vizet a' betegnek kalánanként adni.

Az okádtató orvosságok ártanak azoknak, a' kik terhesek, szakadtak, és vért pöknek avagy okádnak; ha tsak a' vérökös a' meg - romlott epétől nem sz. rimazik.

II. HASHAJTÓ ORVOSSÁGOK.

(Purgantia.)

Az Hashajtó orvosságok akkorra valók, a' mikor a' belekben valami mag-romlalt, a' ki-hajtható matéria meg-gyűl.

A' Gyémántok közé, mellyek egytíz és mind hvefitiek is, számláltak. 1. A' keltürű só. *Sal amarus*. három lótra. 2. A' Manna hat lótra. 3. A' Tisztított borkő. *Cremor tartari* egy lótra. 4. A' Rabarbara egy köntingre. 5. A' Jalappa gyökér fél köntingre. 6. A' Bécsi Hashajtó itél. *Aqua laxativa Dispensatorii Viennensis* nyolcz lótra. 7. Az Hashajtó likterium. *Flequarium lenitivum*. két lótra. 8. A' Savanyó palma gyümölt-bél. *Pulpa tamarindorum*. négy lótra két könting töltsi ott lorkövel elegyítve. 9. Manna sirup, avagy Rabarbara-sirup a' gyermekeknek kalinauként adva.

Az Erősebb hashajtók közé, mellyek erős embereknek és vizes testű betegeknek adatk, számláltak. 1. A' Jalappa-gyanta. *Resina jalappæ*. az grátra egy lótt égettborban elolvasztva. 2. A' Skamindnea-gyanta szintén úgy. 3. Az Anéti püüták fél köntingre.

III. IZZASZTÓ ORVOSSÁGOK.

(Sudorifera.)

Izzasztó orvosságokat szokunk adni a' náthában, a' folyásokban, vizes daganatokban, vizkorságban, és a' Lörnek nyavalyáiban.

Ide valók 1. a' Fodravirág herbathé melegen, 2. a' fák-nak főtt vize, *Decoctum lignorum*, 3. az hílai veres izzasztó por fél köntingre, 4. a' Huxhám' piskóltz-tinktúrja tíz reppere, 5. az izzasztó pitzkóltz, *antimonium diaphoreticum*, húsz grátra.

IV. VIZELLETŐ ORVOSSÁGOK.

(Diuretica)

Ezek a' vizelletet hajtyák; adatk a' vizkorságokban, és a' vizes daganatokban. 1. Fengerű hagyma etzetes méz-

Oxymel scilliticum két lótra. 2. Üfzi virág etzetes méz. *Oxymel Colchiticum*. két lótra. 3. Tengeri hagymapor. *Pulvis Scilla*. hat szemre. 4. Tengeri hagymás bor. *Vinum Scilliticum*. négy lótra. 5. Fenyő-főtt víz *Decoctum juniperi*. egy mézszelyre.

V. PÖKTETŐ ORVOSSÁGOK.

(*Expectorantia.*)

Ezek a' melynek taknyos nyavalyáiban, és akkor mindenkör, mikor a' pökést segiteni kell, adatnak. 1. Tengeri hagymás etzetes méz, két lótra. 2. Ammoniak - Gummi. *Gummi Ammoniacum*. húz szemre. 3. Értz - kermes. *Kermes minerale* egy szemre. 4. Izzasztó piskóltz. *Scibium diaphoreticum non abiutum*. tíz szemre. 5. Mely - thé *Species pectorales*.

VI. HIVESÍTŐ ORVOSSÁGOK.

(*Antiphlogistica, seu Refrigerantia*)

Ezek adatnak a' gyulasztó nyavalyákban, és a' forró hidegokban. 1. Tzitromos víz. *Limonada*. 2. Főtt árpa - víz. *Decoctum hordei*. 3. Főtt zab - víz. *Decoctum avenae*. Ezekből lehet egy egy pintet késziteni. 4. Etzetes méz. *Oxymel simplex*. 5. Tisztított salétrom. *Nitrum purum* fél köntingre. 6. Mandola - téj salétrommal.

VII. ROTHADÁS ELLEN VALÓ ORVOSSÁGOK.

(*Antiseptica.*)

Ezek a' rothadt hidegtelelésekben, és a' fenében adatnak. 1. Kina - héj. *Cortex peruvianus*. két lótra. 2. Kámfor. *Camphora*. 10 szemre. 3. Bor - etzet. *Acetum vini*. négy lótra. 4. Gálitzkő - spiritus. *Spiritus vitrioli*. Egy pint vízre harmincz tsepek.

VIII. SZIVET IZGATÓ SZEREK.

(*Cardiaca.*)

Ezek azokban a' gyengeségekben adatnak, a' mellyekben sem hidegtelelés, sem torróság nincsen. 1. Tokai bor négy lótra.

2. Hoffmann - spiritusfa. *Liquor anodynus mineralis.* hűz tsep, ekre.

IX. ERŐSÍTŐ ORVOSSÁGOK.

(*Rolorantia.*)

Ezek akkor javasoltatnak, a' mikor az emberi testnek részei forró hideg nélkül él-lágyúlnak; 's el-gyengülnek. 1. Kínahűj. 2. Almás vas-kivonás. *Extractum martis pomarum.* fél köntingre. 3. Fahéjunctura. *Tinctura Cinnamomi.* egy köntingre.

X. GYOMOR-ERŐSÍTŐ SZEREK.

(*Stomachica.*)

Ezek adatnak a' gyomornak erőtlenségiben, 1. Keserű essentia. *Essentia amara.* egy lótra. 2. Gálizkő-elixir. *Elixirium Vitrioli.* Hűz tseppekre. 3. Keserű füvek. *Species amara.* 4. Keserű gyökér - por. *Pulvis Gentiana* tíz szemre.

XI. SZELEKET HAJTÓ ORVOSSÁGOK.

(*Carminativa.*)

Ezek a' szél-kolikában, és a' szél-kországhban javasoltatnak. 1. Szelet hajtó essentia. *Essentia Carminativa.* egy köntingre. 2. Édes salétrom spiritus. *Spiritus nitri dulcis.* Harminc tseppekre. 3. Pomaránts-essentia. *Essentia aurantium* egy lótra. 4. Kömény-essentia. *Essentia Cumini.* egy lótra.

XII. FÁJDALMAT ENYHÍTŐ SZEREK.

(*Anodyna.*)

Ezek a' gyúladás nélkül való fájdalmakban adataak. 1. Opium fél avagy egy szemre. 2. Fájdalmat enyhítő tseppek. *Laudanum liquidum.* 12. tseppekre.

XIII. GÖRTS ELLEN VALÓ SZEREK.

(*Antispasmodica*)

Ezek adatnak a' merevedésben, görtsökben, inak' rágatódáfokban, és minden nagy borbély - munka után; fajtolt olaj

ial, és valami syrappal szoktak öfzve - elegyíteni. 1. Opiumat.
2. Fájdalmat enyhítő tseppeket.

XIV. SEB-GYÓGYÍTÓ ORVOSSÁGOK.

(*Vulneraria.*)

Ezek rendeltetnek a' tüdőnek, és más felső tagoknak fekélyei ellen. 1. Sebgyógyító füvekből készítettett fött viz. *Decoctum vulnerarium.* 2. Kereft-fü - gyökérből készítettett fött - viz. *Decoctum radice polygalæ amaræ.* 3. Islándiai mohól készítettett fött - viz. *Decoctum Lichenis Islandici.* 4. Myrhának vizes kivonása. *Extractum myrrhæ aquosum.* 20. szemre. 5. Selteri vizek téjjel. *Aquæ Selteranæ cum lacte.* egy itzére.

XV. ELOSZLATÓ SZEREK.

(*Resolventia.*)

Ezek adatnak a' mirigyben, a' belső tagoknak, és az ikrásháfaknak kemény dugulásiban, 's daganatiban. 1. Velenzői szappany. *Sapo Venetus.* 20. szemre. 2. Bőrök - kivonás. *Extractum Cicuta.* 20 szemekre. 3. Borkövös borkö - só. *Tartarus tartarizatus.* 4. Gálitzkövös borkö - só. *Tartarus vitriolatus.* 20. szemekre. 5. Tsudálatos só. *sal mirabilis.* 20. szemekre. 6. Sok hafznú só. *Sal Polychrestus* 20. szemekre.

XVI. SAVANYÓSÁG ELLEN VALÓ SZEREK.

(*Absorbentia.*)

Ezek azoknak adatnak, a' kiknek a' gyomrakban, avagy a' belekben valami etzetes savanyóság meg - gyül. 1. Rák - szemek. *Lapides cancrorum.* 10. szemekre. 2. Fejér mágnésia. *Magnesia alba.* fél köntingre. 3. Borkö - só. *Sal Tartari.* 10. szemekre.

XVII. ENYHITŐ SZEREK.

(*Lenientia.*)

Ezek az has - fájásban, vérhasban, és akkor, a' mikor a' vizellet éget, rendeltetnek. 1. Man lola - téj. *Emulsio Amyg-*

dalina egy mészszelyre. 2. Fris Mandola - olaj. *Oleum Amygdalarum dulcium*. Négy lótra. 3. Arabiai Gümna - por. *Pulvis Gummi Arabici*. fél kön.ingre. 4. Szent János kenyere' szyrupja. *Syrupus Diacodii*. Egy lótra.

XVIII. LÁGYÍTÓ SZEREK.

(*Emollientia.*)

Ezek a' fájdalmokban, görtsöktlen, és a' gyúladásokban jóvalóltatnak. 1. Fejér málvából készítettett főtt víz. *Decoctum Altheæ*. 2. Len - magból készítettett forró víz. *Infusum seminis lini*.

XIX. ÖSZVE - HÚZÓ SZEREK.

(*Astringentia.*)

Ezek a' Vérfolyásokban, hasmenésekben, és az ellágyulásokban adatnak. 1. Japóniai föld. *Terra Japonica*. Fél köntingre. 2. Timsós Sárkány - vér. *Alumen draconifarum*. 20. szemekre. 3. Árméniai föld. *Bolus Armena*. 4. Rósa - virág bé - tsinálva. *Conserva rosarum*. Két lótra. 5, Simaruba - por. *Pulvis Simarubæ*. 40. szemekre.

XX. FRANTZ ELLEN VALÓ ORVOSSÁGOK.

(*Antivenerea.*)

Ezek a' Bujadógnben, az az : a' Frantzban adatnak. 1. Gummás kéneső. *Mercurius Gummosus*. 20. szemekre. 2. Édes kéneső. *Mercurius dulcis*. két szemekre. 3. Éteő kéneső. *Mercurius sublimatus corrosivus*. Fél szemnyi négy lótt főtt vízben, avagy ros - pálinkában. 4. Sarsaparillaólól, széles lapugyökérből, fákából készítettett főtt víz. *Decoctum Sarsaparilla, bardana, lignorum*.

XXI. SÜLY ELLEN VALÓ SZEREK.

(*Antiscorbutica.*)

Ezek a' súlyös nyavalyákban edatnak. 1. Vizi tormalév. *Succus nasturtii aquatici*. négy lótra. 2. Kalán levelü

fü-lév. *Succus Cochlearia*. Négy lótra. 3. Der'tre-fü-lév. *Succus leccalunga*. Négy lótra. 4. Citrom-lév. *Succus citri*. Négy lótra. 5. Pomaríats-lév. *Succus aurantiorum* Négy lótra. 6. Vizi torna bétfindva. *Consewa nasturtii aquatica*. Négy lótra. 6. Tornás ser. *Cerevisia raphanatea*. 7. Forratlan ser, vagy is ser-műst. *Muzum malzhi*. 8. Gyümölcsök, és kerti vetemények.

XXII. VÉRT TISZTÍTÓ SZEREK.

(*Purificancia sanguinem.*)

Ezek a' vérnek tisztósága ellen, úgymint a' Rühben, 's a' t. jóvofáltataak. 1. Sarlaparilliból, széles lapu-gyökérből, és fákól kézi terett főt vizek (xx) 2. Búdöskö-virág. *Flores Sulphuris*. Hat szemtől tizenöt szemig. 3. Értz-szeretfen *Aerbiops mineralis*. 10. szemtől 30. szemig. 4. Örvény-gyökér kivonás. *Extractum enula*. 10. szemről 20. szemig.

XXIII. GELESTÁK ELLEN VALÓ SZEREK.

(*Anthelmintica.*)

Ezek a' Gelezták ellen adataak. 1. Citvor-mag-por. *Pulvis seminum sanzonici*. 2. Értz-szeretfen. *Aerbiops mineralis*. (xxi) 3. Sok hasznu só. *Sal polychrestus*. 4. Jalappa-gyökér. *Radix jalappa* 5. Hánytató-gyökér. *Radix ippecacuanha*. Két szemre 15 szem náduézzel. 6. Baldcián-gyökér. *Radix valeriana*. 20 szemre.

XXIV. FENE ELLEN VALÓ SZEREK.

(*Ansigangravosa.*)

Ezek a' Fene ellen adataak. 1. Kina-héj *Cortex China*. Két lótra. 2. Kámbor. *Campora*. Tíz szemre.

XXV. TSONT-FENE ELLEN VALÓ SZEREK.

(*Anticariofa.*)

Ezek a' Tsont-fene ellen jóvofáltataak. 1. Kina-héj 2. Ördög-tzar. *Ajafaidu*. öt szemre.

XXVI. MIRIGYEK, ÉS RÁK-FENÉK ELLEN VALÓ SZEREK.

(*Antischirrosa, & Anticancrofa.*)

Ezek a' meg-keményült daganatokban, és a' Rák-fenek ellen jóvaltatnak. Bőrök -kivonás. *Extractum Cicuta.*

III.

A' BORBÉLYSÁGNAK KEZDETE.

(*Elementa Chirurgia.*)

Borbélységnek az a' tudomány neveztetik, a' mellyik a' külső nyavalyáknak gyógyítását tanítja.

A' melly tudományok a' Borbélységben tanittatnak, azok kétfelék: *közönségesek*, és *különösök*.

A' közönségesek nyóltzak: I. A' *Sebekről*. II. A' *Fekélyekről*. III. A' *Daganatokról*. IV. Az *Elő-eséfekről*. V. A' *Szakadáfokról*. VI. Az *Ekte'enségekről*. VII. A' *Tsontoknak nyavalyáiról*. VIII. A' *Borbély - munkákról*.

A' különösök Hatok: I. A' *Gemeknek nyavalyáiról*. II. A' *Fogaknak nyavalyáiról*, III. A' *Frantzós nyavalyákról*. IV. A' *Bőrnek nyavalyáiról*. V. A' *Törvényes Borbélyágról*. VI. A' *Bábaságról*.

SEBEKRÖL VALÓ TANITÁS.

(*Doctrina Vulnerum.*)

A' SEBEKRÖL KÖZÖNSÉGESEN.

(*De Vulneribus in genere*)

Sebnek mondatik az emberi test' lágy részeinek véres fris Sér-tódése, mellyet éles, hegyes, avagy tompa eszköz csinál.

A' Sebek osztatnak *risztákra*, *egybe-foglaltakkra* és *halálofszakra*.

Tízra Sebeknek azok mondatnak, a' mellyekben egyedül tsak a' testnek takaróji Sértődnek - meg. *Egybe foglaltatott* Sebeknek azok neveztetnek, a' mellyekben a' köz takarókan kívül még a' helyebb fekvő részek - is, úgymint a' nagy érzőinak életerek, vérerek, szijafinak, inashúfak, avagy a' tsontak - is meg - sértődnek. *Halálos* Sebeknek azok hivatának, a' mellyek a' beteget vagy meg - ölik, vagy leg - alább meg - ölhetik.

Az Halálos Sebek *három* rendekre osztatnak. Némellyek *elkerülhetetlenül* halálofak; Mások *magokban* halálofok; vagynak olyanak - is, a' mellyek tsak *történetből* halálofok.

Elkerülhetetlenül azok a' Sebek halálofok, a' mellyekben a' Borbély az halált el - nem távoztathattya. *Magokban* azok a' Sebek halálofok, a' mellyekben a' Borbély az halált el - távoztathattya. *Történetből* azok a' Sebek halálofok, a' mellyek ily tsekéllyek, hogy a' beteget egyébképpen meg - ne öljék, hanem tsak úgy, ha vagy a' Borbély, vagy a' Beteg hibázni fog.

Az Elkerülhetetlenül halálos Sebek *öt* rendekre osztatnak.

I. Némellyek az érzőinak' nedveségének folyását az agyvelőlöl az életre szükséges tagokba meg - gátolyák. II. Mások a' vérnek forgását meg - állityák. III. Némellyek a' lehellést állityák meg. IV. Mások a' tej - nedveségnek elkészítését akadályoztatják - meg. V. Vagynak olyanak - is, a' mellyekben a' vér úgy ki - öntődik, hogy vagy a' vérfolyást meg - ne lehetlen állítani, vagy a' ki - öntött vért többé ki ne lehetven venni.

Az *Első* rendre valók. I. A' nagy agynak. II. A' kis agynak. III. Az hószízu agyvelőnek. IV. A' gerintz - velőnek, V. a' nyöltzadik pár érzőinnak. VI. A' nagy óldaltson - érzőinnak inelly Sebei.

A' *Második* rendre valók. I. A' szívbe, II. a' szívnek füleibe, III. a' szívnek kebeleibe, IV. a' főnek, nyaknak, melynek, hasnak, a' hova a' Borbélynak keze nem juthat, nagy élet - és vér ereibe bé ható Sebek.

Az *Harmadik* rendre valók azok a Sebek, I. a melyek a lehellő gége el-mettzik, II. a melyek a lehellő gége nek végeite, III. a tőle, IV. az agyék hírtva, V. az agyék hírtva érőinaiba, VI. és a melynek üregile nagy fertőssel bé-hotnak.

A *Negyedik* rendre valók. I. a nyelő gége nek Sebei, melyek vagy el vá-jik a nyelő gégét, vagy olyan helyen sérül-meg, a lova a Borbólynak keze nem juthat, II. a gyomor nek, vékony, és vastag belek nek Sebei, melyekhez közel nem lehet nyúl-ni, III. az epés hójagnak, a nagy hasikrá hus tsatornájának, az has tsatornának, és a mely tsatornának Sebei.

Az *ötödik* rendre valók a vér nek azon ki-öntései, a melyek történ-ek I. a kaponyának fenekén, II. az agy nek négy gyomrában, III. a gerint nek üreg élés, IV. a szív nek burakjában, V. a közép lártyának hiúsó hafadásítlan, VI. a vékonyokban, VII. a medentzében, VIII. a vizellet-epe-és nagy hasikráhus tsatornájában.

A SEBEKNEK ORVOSLÁSÁRÓL.

(*De Cura Vulnorum.*)

A vágatt Sebek őfve-foglalással; a zöröz Sebek pedig eve-fedéssel, vagy-is genyettiségeledéssel orvoslattanak.

VÁGATT SEBEK.

(*Vulnera scissa.*)

A Vágatt Sebek négy-féleképpen foglaltathatnak-őfve: I. őfve-foglaló fasztronnal, II. őfve-foglaló körövel, III. Véres varrással, IV. ki-bajzó körövel.

Az őfve-foglaló fasztromas ezckra a Selekre lehet tenni, a melyek nem igen mélyek. Az őfve-foglaló körök akkor kell elé venni, a mikor a Seb igen mély, de hcsztű. A véres varrás akkorra való, a mikor a Seb igen mély, és kereszt-tül áll. A kibajzó körö a függő, és szurt Sebekre való.

TÖRÖTT SEBEK.

(*Vulnera contusa.*)

A' Törött sebek kívánnak I. *evesedést* érlelő ir, avagy árcéus' balsama által; II. Azután *ki-gy-gyitást* a' közönséges sebgyógyító vizzel, avagy a' téden, seb-vizével; III. Ennek-utánna *meg-szárazzást* száraz tépéssel, avagy égett timsóval, arméniai földdel, avagy ón-kivonással.

SZURT SEBEK.

(*Vulnera Puncta.*)

A' Tiszta szúrt sebeket lágy meleg vizet bé-festéskendezvén előbb meg kell tisztítani, azután garadissos nyomással; és a' ki-hajtó kötővel a' fenekétől a' szájja felé ki kell nyomni, és így kell bé-gyógyítani; ha pedig a' fenéken valami genyetség támadott volna, akkor a' sebnek szájját meg kell izéleltetni, avagy a' fenékét által ellenben ki kell mettzeni.

LÖTT SEBEK.

(*Vulnera Sclopetaria.*)

A' Lött sebek *kétfélék*; némelyek a' meg lött tagon egészszzen kerefsztül mennek, mások ellenben által nem hótnak.

Az orvoslás azt kívánja, hogy a' gyúladás gyengítették, és az *evesedés* segítették, melly meg esik, ha a' sebnek szájja *bisturival* ki-tágasztatik; II. és azután érlelő 's lágyító irakkal, 's kötésekkel a' seb bé-kötetük. Ha a' gyúladás elmúlik, és a' seb egészszzen meg genyetségesedék, akkor a' sebet seb-viznek bé-festéskendezésével kell ki-gy-gyítani.

A' kerefsztül nem hótó lött sebben a' golyóhis mindenkor bean vagon; azért-is azt ki kell venni, és azután a' sebet úgy kell orvosolni, mintha egészszzen kerefsztül hótó seb volna.

A' Golyóhis ki-vétetődik, minekutána a' seb *bisturival* eléggé ki-tágasztatik, I. a' kérnek újjáival, II. horanggal, III. valami kalán forma eszközzel, IV. által ellenben tett mettzés-

fel, ha a' golyóbis a' helyét változtatta, V. furúval, avagy ki-feszítéssel, ha a' golyóbis a' tsonban meg reked.

MÉRGES SEBEK.

(*Vulnera venenata.*)

Leg közönségefebb mérges sebek azok, a' mellyeket *veszett kútya*, avagy *mérges kigyó* tünál.

Hogy valakit a' veszett kútya mart meg, azt abból lehet bizonyosan meg tudni, ha I. bizonyos, hogy a' kútya meg vólt veszte, avagy II. ha a' meg-mart ember egynéhány hetek múlva a' víztől úgy kezd félni, hogy semmiféle nedveséget meg ne nézhesse, le-se nyelhesse.

Az ilyen sebre jóvaltatik I. hogy a' seb meg-köppölyöztessék, II. hogy a' vér a' febből a' köppöly-üveggel ki-fizvattassék, III. hogy a' seb körösbogár (*cantharis*) porral bé-hintessék, IV. hogy a' seb irral, mellybe körösbogár-por elegyítettik, három, avagy leg alább-is egy hólnapig genyetségefedni kényszerítettessék, V. hogy belső orvofságnak gummás kénesöböl, mellyhez opiumat-is jó adni, pilulák készítettessenek, 's adassanak (*).

A' mérges kigyónak marása külömbkülömbféle történeteket gerjeszt; úgymint el-ájuláfokat, sárgaságot, szívdobogást, a meg mart részben fájdalmat, daganatot, néha fenét-is.

Az ilyen sebekre jóvaltatik I. hogy a' meg mart rész a' seben felyül meg-köttössék, II. hogy a' seb meg-köppölyöztessék, III. hogy a' vér köppöly üveg által ki-fizvattassék, IV. hogy a' seb vízben el-olvastott terjéssel ki-mo-fattassék, V. hogy a' meg mart beteg belső orvofságokkal élyen

(*) *℞. Merc. viv. depurati ℥j. Pulver. Gummi arab. ℥ijj. Symp. cichor. cum Rheo q. s. ut mercurius terendo in mucum abeat; dein adde: mica panis albiss. ℥ss. sulige ex-acte, et f. l. a. pil. gr. iij. s. sumantur mane et vesperi pilula x.*

Az *Olofz* kigyónak marása ellen jó a gummás kéneső, és a keferü gyökér. A *Franrzia* kigyónak marása ellen használta a kigyó-só, és a mindenféle káli só. Az *Anglus* kigyónak marása ellen hatásos a fa-olaj.

Mindazonáltal a kigyók, nem minnyáian mérgések; legtöbben mérzetenek; azért a kigyó-marás-is nem mindenkor mérges.

A' SZIJASINAKNAK SEBEL.

(*Vulnera tendinum.*)

A' Szijafinaknak sebei olthatnak félíg, és egészfzen elvágattakra.

A' Szijafinaknak félíg vágatt sebei eleinten nem sokat alkalmatlankodnak, de azután meg-gyúladnak, és nagyon fájnak. Érvágással, és lúgyító kötésefekkel a történeteket el kell úzni. Ha genyettséget csinál, akkor a sebet ki kell tágasítani, hogy a genyetség ki folyhasson. Ha a történetek el-hajtatnak, akkor a sebet mástix-essentiával bé-kell gyógyítani.

Az egészfzen el-vágatt szijafinak mozdíthatatlanokká refzik a tagot; azért-is azon kell igyekezni, hogy a szijafinak megint öfzve foglalastának, mellyet véghez lehet vinni a tagnak illendő helyhezterésével, és illendő kötésefvel. Az el-mettzett Ákilles' szijafinának öfzve foglalására a *Perit'* paputtsa jovofoztatik.

AZ ÉRZÖINAKNAK SEBEL.

(*Vulnera nervorum.*)

Az Érzöinaknak sebei vagy csak félíg, vagy egészfzen ketté vágják az érzöinakat.

A' Félíg vágatt seb nagy fájdalmat, gyúladást, görtsöket, nyavalyarontást, néha az állkapzának kemény öfzve-szorúlását, a hátgerintzben-is nagy görtsöt, tenét-is, és halált okoz.

Ezek a' történetek orvofoltatnak I. érvágással, II. lágyító meleg kötéssel, III. arcéus balsamával opiummal elegyítve, mellyhez némellyek a' tőngő virágnak főzött olaját - is hozzá adgyák, IV. opiumnak bé - vételével, mellyhez némellyek gummás kénesöt - is tesznek. Mikor az állkaptza a' görtstől öfzve szorittatik, akkor az egész görtös szorult részt kénesös irral kell bé - kenni.

Az egészszén elvágott érzőin a' meg - sebefedett részben mozdíthatatlanságot, és érzéketlenséget okoz, melly történetek, ha a' seb bé - gyógyúl - is, mégis holtig orvofolthatatlanul megmaradnak.

AZ ÉREKNEK SEBEL.

(*Vulnera vasorum.*)

Az Életereknek sebei *báromfélék*; mert vagy félig, vagy egészszén el - mettetnek, vagy tsak kívül a' hártájokban sértődnek - meg.¹

Az Életernek külső sértődése okozhat valami idő múlva *életerdaganatot*; az egészszén avagy félig el metzett éter vérfolyást okoz.

Az Életernek vérfolyása meg - állittatik I. *Öfzve - búzó* szerekkel, millyenek az igen erős pálinka, a' Téden' vize, és a' száraz tépés, II. garáditsonként rakatott rongyakkal, keserű tser - fa taplóval, rágatt itató pappiroffal, kis turnikéttel véghez vitetendő nyomással, III. tövel, és tőzernáva' téendő kötéssel, IV. tüzes vassal való meg - égetéssel, V. Ha az életer valam¹ tsonthoz, avagy tsont - tsatornához nőtt, akkor azt valami szállos eszközzel a' tsonttól el - kell választani, s szakasztani.

Az orvofságok tsak az apró erek sebeihez hasznosok. A' nyomást tsak akkor lehet elé venni, a' mikor az er alatt tsont fékzik, a' mellyhez az eret nyomni leheszen. Az Égetés nagy vart tőnál, melly az evedéskor le - esik, és megint új vérfolyást enged. A' *Közés* leg bizonyosabb orvofsága az erek vérfolyásának, ha az hely meg - engedi, hogy az er meg - kötessék.

AZ IZESÜLÉSEKNEK SEBEL.

(*Vulnera Articulationum.*)

Az Izeknek febei vagy mélyen bé-hatnak, vagy nem igen mélyek.

A' mélyen béható iz-febeket tekintettel, szondal, és az víz - iznek ki folyásából meg lehet tudni. Minekutánna a' gyúladás a' közönséges mód szerént el-hajtatik, azután a' seb orvofoltatik mástix-spirituállal, avagy valami más ballainufos porral.

A' TSONTOKNAK SEBEL.

(*Vulnera ossium.*)

Ha a' tsontok meg-mezitelenülnek, avagy meg-sértődnek, akkor mástix-spirituállal, avagy mástix-porral bé-köttöfőnek, hogy a' levegő - égtől, genyettségtől, és a' kövér, síras orvofágoktól meg-ne fenéledgyenek.

A' VIZ-EREKNEK SEBEL.

(*Vulnera vasorum Lymphaticorum.*)

A' víz-ereknek febeit bizonyoson meg-mutattya a' meg-febvert helyből naponként ki-tsepegő víz. Ez a' víz-folyás meg-állittatik ón-kivonással, avagy a' Tóden' seb vizével.

A' FÖNEK VÁGATT, ÉS SZÚRT SEBEL.

(*Vulnera Capitis Acuta.*)

A' Főnek febei vagy mélyen bé-hatnak, vagy nem igen mélyek; mindenik vagy *sifza*, vagy *öfzve-foglaltaratt* I. a' kaponyának sértélivel, II. az agyvelőnek meg-mozdulásával, III. a' vérnek ki-öntődésével, avagy IV. az agyvelőnek sértélivel.

A' Főnek külső febei, mellyekben a' kaponya meg-nem sértődik, úgy orvofoltatnak, mint a' más közön éges febek.

A' Főnek éles febei *barok*: I. *Egyenes metzés*, melly a' kaponyának csak a' külső tábláján hot-által; II *Mély metzés*, melly a' kaponya tsontakuak közepek-ig a' spongiás részre

bé - szolgál; III. *Által - vágás*, melly mind a' két táblajt a' kaponyának által metzsi, IV. *Hajlott metzés*, melly nem egyenesen, hanem hajolva menyen - bé a' kaponya tsontoknak közép spongiás részébe; V. *Gyalulás*, avagy *Gyalú - metzés*, mellyben a' tsontnak külső táblájába, vagy magánafon, vagy a' belsővel együtt valami darab el - metzetik 's el - vétetik; VI. *Szurás* a' kaponyának üregébe be a' gyermekeknek kútskájakban, és a' felső írem - hafadásokon.

Ezek a' hat éles febei a' kaponyának könnyen meg - esmertetnek, mivel a' feb nyitva vagyon; nem - is igen fokot alkalmatlankodnak, könnyen meg - is gyógyúlnak mástix - spirítussal, ha egyfzer - 's - mind az agyvelő - is meg - nem sér - ődött, meg - nem - rázódat, és vér - is semmi ki - nem - öntödt.

Az Agyvelőnek felette mély febe elkerülhetetlenül *halálos*; a' melly nem igen mély, az tñak *veszedelmes*; orvosoltatik mástix - spirítussal kommanditor' balsamával elegyítve. A' vérnek ki - öntése Fő - túrást (*trepanatio*) kíván. Az Agyvelőnek meg - mozdúlása, 's rázódása kíván érvágást, kliftéeket, a' főnek hideg vízzel való kötözését. Némmelylek a' fő - füvekből meleg kötéseket jovofoznak, de ezek többet ártanak melegen, mint - sem használnak: hidegen jók.

A' FÖNEK TÖRÖTT SEBEI.

(*Vulnera Capitis Contusa.*)

A' Főnek törött febei vagy *ziszák*, és magánafok, mellyekben tñak a' kaponyát bé - borító lágy részek sértődnek - meg, vagy *egybe - foglalattak*, mellyekben a' lágy részeknek sértődéseken kívül vagy a' *tsontak* meg - sértődnek, vagy az agyvelő *meg - rázódik*, vagy a' *vér* a' kaponyának üregében *ki - öntődik*.

A' kaponya' lágy részeinek törődése, kivált ha sok vér öntödt ki, kíván I. *bőv érvágást*, II. *az hajnak el - berezválását*, III. *borban főrt* erősítő és olzlató fő - füvekből készített *kötéseket*, IV. *izgaró kliftérs*.

Ha el-nem múlik a' vér-ki-öntödés, ha a' törődés meg-gyúlad, és a' gyúladás genyettséggé válik, akkor egész-fzen a' kaponyáig bé-kell mettzeni, és helyet kell készíteni, hogy lehessen meg-látni, hogy vallyon nintsené meg-értöd-ve a' tsont.

A' Főnek törött febei *tizen ötön* vagynak. I. A' kaponyának *megmezitelenítése*, avagy törődése, mellyben vagy a kaponyának külső takaró hártyája a' tsontaknak külső színétől elválik, vagy az agyvelőnek kemény hártyája a' kapony a' tsontyainak belső színétől el-távozik. II. *Haj-repedés*, mellyben a' kapony a' külső táblájának hafadása olly kitsin, hogy tsak alig lehessen észre venni. III. *Lárbaró repedés*, melly látható képpen a' tsontnak közepéig bé-hot. IV. *Hafadás*, melly a' kaponya' tsontyainak mind a' két tábláján által menyen. V. *Belső hafadás*, mellyben a' külső táblának semmi baja nintsen, hanem tsak a' belső tábla hafad-meg. VI. *Által ellenben töréent hafadás*, mellyben nem az a' hely, a' melly meg-törödött, hanem az által-ellenben fekvő tsont hafad-meg. VII. *Külső szálka*, mellyben a' kaponyának külső táblájából valami kis darab szálka ki-esik. VIII. *Belső szálka*, mellyben a' kaponyának belső táblájából valami kis szálka el-válik. IX. *Törés*, mellyben a' tsontak lé-töröttetnek. X. *Bényomás*, a nagyokban *töréssel*, a' kisdedekben *törés nélkül*, mellyben a' kaponyának tsontyai bé-nyomattatnak. XI. *Bórafadás*, mellyben a' törött tsont-darabok fel-emelkednek. XII. *Egymásra való tojódás*, mellyben az el-törött tsontak egymásra tojólnak. XIII. *Varrás-válás*, midőn a' kaponya' tsontyainak varráfai egymástól el-válnak. XIV. *Forgáts*, mellyben az egész kaponyától valami forgáts forma darab fel-szakad. XV. *Törődés*, mikor a' kaponyának külső táblája, avagy közép spongiás része hafadás és törés nélkül meg-rontfalódik.

A' kaponyának *lárbaró* sértődései meg-esmérttetnek *látással*, avagy *stülussal*, és orvosokatnak mástix-essenciával. A' *Lárbaratlan* sértődések ellenben, avagy azok, a' mellyekben seb nintsen, abból esmérttetnek-meg, ha a' meg-törödött hely

meg-vagyon gyúlada, és a' gyúladás semmiféle orvoslásra el-nem-múlik, hanem az hetedik nap' táján genyettséggé válik. A' kaponyának láthatatlan sértődése azt kívánja, hogy a' meg-törödett lágy részek ketté vágattassanak, és a' tson meg-mertelenítsék, 's azután máflux-essentiával orvofoltassék. A' kaponyának *foragásait*, és *szálkáit* ki kell-venni.

Mikor a' gyermekekben a' kaponya törés nélkül bé-hajlik, vagy-is bé-nyomódik, akkor néha semmi rossz történet nem támad; azért-is ilyenkor az egész orvoslást a' természetre kell bízni. De ha ellenben az ilyen bényomás valami belső gonosz történeteket gerjesztene, akkor a' bényomódott tsonat *fel-kell-emelni*. Erre a' végre némely irók javafalnak *széles szívő üvegeket*, nagyon *ragadós flastromat*, *frófart*, és *trépanációt*. Ha pedig a' nagyokban a' kaponya *töréssel* bényomódik, akkor mindenkor a' fejfúrás, vagy-is a' *trépanáció* szükséges, hogy a' ki-öntött vér ki-folyhasson, és a' fel-emelő vassal a' tsonat fel-lehesse emelni.

Ha a' fő más helyen, 's nem azon, a' hól meg-ütödett, fáj, és meg-veresedik, ha egyszer-'s-mind a' beteg-is arra a' helyre gyakran kapdas, akkor a' kaponya nem ott, a' hól meg-ütödett, hanem által ellenben sértődött meg. Ezeknél bizonyosabb jelek többek nintsenek. Ilyenkor nem a' meg-törödett helyet, hanem azt, a' mellyik *fáj*, *veres*, és a' beteg-től gyakran *tapagattarik*, kell meg-fúrni, vagy-is *trépanálni*. A' Belső hafadást-is, és *szálkát* szintén olly nehéz meg-élnérni, ollyan jelekkel jár, mint a' vérnek ki-öntődése, és *trépanációt* kíván.

AZ AGYVELÖNEK MEG-RÁZÓDÁSA, ÉS A' VÉRNEK KI-ÖNTÖDÉSE.

(*Commotio Cerebri, et Effusio Sanguinis.*)

Az Aggyvelőnek meg-rázódása, és a' vérnek ki-öntődése kezdetben majd egyféleképpen járnak: A' meg-sebesítettet Leteg hirtelen el-esik, érzéketlen és nélkül és mozgás nél-

kül fekszik, gyakran epét okádik, a' szájjából, fuléből, ' orrából a' vér folyani kezd, nyavalyarontásba, avagy szélütésbe esik.

Ezek a' történetek, ha csak egyedül az agyvelőnek megmozdulá-ától függnek, akkor 24. avagy leg-tovább 48. órák alatt el-múlnak, ha ér gyakran vágattatik, hashajtó kliftérek bé-vettetnek, és a' fő, le-beretváltván előbb az hajrt, berban fött fő-füvekkel, avagy, a' mi még jobb, *bideg vizzel* frünetlen köttetik. Ha pedig harmadik nap-is ezek a' történetek meg-maradnak, avagy nem csak nem múlnak, ha nem inkább szaporodnak, és fulyafodnak, akkor azt jelentik, hogy *vér öntödet ki*; azért-is mindgyárt a' meg-sebeledett helyet trépanálni ke'll, hogy a' ki-öntödet vér ki folyon, avagy a' bényomódatt tsont fel-emeltethesék.

Néha nem fok vér öntödik -ki, és azért a' beteg -is eleinten néha éppen fémmiről nem panaszolkodik; de azután, ha a' vér meg-rothad, a' 17 -dik, avagy 20 -dik napon a' gonosz történetek meg-jelennek. Ekkor-is a' fejet mindgyárt meg kell fúrni, hogy a' vér ki-folyon, mindazonáltal azzal a' beteg ilyenkor meg nem gyógyúl.

Ha a' vér az agynak gyomraiba, avagy a' kaponyának fenekére, avagy az agynak kemény testére, öntödik, akkor trépanációval ki-nem-folytathattathatik; azért-is a' beteg elkerülhetetlenül meg-hal.

AZ ÁBRÁZATNAK SEBEL.

(*Vulnra Faciei.*)

A' világas szembarryának sebéét követi a' szem vizének ki-folyása, melly viz, ha a' seb meg-gyógyúl, megint meggyül, és így a' látás miatta el-nem vész. Meg-gyógyíttatik a' szemnek bé-zárásával, és bé-kötésével; azonban a' beteg hanyatt fekügyék. Az *Homályos szembarryának* sebéből az üvegnedvelség foly-ki, melly ha böven el-fogy, akkor a' szemnek golyóhísa öfzve-esik, és a' beteg meg-vakúl. *Úgy* orvosoltatik, mint az előbbeni. A' *Nyelvnek félig mesterez*

sebe orvosoltatik horból, mirha - tincturából. és ró'a-mézből készítettett szái-mosni való szerrel. A' *Pofinak sebe*, mely a' nyál-ésönek *sérrödésével* öfzve - foglaltatott, a' nyálnak folyásából esmérterik-meg, és maga után tsö-fekélyt hágy, mely a' pofának a' szájba bé-ható által furásával orvosoltatik.

A' NYAKNAK SEBEI.

(*Vulnera Colli.*)

A' Lehellő géének *félíg* metzett sebe, ha *nagy*, a' könséges takaróknak véres varrásával öfzve-foglaltatik, ha *kisim*, és *boszszára* esett, öfzve szorittathatik öfzve-foglaló flastrommal. Ha *egéfszzen* keresztül mettzetik a' lehellő gége, akkor a' beteg elkerülhetetlenül meg-hal.

A' Nyelő géének sebe, ha a' Borbély hozzá fér, meggyógyittathatik, ha hozzá nem fér, meg-nem-gyógyúl, és azért a' beteg elkerülhetetlenül meg-hal.

A' MELYNEK SEBEI.

(*Vulnera Thoracis.*)

A' Melynek sebei osztatnak I. *Külsőkre*, mellyek a' melyhártyán által nem hatnak; II. *Általbarókra*, mellyek a' melyhártyán által mennek; III. *Egybe-foglaltakra*, mellyekben *egyszer*-s-mind a' melynek üregébe vér öntödött, avagy az *oldal-életer* meg-sértödött, avagy a' *rudó*, vagy más *belső rag* a' melyben meg-sebefedett.

A' Melynek *riszra* által nem *haró* sebe egybe-foglaló flastrommal öfzve-foglaltatik, szintén úgy, mint a' más sebek; Ha pedig a' *melyhártyán* által *har*, akkor arról a' szem, a' stilus, és a' melybe bé-ható fetskendezés elegendő bizonyágot tesznek; azonban a' beteg nehezen lehell, a' seb eleibe tartott gyertyának langja a' bé-és ki-lehellőkcor ide's tova fuvólik. Ez a' seb-is flastrommal foglaltatik-öfzve. A' *keszös általbaró* seb, mellyben a' levegő ég a' melynek mind a' két üregibe bé-menyen, elkerülhetetlenül halálos.

Az *oldal-életernek* sebe *bárúl* elkerülhetetlenül halálos; *oldalfélre*, és elől *tfak magánofon* halálos, mivel valami nagy horgas tövel az oldaltsontakan felyül meg-köttethetik.

Ha a' beteg, mikor az egészséges oldalára fekszik, nagyon gyötördik, és majd meg-fullad, akkor a' melynek üregibe vér öntödött, melly ki-borsáttatik, ha a' beteg a' febre fekszik, avagy ha a' mely az harmadik fattyú oldaltsontan felyül meg-furatik.

Ha a' seb igen kitsin, avagy a' vér igen alutt vólni, 's a' miatt ki nem folyhatnak, akkor a' sebet fejes metzö kéfetskével meg kell tágasítani, és fött árpavizet rófamézzel elegyítve bé-kell fetskendezni, hogy higúlyan-meg a' vér.

A' *Tudónck* sebéet követi szép piros habos vérnek ki-pökéfe, és fullasztó gyötörődés. A' *kissin* seb a' vérnek ki-borsáttása után a' természetre bizatik; a' *nagy* elkerülhetetlenül halálos, rész ízerént a' fok vérnek ki-öntödéfe miatt, rész ízerént pedig a' reá következő tüdő-rothadás miatt.

A' melly sebek a' *szivonck* üregibe bé-hatnak, igen hirtelen halálosak.

Az *Ágyékhártyának* sebei elkerülhetedenül halálosak akkor, a' mikor a' seben az hasból valami tag a' melybe felmenyen; ha semmi fel nem menyen, akkor meg-gyógyúlhatnak.

Mikor a' vér a' szivburokba, avagy a' középhártyának hátulsó hafadásába bé-öntödik, akkor a' seb elkerülhetetlenül halálos, mivel a' vért semmiképpen ki-nem-lehet folytatni.

AZ HASNAK SEBEL.

(*Vulnera Abdominis.*)

Az Hasnak sebei osztatnak I. *külsőkre*, mellyek az hashártyán által nem mennek, II. *Általhatókra*, mellyek az hashártyán által hatnak. III. *Egybe-foglaltakra*, mellyekben vagy *elő-esnek* és *meg-szorúlnak* a' belek, avagy az hájnak valami részei, avagy a' belek, avagy más belső tagjai az hasnak *meg-sértődnek*, vagy az elő-esett tagok *meg-*

fenékednek, vagy *vér*, avagy más nedvesség *öntődik* az hasnak üregébe.

A' külső sebek, mellyek az hashártyán által nem mennek, orvofoltataak vagy öfzve-fogó kötövel, vagy hasonló erejű flastrommal.

Az Általható sebek, ha kerefsztül feküsznek, öfzve-varratnak, ha hosszúra állnak, öfzve-foglaló kötövel egybeköttetnek.

Ha valami belső tag a' sebnak kitsinsége miatt meg-fzorúlt, akkor a' sebet bisturival ki kell tágasítani, és a' meg-fzorúlt tagat bé-kell-tenni; azután a' sebet öfzve-kell varni.

Ha meg-sértődnek a' belek, akkor vagy tsák meg-fzurattak, vagy *félig bé-mettzestettek*, vagy egészfzen *eltvágarak*. A' Beleknek szurt sebei a' természetire bizattatnak; a' félig, avagy egészfzen által metzett belek öfzve-varratnak.

Ha az háj fenés, akkor azt minden kötés nélkül el-kell vágni. Ha a' belek fenések, akkor a' fenés részt ki-kell vágni, és az egészségeseket öfzve-kell-varni. Ha öfzve-nem lehetne a' beleket varni, akkor a' felső béből *mesterséges* segget kellene tsinálni.

A' ki-öntödetted nedvességek, ha a' seben ki-nem-folyhatnak, akkor az hafat alól meg-kell-fúrni, hogy ki-folyhafsan minden meg-gyült nedvesség. Mikor a' ki-öntödetted nedvességnek forrását meg-nem-lehet állítani, avagy ha a' medentzének, avagy az ágyéknak üregébe öntődnek, akkor a' beteg elkerülhetetlenül *meg-hal*.

A' TÖRÖDÉSRÖL.

(*De Contrusione.*)

Törödésnek neveztetik a' bőr¹ alatt lévő kis ereknek öfzve rontsalódífa, melly miatt a' vér a' bőr alatt ki-öntődik.

A' Törödések vagy *rifzrak*, mellyekben tsak a' közönséges takarók rontsalódtak-meg, vagy *egybefoglaltassak*, mellyekben a' bőr alatt lévő részek -is meg törödtek.

A' vérnek ki-öntődésivel történt törődést abból meg lehet emélni, hogy az ütést valami lapos szederjes daganat követi.

Orvosoltatik I. ofzlató és erősítő kötésekkel, mellyek kétfiztetnek vizes etzetből, avagy vizes borból, mellyben ofzlató, avagy fő-füvek főzetnek; II. Érvágással, III. a' bőrnek fok helyeken téendő fel-mettségével, ha igen fok a' ki-öntött vér.

A' FEKÉLYEKRÖL.

(*De Ulceribus.*)

Fekélynek neveztetik az emberi test lágy részeinek genyettséges fel-öldését.

A' Fekélyek ofzlatnak *tiszta*ra, és *tisztátalan*akra. A' Tiszta fekélyekben semmi kivető nintsen; a' tisztátalanokban valami tsunyaság, vadhús, kérges-hús, tsontfene, féreg, avagy valami tsipőtség vagyon.

A' Fekélynek orvoslála kéván I. *tisztítást*, II. *húsfaszt*, III. *bé-forrasztást*.

A' Fekélyek meg-tisztittatnak külső tisztító szerekkel; meg-húsfalodnak seb vizek, avagy seb-gyógyító balsamok által; bé-fornak szárazító szerek által, úgymint: száraz tépéssel, szárazító porral, ón-ki-vonással, avagy égett timsóval.

TISZTA FEKÉLYEK.

(*Ulceria simplicia*)

A' Tiszta fekélyeknek jó *fenekek*, és jó genyettségek vagyon. A' jó *fenek* egyenlő magasságú, nem fájdalmas, és tejér-piros színű. A' Jó genyetség tejér-sárga színű, sűrű, mint a' téjfel, és se nem szagás, se nem izes.

Ezek a' fekélyek *húsfaszt*, és *forrasztást* kéválnak.

ÜRES FEKÉLY.

(*Ulcus sinusum.*)

Üres fekélynek az a' fekély neveztetik, a' mellynek a' bor alatt nagy genyetség-tartó üreksége, és a' bőren keskeny 's lágy szájja, vagy-is kitsiny 's nem kérges nyílása vagyon.

A' Genyettséges üres fekélyek orvofaltatnak I. feb - viznek bé - fetskendezésével, II. ki - hajtó kötővel, mellyel az üres fekélynek feuke nyomattatik, III. ha a' szoritás nem használ, a' fenéknek által ellenben téendő ki - mettzésével, IV. ha ez sem használ, az üres fekélynek egész ketté mettzésével. A' Tovább való orvoslás olyan, mint a' tisztá közönséges fekélyekben.

TSÖ - FEKÉLY.

(*Ulcus Fistulosum.*)

Tső - Fekélynek az a' fekély neveztetik, a' mellyik a' bőrszatt mélyen fekszik, és a' bőren kitsin, 's keskeny, és kemény, vagy - is kérges nyílást tart.

A' kérget el - lehet vinni I. étető orvofsággal, ha tudni illik a' tső - fekélynek kérges nyílása egynéhány napokon *piskóltz* *vajjal* (*butyro antimoni*) bé - kenetterik, II. fel - metzeteffel, avagy egész elvágással. Minekutánna a' kérgefség vagy életéssel, vagy metzéssel el - vitetődik, azután úgy kell orvofolni, a' mint felyebb mondatott. Mindazonáltal ha mindgyárt eleinten az egész tső - fekély ketté metzetik, akkor az orvoslás sokkal könnyebb 's hamarább, mivel ilyenkor a' kérgefséggel együtt az egész genyettséges ürehség - is el - vitetődik.

TAPLÓS FEKÉLY.

(*Ulcus Fungosum.*)

Taplós Fekélynek az a' fekély mondatik, a' mellyben taplós hús nő.

A' Taplós hús *négyféle*: I. *Bimbós*, midőn tudni illik a' fekélyben imitt amott tsetsbimbó - forma vadhús támad, II. *széles*, melly az a' fekélynek egész szinét el fogja, III. *Magas*, melly a' fekélyből magassan ki - nő, IV. *Gonosz indálatu*, melly felette nagyon fáj.

A' *Bimbó* forma tapló vadhús *poko! - küvel* el - étettetik. A' *széles* vadhúsra égetett timó himezik. A' *magas* vadhús vagy alatt meg - köttetik, vagy el - vágatik, vagy égető kím.

for-olajjal eléttetik. A' *gouosz indúlarú* vadhús vagy a' most említett Kámfor-olajjal, vagy a' tűzfőnek (*flaminula javis*) porával orvofoltatik.

SZALONNÁS FEKÉLY.

(*Ulcus Lardaceum.*)

Szalonnás Fekélynek az a' fekély hivattatik, a' mellvnek a' teteje, avagy a' feneke olyan forma, mint a' rothatt szalonna, avagy a' rothatt fajt. Az ilyen fekélyeket meg-kell tisztítani vagy barna irral, vagy égyptizai irral, vagy veres kén-sövel.

SÜLYES FEKÉLY.

(*Ulcus Scorbnticum.*)

Sülyes fekélynek az a' fekély neveztetik, a' melly sülyes úfűpöségtől okoztatik.

A' sülyes vértü embernek foghúsa lágy, taplos, és igen könnyen vértzik; a' szájain szederjes fótak tájadnak, és a' tér-deiben valami erőtlenség, vagy -is bádgyadás tapasztaltatik. A' fekélyek - is többire mind taplófak, és szederjes kerületűek.

Kivül hasznos a' *mész-víz*, avagy a' *gálitzköves víz* a' süly ellen való füveknek levével. Belül jó a' *savó*, avagy a' süly ellen való füveknek levével elegyített leves, és az ért gyümölktek böv mértékben.

Télben, mikor friss füveket nem lehet találni, *rómás ferr*, *máltabából* készített főtt vizet (*Malztrank*) vagy tejet, gyümölk-tset, és a' süly ellen való füveket bé-tfinálva kell adni. A' *kénésös orvofságok* a' sülyes embereknek ártanak.

A' sülyes foghúst kinahéj főtt vízzel, és mirha-tincturával kell mosni (**).

(**) *℞. Pulv. Cori. ℥ij. coqu. f. q. aqu. per hor. sub finem coct. adde Pulv. myrrh. ℥j. Spir. salu ℥ij. stent ad hoc in calida infus. per hor. vase bene clauso; Col. ℥ij. de:ur pro Collutorio oris. Ez sokaknak használt. Fordító.*

FRANTZOS FEKÉLY.

(*Ulcus Venercum.*)

Frantzós Fekélynek az a' fekély mondatik, a' melly a' frantzós tsipőlségtől vészzen eredetet.

A' Frantzós tsipőlségnek jelenlétit meg-lehet tudni az *előre ment és jelen lévő* frantzós nyavalyákból; úgy mint a' makknak fekélyeiből, ondó folyásból, ágyékmirigyekből, füge-sün-öltékből, tsontdaganatokból, torok-fekélyekből, homlakknak fútyaiból, éjjeli fő-fájásból, avagy ejjeli közfűcnylől, s a' t.

Ezekben a' fekélyekben többire valami fajtos genyetttség vagon. Leg-gyakrabban fészke az ilyen fekélyeknek az homlakan, a' torokban, a' makkban, a' makknak elő-bőrön, az ágyékokban, és nádrahüvelyben vagon.

Kivül étető vízzel, kénesös olvasztással (*), avagy kénesös balsammal (**) kell kötni; *belől* minden frantzós betegségben gummás kénesöt 20 szemre, avagy édes kénesöt (***), fákból, sárfaparrillából, avagy széles lapú gyökérből kéizítettett fött vízzel kell adni.

RÁKFENÉS FEKÉLY.

(*Ulcus Cancrosum.*)

Rákfénés Fekélynek az a' fekély neveztetik, a' melly rákfénés tsipőlségtől származik.

Ez *háromféle*: Ikráshúfas, érvő inas, és taplós, vagy gombás.

(*) *Merc. subl. corros. gr. jß. Gummi arab. ℥j. Aqu. fontanae ℥j. m. solve conterendo in mortario marmoreo.*

(**) *M. Ungv. Basilic. ℥jß. Merc. præc. rubr. ℥j. misce exacte.*

(***) *M. Merc. dulc. & Sulph. aurat. autim. 3. præc. aa. ℥j. Gummi Guajac. ℥j. Thereb. liq. q. s. ut f. l. a. pil. grj. sumat æger ter de die duos cum vasculo infusi Turionum pinii. Ez igen hasznosnak lenni tapasztalattal. Fordító.*

Az *Ikráshúsfas* rákfene mirigyű, vagy-is meg-keményedett ikráshústól okoztatik, ki-fordúlt, kemény, ki-rágatott, fokféle tsunya színű ajakú, vagy-is karimájú, nagyon fáj, és igen bűdös. Az *Érzőinas* rákfene többire az ábráztan valami izgattatott fűmöltstől, avagy szederjes tsomótól származik. A' *Taplós* rákfene valami nagy gomba forma, vadhúst magafán ki-nötet, melly fáj, ég, és bűdös.

A' Rákfeneének különös orvofsága a' *bürök*, kívül maga a' bürök vízben főve, avagy ebbe a' vízbe mártott ruha téterik a' rákfeneére; jó a' bürök-kivonás-is (*extractum cicutæ*) méz-vízben el-olvasztva. Belől a' bürök-kivonás 10. szemre pilulákban napjában kétszer adatik.

A' *Taplós* rákfeneében egyszer'smind a' ki-nött vadhúst béis kell-kinteni tűzfű-porral (*pulvis flammulæ jovis*, avagy tsi-pos fűzfű porral (*sedum acre*), avagy étető Kámfor-olajjal el-kell étetni.

Ha ezek semmit sem használnak, akkor a' rákfenes részt el-kell metteni.

TSONTFENÉS FEKÉLY.

(*Ulcus Cariosum.*)

Tsontfenés Fekélynek az a' fekély nevertetik, a' mellynek fenekén meg-vefztegettetett, 's rothadni kezdett tsont vagyon.

A' meg-vefztegettetett tsont többire mindekor valami *taplós*, vagy-is gombás hús alatt el-rejtve vagyon; avafas szag, barmás hig sárviz, és leg-bizonyosabban a' *stilus*, melly a' *taplós* húsan egészfzen a' tsontig könnyen által menyen, a' tsontfenéről elegendő bizonyoságot tesznek.

A' *Tsontfenés fekély* addig meg-nem gyógyúl, míg a' tsontnak rothatt része az egészségtől el-nem válik, és el nem esik; azért-is a' *taplós* húst késsel, avagyétető orvofsággal a' meg-vefzett tsonttól el-kell venni, hogy a' tsontat illendőképpen lehesse orvofolni (*).

(* *Olvasd a' tsontfenés; ott le-íratik az orvoflás.*

RÉGI MEG-RÖGZÖTT FEKÉLY.

(*Ulcus inveteratum.*)

Meg-rögzött Fekélynek az a fekély neveztetik, a' mellyik már régen kezdődött, és el nem akar múlni; többire a' szárazan szokott lenni.

Ezeket hirtelen meg-szárazítani veszedelmes; *belül* adni vértisztító szereket, és kámforas salétromat; *kivül* seb-vizzel, és kámforas nádmézzel kell orvofolni.

FÉRGES FEKÉLY.

(*Ulcus Verminosum.*)

Ha a' fekélyben férgek teremnek, akkor egynéhány napokig a' fekélyt terpentinaljjal, kámforral, édes kénesevel, aloe-essenzívával, avagy gálitzkő-elixirrel kell bé-kötni; erre a' férgek hamar el-pufztúlnak.

A' FÖNEK FEKÉLYEI.

(*Ulcera Capitis.*)

A' főnek hajás részén leg-gyakrabban a' *rüh*, és a' moly. A' *Főnek rühe* orvofoltatik gyakor hashajtókkal, vér-tisztító italakkal, és valami mosni való vizzel, melly kézfittetik lágyító füvekből, fejtér hunyor-gyökérből (*radix belobori albi*,) rólamézzel elegyítve. Soha sem kell a' főnek rühét szárazító orvofágokkal elszárazítani, mert arra veszedelmes nyavalyák következnek. A' *moly* valami száraz, zöldes sárga színű vízkeveget, vagy is fennyedéket avagy kérget, vagy vart okoz, mellyet igen nehéz meg-gyógyítani. *Kivül* a' most le-irt mosni való víz hasznos; *belül* kéneseös pilulákat kell adni.

AZ ORNAK FEKÉLYE.

(*Ozœna.*)

Ezek igen gonofz indúlatú fekélyek, vagy *rákfenések*, mellyekben a' *bürök*, vagy *franzafok*, mellyekben a' kéneseö, vagy *zsoufenések*, mellyekben a' mastix-esszencia jovofooltatik.

A' FÜLNEK FEKÉLYE.

(*Ulcus meatus Auditorii.*)

Ezt a' genyetttségnek a' fülből való ki-folyásából meg-lehet esmérni; mindazonáltal azt tudni kell, hogy néha a' fülből genyetttség foly -ki, és mégis a' fülben semmi fekély nincsen. Mind a' két állapotban ruta-főtt vizet rófia-mézszel elegyítve kell bé-fetskendezni.

NYÁLAS TSÖ-FEKÉLY.

(*Fistula Salivalis.*)

Nyálas Tsöfekélynek neveztetik a' pofának azon tsöfekélye, melly a' nyáltsönek sértődéfitől származik.

Ebben az állapotban a' pofát valami vastag tövel által kell szúrni, azután valami vékony viazfzas sinórt kell a' szúrásba borsáttani, hogy a' szájba bé-mennyen, és a' szájból ki-húzzathassék. Ha ennek a' liknak a' belső nyílása meg-keményedik, akkor a' külső nyílásnak keménységét piskóltz-vajjal meg-kell orvosolni, hogy a' külső seb a' pofán bé-gyógyúlyan.

ÁLL-TSÖFEKÉLY.

(*Fistula maxillaris.*)

Gyakran vagy a' felső, vagy az alsó állkapcsában a' rozsz, fenés fog tsöfekélyt okoz, melly könnyen meg-gyógyúl, ha a' fog ki-húzzatik.

Az a' Tsöfekély, a' melly a' takony-barlangnak fekélyétől származik, orvosoltatik I. az felső harmadik zápfognak kivonásával, II. a' fogvalúnak a' takonybarlangba való bé's által-fúratásával, III. tisztító febviznek a' takonybarlangba a' tsinák likan téendő bé-fetskendezésével.

SZÁJ-FEKÉLYEK.

(*Aphæa.*)

A' Szájnak, nyelvnek, és toroknak apró fejezes fekélyei, kivált a' gyermekekben, tejér gátlzköves vízzel, és rófia-méz-

zel könnyen meg-orvofoltatnak. A' súlyos száj - fekélyek meg-gyógyúlnak, ha só - (spiritusas rófamézzel minden nap egy-néhányszor érdekeltetnek. A' hegyes fogból származott feké-lyek a' fognak ki-vonásával orvofoltatnak.

MELY - ÉS HAS-TSÖFEKÉLYEK.

(*Fistula Pectoris, et Abdominis.*)

Az oldaltsontak között történt, és valami előre-ment mely avagy *tűdő-tályog*ról okoztatott tsöfekély addig meg-nem gyógyúl, míg belől a' tályog meg-nem orvofoltatik; azután úgy orvofoltatik, mint más tsöfekély. Éppen ilyenek az has-nak tsöfekélyei-is.

VÉGHURKÁNAK TSÖFEKÉLYE.

(*Fistula Ani.*)

Végthurka tsöfekélyének neveztük az alfel körül lévő *üres*, avagy *tsö* forma fekély. Ez osztatik *egész* és külső 's belső *fél* tsöfekélyre.

Az *egész* végthurka - tsöfekélynek két nyílása, egy benn a' véghurkában, más kívül az alfelnak bőrén vagon. Ennek jele az, hogy az eméztet rajta által menyen, és hogy a' stilus bé-hot a' véghurkába; a' fetskendezés -is bé-menyen a' véghurkába. Ez egyedül tfak a' *metzés* által orvofoltatik, melly abból áll, hogy a' tsöfekély, és az alatta való részek egész-zen keresztül metzetteffenek.

A' *külső Fél* végthurka - tsöfekélynek tfak egy nyílása ki-vül az alfelnak bőrén vagon, mellyet abból meg lehet tudni, hogy rajta semmi eméztet ki-nem jö, a' stilus-is úgy által nem menyen, hogy a' véghurkába bé-érjen. Orvofoltatik fetskendezésekkel, és ha ezek hamar nem segítnak fel-mettség-fel, a' mint előbb mondatott.

Belső fél végthurka-tsöfekélynek az mondatik, a' mellynek tfak benn a' véghurkában vagon nyílása; kívül semmi lika nintfen. Ezt abból lehet meg-esmérni, hogy a' véghurkából az eméztés előtt, avagy után *genyetség* foly-ki, és kívül

az alfel körül vagy valami tárgy forma daganat, vagy valami veres főt láttunk. Ez -is ritkán gyógyúl - meg metszés nélkül; kívül a' tárgyat fel -kell vágni, és azután a' tsöfekélyt úgy kell ki -mettzeni, a' mint felyebb az egész véghurka tsöfekélyben mondatott.

A' KÖZÉPHÚSNAK TSÖFEKÉLYE.

(*Fistula Perinai.*)

Hogy a' középhúsnak tsöfekélye az húgyas hójagnak, avagy vizellő -tsonek ki -rágasától függ, azt abból lehet megtudni, ha a' tsöfekélyen vizellet foly -ki.

Illyenkor I. valami üres viasz -gyertyátskát kell a' vizellő -tsöben és húgyas hójagban tartani, hogy a' vizellet a' tsöfekélyen szünetlen ne tsepegjen, és az orvosláft ne gátolya; II. a' tsöfekély' nyílásának kérgességit piskóltz -vájjal, avagy valami más hasonló étető szerrel el -kell étetni, avagy kéffel ki -kell tágasítani; III. A' sebet azután seb vizzel, avagy más seb -gyógyító orvossággal bé -kell gyógyítani.

DAGANATOKRÓL VALÓ TANITÁS.

(*Doctrina Tumorum.*)

A' DAGANATOKRÓL KÖZÖNSÉGESEN.

(*De Tumoribus in genere.*)

Daganatnak nevezetük az emberi testnek valamely részén törtéet természet rendén kívül való fel -emelkedés.

A' Daganatok vagy *melegek*, vagy *hidegek*. Amazok gyúladástól, ezek más októl függnek.

Osztatnak még a' daganatok különösen, arra a' ma:ériára nézve, a' mellyet magokban tartanak, *rizennyólsz* rendekre. I. Gyúladásos daganatok. II. Genyettséges daganatok. III. Fennés daganatok. IV. Meg -keményedett daganatok. V. Vizes daganatok. VI. Véres daganatok. VII. Hólyagos daganatok.

VIII. Húfás daganatok. IX. Tsontos daganatok. X. Izes daganatok. XI. Földes daganatok. XII. Levegő - eges daganatok. XIII. Nyálás daganatok. XIV. Epés daganatok. XV. Tej daganatok. XVI. Húgyos daganatok. XVII. Fattyú szakadós daganatok. XVIII. Tagos daganatok.

GYULADÁSOS DAGANATOK.

(*Tumores Inflammatorii.*)

A' melly daganatok gyúladástól okoztatnak, azok gyúladásos daganatoknak nevezetnek.

A' Gyúladásnak jelei ezek: daganat, verefség, fájdalom, hévség, és fezfülés.

Minden Gyúladásnak négyféle ki - menetele vagon: Elofzlás, evesedés, meg - keményedés, és fene.

Az *Elofzlást* meg - lehet jövendölni, ha a' feleyebb megnevezett jelek lassan - lassan múlni kezdnek. Az *Evesedést* előre meg - lehet tudni, ha a' daganatnak valamely része lágyúlni kezd. A' *Meg - keményedés* akkor következik, a' mikor a' fezfülés a' daganatban lassan - lassan nevededik. A' *Fentt* meg lehet esmérni, ha a' forróság helyett *hideg*, a' verefség helyett *zsunya ónszin*, avagy feketés kékség, a' fájdalom helyett *érzékeltenség*, és a' fezfülés helyett *lágyulás* támad.

A' Gyúladásnak orvoslása kéván. I. Érvágást; II. hivesítő hashajtókat; III. hivesítő orvosságokat; IV. külső ofzlató kötéfekeket. A' *külső okból* származott gyúladásokban hasznosnak lenni tapasztaltatok. I. Az erzetes hideg víz; II. vizes bor; III. fejr víz; IV. az ofzlató füveknek fött vizek; V. száraz ofzlató lisztek; VI. bor leprő - kötés.

A' GYULADÁSOS DAGANATOKRÓL KÜLÖNESEN.

(*De Tumoribus Inflammatoriis in specie*)

A' Gyúladásos daganatok ofztatnak közönségesekre, és különösekre. A' *Közönségesek* ezek: I. A' kövér bőrnek gyúladása; II. a' bőr - ikráshúfáknak gyúladása; III. a' bőrnek gyúladása. IV. Pestifés mirigyek; V. fagyás; VI. és égetés.

A' különese ezek : I. Szem - Gyúladás, II. Foghús Gyúladás; III. Torok-gyúladás; IV. a' ful nyálas ikráshúsainak gyúladása; V. a' tsetsnek gyúladása; VI. a' tököknek gyúladása; VII. az elő - börnek gyúladása; VIII. a' makknak gyúladása; IX. az ágyék - ikráshúsának gyúladása; X. az ujjaknak gyúladása.

A' KÖVÉR BÖRNEK GYÚLADÁSA.

(*Phlegmone.*)

Ebben a' gyúladásban a' bőr gyúladással fel - dagad, de mégis a' daganat egy tyuk - tojásnál nagyobb nem lesz; ritkán ofzlik - el, többire mindenkor genyettséggé válik; azért - is az evefedést legíteni kell lágyító kötésekkel, avagy diákilon - flastrommal.

A' melly gyúladások külső okból, úgymint rontfalódástól 's a' t. támadnak; azok ofzlató párakra, és érvágásra könnyen el - ofzlanak.

A' BÖR' - IKRÁSHÚSAINAK GYÚLADÁSA.

(*Furunculus.*)

Ebben a' bőren kemény gyúlatott daganatok támadnak, mellyek egy galamb - tojásnál nagyobbra nem nőnek; ritkán ofzlanak - el, többire mindenkor lassan és nagy nehezen genyettséggé válnak; azért ezeket - is lágyító párakkal, hasonló flastromokkal, avagy mézes kovászfal érlelni kell.

A' BÖRNEK GYÚLADÁSA.

(*Erysipelas.*)

Ez *Orbániznak*. is nevezetik, és széles, az egész ábrázatot, kezét, avagy lábat el - fogó, piros daganatból áll, melly az újnak nyomására meghalványodik, és valami epés tsipóségtől származik.

Orvosoltatik hashajtókkal, és külső melegítésekkel, mellyek ofzlató lisztekkel, és borza - virágból készítettnek.

A' kövér, és a' víz - verő vagy - is ölzve húzó orvosok az orbánizban ártalmatosok; a' kövérek fenés evefedést

okoznak, a' vizsza - verők a' bőrre ki - ütött epés tsipőfséget bé - verik a' belső részekre.

A' vizsza veretett orbántzban arra a' helyre, a' hol előbb az orbántz volt, hójaghuzó flastromot, avagy mustármagos kovászt kell tenni, egyszer'smind hashajtót - is kell bé - adni, hogy jöjjen ki megint az orbántz.

PESTISES MIRIGYEK.

(*Tumores Pestilentialis.*)

Pestifés mirigyeknek a' bőrnek azon daganatai neveztetnek, a' mellyek pestifés dögöt, vagy is tsipőfségtől származnak. Ezeket abból lehet meg - esmérni, ha azon időben a' pestis uralkodik Szoktak az ágyék - hajlásban; hóály - alatt, a' füleknek tövein, és más részeken - is támadni.

A' Pestifés mirigyeknek el - omlások, és bé - térések halálos; azért - is fielve azon kell igyekezni, hogy érlelő szerekkel hamar meg - evedgyenek, és azután késsel, avagy éteőkövel fel - metzetteffenek.

FAGYÁS.

(*Pernio.*)

Fagyásnak a' bőrnek azon gyúlat daganatai neveztetnek, a' mellyek a' fagytól okoztatnak; közönségesen az úrran, a' kezeken, és a' lábakan támadnak. Meleg szereket az ilyen daganatokra soha sem kell tenni, mert azok fenét hoznak. Eleinten az hidegnek ki - húzására a' fagyatt részt hideg vízbe, avagy hóba kell tenni, azután a' fagy ellen való irral (*Unguentum ad Perniones*) kell orvosolni.

ÉGETÉS.

(*Ambustio.*)

Mikor a' bőr a' tüztől meg - dagad, meg - vereffedik, és fáj, akkor a' gyúlatís égetésnek mondatik. A' fájdalom és az égés hideg vízzel meg - enyhittetik; a' gyúladás fejér irral (*unguentum album*) meg - gyógyittatik.

A' Szemnek gyúladását olvasd a' szemnek nyavalyai között, a foghúsnak gyúladását olvasd a' fogaknak nyavalyái között; a' tüköknek, elühörnek, makknak, és ágyék-ikrásbúfaknak gyúladását olvasd a' frantzós nyavalyák között.

A' TOROKNAK GYÚLADÁSA.

(*Angina Inflammatoria.*)

A' Toroknak gyúladása ofztatik láthatóra, és láthatatlanra. A' *Látható* torok-gyúladásnak főfzke a' man lola-ikrásbúfakban, a' nyelv-táplapban, az inyfedélben, avagy a' nyelv gégének fejében vagyon, és azért a' gyúladást szemmel láthatni. A' *Láthatatlan* torok-gyúladásnak főfzke a' lehellő gégének fejében, avagy magában a' lehellő gégében vagyon, és azért a' gyúladást szemmel látni nem lehet. A' látható torok-gyúladás nem olly veszedelmes, mint a' láthatatlan, melly a' beteget gyakran meg-fullasztja.

Mind a' *kézféle* torok-gyúladásban azon kell igyekezni, hogy a' gyúladás el-ofzlóddgyék; azért-is gyakran *eret* kell vágni; hivesítő hashajtókat óránként kell bé-adni, avagy ha nem nyelhet a' beteg, akkor keferu sóval *klistért* kell készíteni 's bé-vetni; *lágító* 's *izgató* kötéseket lenmagból és müftármagból kell készíteni, és a' nyakra kötni, avagy, ha elegendő vér botsáttatott, azu án a' nyakra *hórag búzó* flastromt köttöfcsék; a' torokban *erzeres vizet* rófamézzel, avagy *fejér vizet*, avagy ofrlató füvekből készítettett *fött vizet* *salétrommal*, és *rófamézzel* kell rotyagtatni.

Ha erre az orvoslásra a' torok-gyúladás el nem mulik, és a' beteget majd meg-fullasztja, akkor fietve a' gége-mettséghez (*tracheotomia*) kell folyomodni.

Ha pedig a' torok-gyúladás *genyettséggé* válik, akkor téjben *fött fügeből* és *lágító füvekből* *lágító* rotyagtatás (*gargarisma*) készítettcsék mind addig, mig a' tályog magától meg nem fokad. Ha az illyen tályog meg nem fokad, és a' beteget meg akarná fullasztani, akkor a' nyak-kétfeskével (*Halslautzette*) fel kell mettezni, hogy folyon-ki a' genyetség.

Ha *fontus* válnék a' torok gyuladás, akkor kinahéjból, rutából, és kámforból rothadás ellen való rotyagtatót kell készíteni; *belöl-is* hasonló szereket kell adni.

Ha a' mandolás ikráshús *meg-keményedik*, és *mirigygyé válik*, akkor bürköt kell téjben főzni, és azután ezzel a' bürkös téjjel kell gyakran a' torkat mosogatni; *belöl-is* bürok kivonást (*) kell adni.

A' Frantzos torok gyuladásban, mellyben a' torok szalonnás fekélyekkel béborittatik, *kénesős* szerek kívántatnak.

Ezekből ki-tettzik, hogy a' *torok-fájást* lehet olztani *gyúlszóra*, *genyertségeste*, *fenésve*, *mirigyesc* (scirrho(a)), és *frantzosa*.

A' FÜL' NYÁLAS IKRÁSHÚSAINAK GYULADÁSA.

(*Parotis*)

A' Füleknél töve mellett lévő ikráshúsfak néha a' forró nyavalyákban a' betegségnek által-vitetett matériájától fel-dagadnak, s meg-gyuladnak; ilyenkor lágyító szerekkel a' genyertségefédést fiettetni kell, és mihent éfzre vétetődik, hogy a' daganat lágyúl, azonnal mindgyárt éiető kövel, avagy kéfétkével felkell-mettzeni, hogy ez az itélő matéria ki-folyan, és vízfzsa ne verődgyék, mert a' vízfzsa-verődés veszedelmes. Ezek az ikráshúsfak gyakran az *epés bidegekben-is* meg-gyuladnak; ilyenkor az első utakat, az az: a' gyomrat, és a' beleket ki-kell ísztítani, és azután, a' daganatot, ha el nem lehet olzlatni, meg kell érlelni, és fel kell mettenni.

A' TSETSEKNEK GYULADÁSA.

(*Inflammatiō Mammæ.*)

A' Tsetsek' gyuladásának féfzke vagy a' *börben*, vagy a' *kövérségben*, vagy a' *téj-ikráshúsfokban* vagyon.

(*) *℞. Pulv. rad. Cicut. et Extr. Cicut. aa. ℥j. sulph. aur. antim. ʒ. præc. & merc. dulc. aa ʒß. mucil. gumm. arabic. q. s. ut l. a. f. pil. gr. ij. sumat æger bis de die unam sensim augendo dosim. Ex sokaknak igen hasznos.*
Fordító.

A' Börben könnyen el-ozlik; a' kövérségben könnyen genyettséggé válik; a' téjkráshúsfakban könnyen mirigygyé, vagy -is kemény daganattá válik.

Ezek a' gyúladások ozlatást kívánnak, melyet véghez víszünk I. száraz avagy nedves ozlató kötésekkel, II. érvágással, III. hashajtókkal. Ha el-nem ozlanak, akkor genyettséggé változtatlanak.

AZ UJJAKNAK GYÚLADÁSA.

(*Panaritium.*)

Ujjak' gyúladásának az a' gyúladás neveztetik, a' melyik a' kéz - ujjaknak, avagy a' libujjaknak hegyein történik.

Ennek a' gyúladásnak a' széke vagy -is félszke I. a' bőrekben, II. a' szijafinak' hüvejében, III. a' tsontoknak külső hártájában, avagy IV. a' körmök alatt fekvő érző bimbókban vagon.

Hogy az ujjaknak tsak a' *bőrök* gyúladott - meg, azt a' látható gyúladt daganat bizonyítja. A' *szijafinak hüvejének* gyúladásában a' daganat nem igen nagy, de a' fájdalom felette súlyos, és egészzen a' kartsontnak belső tömőjéig fel hot. A' *Tsontak' külső hártájának* gyúladásában - is a' daganat nem igen nagy, de a' fájdalom igen súlyos, és egészzen az hónalyig fel - szolgál. A' *köröm* alatt való gyúladásban a' köröm alatt nagy fájdalom, és verefség vagon.

Az Ujjaknak *bőres* gyúladások nem veszedelmes; a' *szijafinas* gyúladások gyakran gonofz indúlatú hófzú genyettséges üres útakat tsinál; a' *tsont - hártás* gyúladások gyakran az iz - tsontokban tsont - fenét okoznak; a' *körömös* gyúladások a' körmet meg - vesztegetik, és el - vetik.

Az Ujjaknak gyúladása eleinten *el - ozlatassék* I. érvágással azon a' karan, a' melyiken a' gyúladás vagon, II. párolással, mely vagy *fejér vizből* (*aqua vegomineralis*), vagy ozlató füveknek főtt levéből készitessék.

Ha ezekre a' gyúladás 24. órák alatt el nem múlik, akkor vagy diákilonstastrommal, vagy lágyító kötéssel az eve-

fedést segiteni kell; és 24. óra múlva a' tályogat fel kell mettzeni.

Ha már a' szijafinoknak hüvelyében hosszú genyettséges üres utak vannak, akkor azokat minnyájan barázdás eszközön késsel fel kell mettzeni.

Ha az iztsont már meg tsonnt fenéfedet, akkor a' tsontra hintésék mástix - por, avagy töltésék mástix - spiritus. Néha az egész iz - tsonat forzóval ki kell venni, hogy a' fekélyek hamarébb bé - gyógyúlyanak.

Ha a' megromlott köröm magától el nem esik, akkor minden nap, a' mennyit lehet, le kell vágni, mert a' fekély meg nem gyógyúl, ha a' meg - romlott köröm le nem esik.

GENYETTSÉGES DAGANATOK.

(*Tumores Purulenti.*)

Genyettséges daganatoknak azok a' daganatok nevezetnek, a' mellyekben genyettséges daganat van. Illyenek I. a' *tályog*, II. az *irélt* daganat, III. a' *mellybe bé - önrödert* genyettséges.

T Á L Y O G.

(*Abcessus.*)

Tályognak az a' genyettséges daganat mondatik, a' mellyik előre ment gyúladástól véstzen eredetet. Ebben a' gyúladásnak közepe fel emelkedik, meg-fejéredik, meg-lágyúl, és a' henn lévő matéria a' nyomásra ide 's tova lábbog vagy - is folydagol.

Mihent észre vétetődik, hogy a' gyúladás genyettséggé akar válni, azonnal mindgyárt az evedést segiteni kell vagy diákilonflastrommal, vagy lágyító kötéllel, mellyet lehet késziteni fejtér kenyér béltől, téjből, irós vajból, és sáfrányból.

Ha bizonyosan ki - tudólik, hogy a' tályogban valami lábbog, vagy ide 's tova foly, azonnal mindgyárt vagy késsel, vagy étető kövel a' tályogat fel kell fokasztani.

ITÉLŐ DAGANAT.

(*Tumor metastaticus.*)

Itélő daganatnak az a' genyettséges daganat nevezetik, a' mellyik nem előre ment gyúladástól, hanem a' betegségnek meg-emésztetett, és a' dagatt helyre által vitetett matériájától ered. Ezt el-öszlatni nem jö; leg jobb vagy kéffel vagy étető kövel hamar ki-fokasztani, és azután úgy orvosolni, mint a' más talyagok orvosoltatnak.

A' MELYBE BÉ - ÖNTÖDETT GENYETTSÉG.

(*Empyema.*)

Ebben az állapotban a' melyet meg kell szúrni, hogy a' genyettség ki-folyon, és azután a' fekélyt tisztító fetskendőzékkel meg kell gyógyítani.

FENÉS DAGANATOK.

(*Tumores Gangranofi.*)

Fenének nevezetik az eleven testnek valóságos halála. A' meleg fenében csak a' köz takarók hálnak meg; az hideg fenében ellenben minden lágy részek egészben a' tsondig meghalálnak.

NEDVES FENE.

(*Gangraena humida.*)

Hogy a' fene már jelen vagyon, azt abból meg lehet tudni I. hogy a' gyúladzó fájdalom érzéketlenséggé, II. az hévség hideggé, III. a' piroság tsunya szederjességgé, IV. a' feszülés lagysággá, és V. a' külső bőr nagy, rothatt 's holt dög szagú nedveséggel telyes hójazokká válik. Az hideg fenében a' lágy részeket, mellyek feketék, egészben a' tsondig minden fájdalom nélkül lehet vágni 's szúrni.

A' Fenének orvoslása azt kívánja, hogy I. az holt rész egészben az elevenig fel-mettzettefsék, II. a' rothadás ellen való orvoságok kívül 's belől bőv mértékben adassanak. Kívül kámfort, kinát, és rutát etzettel ölzve kell törni, és az-

után a' fel-metttett fenére tenni. *Belől* minden második órában egy könting kina-por három szem kámforral adásék.

A' Fené rothatt rész úgy válik - el az egészséges résztől, ha a' tennézet az holt és eleven rész között evedéft indít. Az hideg fenés részt egézfizen el-kell metttzeni, mindazonáltal, ha a' fene belső okból támad, akkor az el-metttzés semmit sem használ.

SZÁRAZ FENE.

(*Gangrana sicca.*)

Száraz fenének nevezetik a' lágy részeknek fekete, és száraz halála, vagy - is rothadáfa. Ez *kívül*- is, *belől*- is kámforát kíván.

TÜZES KELÉS.

(*Carbunculus.*)

Tüzes kelésnek nevezetik valami fekete fakadék; mely 24. óra alatt gyúlat, és fenés tsovová válik. Ezt okozza valami peftis forma méreg. *Belől* orvosoltatik ruta-etttel, kinával, és kámforral. *Kívül* fel - kell metttzegetni, és azután stóráx - irral és kámforral bé - kell borítani.

MEG - KEMÉNYEDET DAGANATOK.

(*Tumores Indurati.*)

Ezek akkor támadnak, a' mikor az ikráshúfokban lévő nedveségek meg - gyúlnak, és olly nagyon meg - sürüednek, hogy által ne folyhassának. Ide valók: I. a' közönséges mirigy, II. a' rákfene, III. a' futasó mirigy, IV. a' golyva, V. a' tsovó.

KÖZÖNSÉGES MIRIGY.

(*Scirrhus.*)

Mirigynek közönségesen nevezetik valamely ikráshúsak kemény daganattya, mellynek leg - közönségesebb és leg gyakrabban *fiszke* a' tsets, bizonyos *jelei* pedig kemény 's egye-

netlen daganat, melyy semmit sem fáj, és a' bőrhez hasonló színü.

A' mirigy osztatik jó indulatúra, a' mellyik nem fáj; gonosz indulatúra, a' mellyik fáj; és rákfenesre, a' mellyik fáj-is, szederjes avagy kék-is.

Minden nap kétfézer, úgymint reggel és este, tíz-tíz szem bürök-kivonást kell bé-adni; kívül nappal bürökből meleg kötést kell a' mirigyen tartani; éttzaka bürök-flastromat kell feá tenni. A' rágó és kövér szerek a' mirigynek ártanak.

RÁKFENE.

(*Carcinoma, seu Cancer.*)

Rákfene az a' mirigy nevezetik, a' mellyik fáj, és fe-tét piros, vagy-is szederjes színü. Osztatik elrejtett, és kinyilt rákfene. Az elrejtett rákfene semmi fekély nintsen; a' kinyilt rákfene fel vagyon fokadna, és azért fekélyes. Mind a' kétféle rákfene kívül belöl bürökkel orvosoltatik, mellyre ha meg nein gyógyúl, akkor egézfizen ki kell mettzeni, ha semmi környülállás ellent nem áll.

FUTASÓ MIRIGY.

(*Scrophula.*)

Futasó mirigynek hivattatnak a' nyak' külső ikráshúfainak kemény daganati. Belső orvoságnak fokáig adásék, a' kina bürökkel együtt; a' tengernek vize-is, és az édes kéneső vellentzei szappannyal (*) néha hasznosnak lenni tapasztaltott. Kívül a' bürök-flastrom, avagy a' bürök-kötés vellentzei szappannyal jó orvosság.

(*) R. Sap. bisp. et Exer. Cicut. aa. ℥j. gum. gvaj. et Camph. aa. ℥j. sulph. aur. ans. ʒ præc. et merc. dulc. aa. ℥β. Balsam. peruv. q. s. ut f. pil. gr. jj. sumantur ter de die duæ sensim augendo dosim. Ezek néha igen sokat használságk. Forduló.

GOLYVA.

(*Struma.*),

Golyvának mondatik a' nyak' első részének közepén támadt hofzfú formájú kemény daganat, mellynek féfke a' paisikráshúsban vagyon. A' Golyva az ifiakban néha elmúlik a' golyva ellen való porral, avagy a' pergelt tojás hajnak porával.

TSOMÓ.

(*Tuberculum.*)

Tsomónak neveztetnek a' bőr' ikráshúfainak kemény daganati. Ezek az ábrázatan gyakran hamar rákfénévé válnak. Ugy orvosoltatnak, mint a' nagy kemény daganatok, és a' rákfene.

VIZES DAGANATOK.

(*Tumores Aquosi.*)

Vizes daganatoknak azok a' daganatok hivattatnak; a' mellyekben viz vagyon. Illyenek I. a' taknyos daganatok, II. a' favós daganatok, III. a' vizes-daganatok, IV. a' bőr-vizkorság, V. a' viz-fő, VI. az hafadt-hítgerintz, VII. a' melyvizkorság, VIII. az has - vizkorság, IX. az iz - vizkorság.

TAKNYOS - DAGANAT.

(*Oedema.*)

Ez a' daganat többire a' lábakat, és kiváltképpen pedig a' bokákat ostromolya; azt a' gödret, a' mellyet az új bényon, fókáig meg-tartya.

Az illyen szár, és láb egészízen bé-tekertésék, vagy is kerek kötövel bé-köttésék; mézfuzzel, és kámforas palinkával szünetlen erősítésék; és fűszerfámos füstel meg-fűttel meleg ruhákkal gyakran dörgöltésék. Azonban hashajtó, és vizeltető orvosságokat-is kell bé-adni.

Ha ezek eleget nem használnak, akkor a' daganaton egy-néhány metzést kell tenni, avagy hójaghúzó flastrominal hó-jagat kell húzatni, mindazonáltal ezek a' két szerek a' már nagyon megrögzött régi taknyos daganatokban néha fenét ger-jesztnek.

SAVÓS - DAGANAT.

(*Tumor serosus.*)

Savós daganatnak az a' vizes daganat mondatik, a' melly az ujjal bé-nyomatott gödret meg-nem tartya. Ugy orvo-soltatik, mint a' taknyos daganat.

VIZES DAGANAT.

(*Tumor Lymphaticus.*)

Vizes daganatnak az a' daganat neveztetik, a' melly va-lami viz-érnek meg-szakadásától vészzen eredetet.

Az ilyen daganatok lipaffak, kerekék, fájdalom nélkül valók, a' bőrhez hasonló színűek, és gyors erőek (*elasticus*), lassan, és fok hólnapokig nevedednek, néha egy tallérnyi nagy-ságban egész efsztendeig-is meg-állnak. Ha ki-fokadnak, akkor fok genyettséges viz foly-ki, lassú sarvasztó hideglelés követ-kezik, és a' beteg egynéhány hólnapok múlva meg-hal.

A' vizes-daganatokat mindgyárt fel-és egészzen a' fené-kig bé-kell vágni; azután szünetlen a' téden' vizével kell kötözni. Belső orvofságnak az olasz úti-fűnek gyökere (*radix arnica*) adafsék.

BÖR - VIZKORSÁG.

(*Anasarca.*)

Mikor a' vizek a' testet egészzen fel puffasztják, akkor a' daganat bőr-vizkorságnak hivattatik. Orvosoltatik erőfirő, és vizelteső orvofságokkal; néha a' bokán metuzálek szük-ségefek.

VIZ - FÖ.

(Hydrocephalus.)

Viz - főnek mondatik az egész főnek vizes fel-dagadása. A' viz néha a' kaponyán kívül a' köz takarók alatt gyűl-meg, és *külső* viz-fejet okoz; néha benn a' kaponyának üregében *belső* viz-fejet gerjeszt.

A' *Külső* viz-fejet abból meg lehet eismérni, hogy a' fő vizes daganattal egészfézen fel dagad. A' *Belső* viz fejen a' fő nagyon fel dagad, a' daganat az ujjal bé-nyomatott gödret meg nem tartya, és a' nyilvarrás között nagy nyilást tart.

A' *Külső* viz-fő orvofaltatik I. külső erősítő kötésekkel, és belső vizeltető orvofságokkal; II. a' nyaktságának fel-met-tzéssel (*scarificatio*), avagy hójaghuzó flastrommal huzandó hójagaival. A' *Belső* viz-fő orvofalhatatlan, a' fejfurás (*trepanatio*), nem használ, hanem inkább az halált siettet.

HASADT HÁTGERINTZ.

(Spina Bifida.)

Ebben a' nyavalyában a' gerintz -velőben viz gyűl-meg, és a' gerintzeknek töviskiállásai egynehányon el-hafádnak, és egymástól távol állnak. Ebbe a' nyavalyába csak a' most született kis gyermekek eshetnek. Abból meg lehet eismérni, hogy hátul az hátgerintzen valanú vizes, lágy, fájdalom nélkül való daganat vagyon, mellyben benn egy vagy több tövis-kiállások hafadva lenni tapasztaltatnak.

Ez a' nyavalya orvofalhatatlan: ha fel-mettzetük a' daganat, akkor a' beteg hamarébb meg-hal.

MELY - VIZKORSÁG.

(Hydroborax.)

Mikor a' melynek üregiben fok viz gyűl-meg, akkor a' nyavalya *mely-vizkorságnak* neveztetik, melly ha a' vizeltető orvofságokra meg nem gyógyúl, akkor a' melyet meg kell isapolni (*paracentesis thoracis*),

HAS - VIZKORSÁG.

(*Ascites.*)

Has - vizkorságnak az a' nyavalya hivattatik, a' mellyben az hasnak ürege vízzel meg-teljik. Ha a' vizeltető orvoslásokra el-nem múlik, akkor az hasat meg kell tsapolni.

IZ - VIZKORSÁG.

(*Hydarthron.*)

Ha az izekben, vagy -is az hajló tagoknak hajlófokban a' viz meg-gyül, akkor a' nyavalya *iz - vizkorságnak* mondatik. Leg-gyakrabban a' térdekben tapaszaltatik.

Az egész térd fel-dagad; a' daganat ide 's tova lábbog (*fluctuat*) a' térd-kalátst körül fogja, a' bőrhez hasonló színü, eleinten nem fáj, azután lassan - lassan fájni kezd. Ezekből az *iz - vizkorságot* könnyü meg-esmérni.

A' fris, nem régi *iz - vizkorság erőfitő* párolásokra el-öszlik; mikor el nem akar múlni, akkor a' térdek leg-külsőbb felén a' térdkalátsnak külső fele felé kítsin *mettést* kell tenni, hogy a' viz ki-folyan.

VÉRES DAGANATOK.

(*Tumores Sanguinei.*)

Véres daganatoknak azok a' daganatok mondatnak, a' mellyekben vér vagyon. Illyenek I. a' vér-kiöntés, II. a' valóságos életer daganat, III. a' fattyú életer daganat, IV. a' véter-daganat, és V. az aranyer-daganat.

VÉR - KIÖNTÉS.

(*Ecchymosis.*)

Midőn a' lőr alatt lévő erek meg-sértődnek, és a' vért a' kövér bőrnek kamarátskájiba, vagy -is barlaegatskájiba bé's széjjel öntik, akkor a' nyavalya *vér - kiöntésnek* hivattatik. Orvosoltatik öszlató párolással. Olvasd a' törökést, vagy -is rontsaló-lást.

VALÓSÁGOS ÉLETER-DAGANAT.

(*Aneurisma Verum*)

Valóságos életer - daganatnak nevezetik valamely életernek természet rendin kívül való ki - rágulása. Az ilyen daganat fájdalom nélkül való, a' bőrhez hasonló színü, lassan-lassan egy tojásnyira fel-emelkedik, és úgy fel-fzőkik, vagy -is fel-vér, mint az életerek szoktak fel - fzőkni, vagy -is fel-verni. Az igen régi, és igen nagy életer - daganatok semmit sem, avagy leg-alább igen keveset vernek.

Leg-gyakrabban a' könyök-hajlásban támad, a' hól a' Borbély az érvágáskor az életernek hártájit meg-sérti. A' Daganat veszedelmes, ha meg fokad, a' beteg a' vérfolyás miatt hirtelen meg-halhat.

Az Apró életereknek daganati nyomás által, a' nagyobbaknak *borbély - munkával* orvosoltatnak.

A' Nyomás tétetögyék garáditsonként rakatott rongyakkal; ki-metttett pántófel-fával, és erre a' végre kézfittetett különös nyomó eszközzel. A' nyomás lassan-lassan erősítések, és egész eftendeig-is a' daganaton szünetlen tartásék. A' melly életer-daganatok már igen régiek, és olly nagyok, hogy meg ne nyomattathassanak, azok borbély-munkát kívának.

FATTYÚ ÉLETER-DAGANAT.

(*Aneurisma Spurium.*)

Mikor valami nagy életer meg-vágatik, szuratik, szakad, avagy ki-rágódik, és a' miatt sok vér öntődik-ki a' kövér bőrnek kamarájiba, akkor a' nyavalya *fattyú életer-daganatnak* hivattatik. A' Daganat széles, szederjes, és igen keveset vér. Az Orvoslás olyan, miat a' való-ágos életer-daganatban.

VÉRER-DAGANAT.

(*Varix.*)

Vérer-daganatnak neveztetnek a' vérereknek tsomós daganati. Illyen daganatok leg-gyakrabban a' terhes asszonyok-

nak szarain támadnak. Orvosoltatnak *nyomással*, melly valami széles szoritani 's körül kötni való ruhával, avagy olyan (a-lavárral) (*Strimflivel*), a' mellyet bé-lehet fádzeni, 's izoritani, alkalmasint véghez vitethetik.

ARANYER - DAGANAT.

(*Hæmorrhoids.*)

Mikor az aranyerek (*venæ hæmorrhoidales*) a' véghurkín benn, avagy kívül ki-tágúlnak, 's fel-dagadnak, és vagy tso-mokká, vagy vérrel tellyes zatskocká válnak, akkor a' nyavalya *aranyer - daganatnak* mondatik.

Némelly aranyer - daganatok az alfelen kívül vagynak; és *külső aranyer-daganatoknak* neveztetnek; máfok benn a' vég-hurkában támadnak, kívül nem láttatnak, és azért *belső aranyer-daganatoknak* hivattatnak. Vagynak olyanak-is, a' mellyekből vér foly, és *folyó aranyereknek* mondatnak; a' mellyekből sem vér nem foly, azok *vak aranyereknek* neveztetnek.

A' Vak aranyer orvosoltatik *el-ozlatással*, avagy a' *vérnek ki - borsátásával*. Az elofzlatás véghez vitetődik I. érvágással, II. lágyító kliftérekkel, III. hivesítő hashajtókkal, úgymint a' tfendesítő liktarimmal, 's a' t. IV. fejér vízben főttofzlató füvekből kézfiztetett párolással, V. hideg vízzel. A' Vér ki - borsáttatik I. magától, ha a' beteg meleg víz - gőzre ül, II. pioczával, vagy -is vérzipóval, III. avagy a' fel-dagadt vérenek fel - mettzésivel.

Az aranyer - folyás néha' hafznos, a' beteget jól és frissen tartya; ilyenkor minden orvoslást a' természetre kell bizni; ha igen nagyon folya, és a' beteget bádgyasztaná, akkor tserfa toplóval, avagy a' téden' vizével meg kell állítani. Ha benn vagyon az ilyen felette nagyon folyó aranyer, akkor a' téden' vizével meg nedvesített ruhákat kell a' véghurkába fel-dugni, avagy hideg vizet kell bé - fetskendezni.

HÓJAGOS DAGANATOK.

(*Tumores Cystici.*)

Hójagos daganatoknak azok a daganatok neveztetnek, a' mellyeknek matériája valami különös hójagban, vagy-is hártvás zatskóban tartatik.

Illyen daganatok *nyólczan* vagynak : I. Méz - daganat, II. Kása - daganat , III. Fagygyú - daganat , IV. Tsont-fagygyú - daganat , V. Viz - hójag - daganat , VI. Kövér - daganat , VII. Iz-tapló - daganat ; VIII. és tojás - fejér - daganat.

MÉZ - DAGANAT.

(*Meliceris.*)

Méz - daganatnak az a' hójagos daganat mondatik, a' mellyikben olyan matéria vagyon, mint a' sűrű méz. Ezt abból meg lehet esmérni, hogy a' daganat kerek, egy helyről a' másikra tafzittathatik, lágy, nem fáj, a' bőrhez hasonló színű, és a' tapogatáskor egyarányú egyenes.

Az új méz - daganat szappany - spiritufra néha el - ofzlik; az régi 's meg - rögzett borbély - munkát kíván, melly ki - fejtésből, 's fel - metzésből, és kirágatásból áll.

KÁSA - DAGANAT.

(*Atheroma.*)

Kása - daganatnak az a' hójagos daganat hivattatik , a' mellyikben a' sűrű fejér ből főzetet kásához hasonló matéria vagyon. Ugy orvosoltatik, mint a' méz - daganat.

FAGYGYÚ - DAGANAT.

(*Steatoma.*)

Fagygyú - daganatnak az a' hójagos daganat neveztetik, a' mellyikben a' fagygyúhoz avagy szalonnához hasonló matéria vagyon. Egyedül tsak borbély - munkával orvosoltatik.

TSONT - FAGYGYÚ - DAGANAT.

(*Osteosarcoma.*)

Tsont - fagygyú - daganatnak az a hójagos daganat mondatik, a mellyiknek matériája rész szerént olyan, mint a fagygyú, rész szerént pedig meg-tsontafadott, avagy meg-porizagofadott. Ki-mettzéffel orvosoltatik.

VIZ - HÓJAG - DAGANAT.

(*Hygroma.*)

Viz - hójag - daganatnak az a hójagos daganat hivattatik, a mellyikben viz vagyon. Néha fok apró vizes hójagokkal tellyes. Úgy orvosoltatik, mint a méz - daganat.

KÖVÉR DAGANAT.

(*Lipoma*)

Kövér daganatnak az a hójagos daganat neveztetik, a mellyikben egészséges, és természet szerént való kövérség vagyon. Ki-mettzéffel orvosoltatik.

IZ - TAPLÓ - DAGANAT.

(*Lupia.*)

Iz - tapló - daganatnak az a hójagos daganat mondatik, a mellyikben taplós, vagy-is spongiás kövér bőr (*vela Cellulosa*) vagyon. Leg gyakrabban a térdnek, és könyöknek izében szokott meg-jelenni. Többire mindenkor arra a flastromra meggyógyúl, mellyet a patikárokak iz - tapló - daganatra (*Emplastrum ad lupiam*) való flastromnak hívnek.

TOJÁSFEJÉR - DAGANAT.

(*Ganglium.*)

Tojásfejér - daganatnak az a hójagos daganat neveztetik, a melly a fíziasínnak hüvelyétől formáltatik, és magában nyers tojásfejérhez hasonló matériát tart. Leg-gyakrabban a kéznek, avagy lábnek hátán támad. Orvosoltatik I. *szappany - spiritus*

sal, II. az *bőagnak fel-szakasztásával*, mely véghez-vite-
tődik, ha a' Borbély az hüveikével a' daganatot nagyon meg-
nyomja, III. *ki-fejzéssel*.

KINÖVÉSES DAGANATOK.

(*Tumors excrecentiales.*)

Kinövéses daganatoknak azok a' daganatok hívattatnak,
a' mellyek rostos matériából állnak. Ide valók I. az húskinö-
vés, II. az anya-jel, III. a' szarv-kinövés, IV. a' foghús-ki-nö-
vés, V. az Agy-topló, VI. az órnak vérpalántya, VII. a' ná-
drának vérpalántya.

HÚS-KINÖVÉS.

(*Sarcoma.*)

Hús-kinövésnek az a' daganat mondatik, a' mellyik hús-
hoz hasonló rostos matériából áll. Osztatik *fuggöre*, és *ülöre*.
A' Fügő húskinövésnek olyanak, mint a' körtevély, és vé-
kony gyökérnek; az ülő húskinövésnek a' bőrből széles gyökér-
rel nőnek ki.

Orvosoltatnak I. a' gyökérnek viazfzoz tzerhával való
meg-körésével, mellyet csak a' függő húskinövésben lehet elé,
venni, II. *ki-vágással*, mellynek a' széles gyökerű húskinö-
vésben vagyon helye, III. *El-ézetéssel*, melly étető kámfor-
olajjal véghez viteődhetik, és csak az apró húskinövésekre való

ANYA - JEL.

(*Nevus.*)

Anyajelnek az a' húskinövés neveztetik, a' mellyet a'
gyermek magával hoz a' világra Néha szederjhez, málná-
hoz, avagy más ilyenekhez hasonló. Az ilyen jelek az anyá-
nak képzésétől mondatnak származni.

A' Lapos, és alacsony anyajeleket meg lehet orvosolni
velentzei szappanyból, és óltatlan méfzből tsinált részttával a'
magas anyajelek az ő különbségük szerént kötőfél, ki-met-

széssel, avagy valami étető fzerrel, úgymint étető kánpfor-
ólajjal orvosoltatnak.

SZARV - KINÖVÉS.

(*Cornua.*)

Szaru - kinövésnek nevezetik valami tenyértörés (*callus*)
forma keménységű sümöls. Orvosoltatik *só - spiritussal*, avagy
salétrom - spiritussal.

FOGHÚS - KINÖVÉS.

(*Eplis.*)

Erről olvassd a' fogaknak nyavalyáit.

AGY - TAPLÓ.

(*Fungus Cerebrinus.*)

Ay - taplónak mondatik az agy' kemény hártájának a.
vagy velejének a' kaponyának valamely természet rendin kívül
való likán történt ki - búváfa 's ki - növése. Ezt abból meg
lehet tudni, hogy a' daganat lágy, és a' daganatban az élete-
röknek fel - szökéle újjal éreztetik.

Az orvoslás metzést, a' daganatnak lika körül fúrást (*tre-
panatio*) kíván; a' kinövést - is ki kell vágni.

AZ ORNAK VÉR PALÁNTYA.

(*Polypus Nas.*)

Or - vérpalántának hivattatik valami hofzszú húsforma nö-
vés, melly az ornak belső részét bé - borító taknyos hártái-
tól nő - ki.

Az Ornak vérpalántya kétféle: jó és gonosz indulatú. A'
jó indulatú nem fáj, és valamennyire fejéres. A' Gonosz in-
dulatú fáj, és szederjes.

Ez a' nyavalya négyféleképpen orvosoltatik. I. Vérpa-
lánt fogóval a' vérpalánt lassan - lassan ki - tekertetik; hirtelen
ki - húzni nem jó. II. Ollóval, avagy hargos vérpalánt - késsel,
ha a' gyökeréhez lehet érni, az egész vérpalánt ki - mettzetik.

Az kitsin ór - vérpalántat étető szerekkel, úgymint étető kámfor - olajjal meg lehet próbálni. IV. Ha hozzá lehet férni, akkor az orvérpalántat meg kell kötni (*). Ez leg jobb mód.

A' NÁDRÁNAK VÉRPALÁNTYA.

(*Polypus Uteri.*)

Nádva - vérpalántának az a' hotzszú hús forma növés hivatatik, a mellyik a' nádrából, avagy a' nádrahüvelyből nő-ki. Orvosoltatuk ki - tkeréjjel, avagy, a' mi leg-jobb, meg-kötéjjel.

TSONTAS DAGANATOK.

(*Tumores Offei*)

Ezeket olvasd a' tsontaknak nyavalyái között.

IZES DAGANATOK.

(*Tumores Articulares.*)

Ezeket-is olvasd a' tsontaknak nyavalyái között.

FÖLDES DAGANATOK.

(*Tumores Terrei.*)

Földes daganatoknak azok a' daganatok neveztetnek, a' mellyek valami földes nedvességnek letételétől, és meg-gyülésétől okoztatnak.

Ide való I. a' mész - daganat, II. a' közsvény - tsomó, III. a' nyelv - kö.

MÉSZ - DAGANAT.

(*Tumor terreus, vel potius Calcarus.*)

Mész - daganatnak az a' daganat mondatik, a' mellyben valami mész föld vagyon. Orvosoltatik I. Elofzlattással, melly végre jónak tartatik az étető lug (*lixivium causticum*) vízzel meg - higitva. II. Felnettéssel, melly által a' daganat felnyittatik, és a' mész föld a' daganatból ki - vétetik.

(*) Ha a' vérpalántas or-likba száraz ruha dugatik, és lassan-lassan örökké fellyebb nyomatik, akkor sokan meg-gyógyúlnak. Fordító.

KÖSZVÉNY-TSOMÓ.

(*Tophus Podagricus.*)

A' Köszvényes emberek' kezein és lábain az újjaknak hajlítóokban történő tsomók, mellyekben valami morfolékos máteria vagon, hideg vízzel előfztatnak.

NYELV-KÖ.

(*Ranula Lapidea.*)

Nyelv-könek neveztetik a' nyelv alatt lévő nyál-tsóban meg-gyült, 's meg-keményedett földes máteria, melly miatt ottan valami tsomó támad. Ezt a' tsomót fel kell metteni, 's azután belöle a' követ ki kell venni.

LEVEGÖ-EGES DAGANATOK.

(*Tumores Aerei.*)

Levegő-eges daganatoknak azok a' daganatok mondhatnak, a' mellyekben levegő-ég vagon. Ide valók I. A' Szél-daganat II. Közönséges szél-korság, III. Fő-szél-korság, IV. Szélgolyva, V. Has-szél-korság.

SZÉL-DAGANAT.

(*Emphysema.*)

Midőn az emberi testnek valamely részében a' kövér bőrnek kamarái levegő-éggel meg-telnek, 's fel-dagadnak, akkor a' daganat *szél-daganatnak* neveztetik.

A' Levegő-ég vagy a' seben menyen-bé, vagy a' mű nedvességeinkből rothadás által fejtődik-ki.

Ezt a' daganatot abból lehet meg-élnérni, hogy a' daganat, ha az újjal meg-nyomatik, hirtelen fel-emelkedik, 's úgy ropag, mint a' törött tsont.

Az ilyen daganatoknak orvoslása azt kívánja, hogy a' levegő-ég ki-hajtasék; azért-is a' keskeny sebet meg kell szélesíteni, száraz dörögöléssel a' levegő-éget a' sebfelé kell hajtani, avagy más helyen a' daganatba új metzést kell tenni. A'

rothadástól támadt szél-daganatban rothadás ellen való erőfő-
ság kívántatik.

KÖZÖNSÉGES SZÉL - KORSÁG.

(*Pneumofis.*)

Mikor a' levegő ég a' kövér bőrbe bé-menyen, és az
egész testet fel-puffasztja, akkor a' nyavalya *közönséges szél-
korságnak* nevezetik.

Ez a' nyavalya többire akkor támad, mikor valami ól-
daltson el-török, és a' tüdőt meg-sérti. Orvofoltatik met-
tzéffel, mellyen a' levegő ég ki-nyomattatik.

FÜ - SZÉLKORSÁG.

(*Physocephalus.*)

Fü-szélkorságnak az egész főnek széldaganattya, vagy -is
a' kövér bőrbe bé-hatott levegő égtől származott fel-puffadá-
sa nevezetik,

Ez a' nyavalya néha a' főnek keskeny febeit követi. A'
fő ki-tágasittatik, és azután a' daganat úgy orvofoltatik, mint
a' szél-daganat.

SZÉL - GÓLYVA.

(*Bronchocele.*)

Mikor a' lehellő gégeinek portzagói között valami hafá-
dás esik, és a' levegő ég azon az hafadáson bé-menyen, 's
a' nyaknak első felén valami ropagó vagy -is zörgő daganatot
tsinál, akkor a' daganat *szél-golyvának* mondatik.

Az hafadásnak orvoslását a' természetre kell bizni; a' da-
ganatrú káinforas pálinka köttefsék.

HAS - SZÉLKORSÁG.

(*Tympanites.*)

Has szélkorságnak nevezteuk az hasnak azon fel-puffa-
dása, és daganattya, a' mellyet az hasban benn regett szelek,
vagy -is levegő ég okoz. Ebben az állapotban az has ölyfő

szült, mint a' dob, és benne az ütésre semmi folyás, avagy löttsanás nem tapasztaltatik. Néha erőfitő orvóságokkal meg-orvosoltatik. Az hasnak tsapaláfa semmit sem hafzuál.

NYÁLAS DAGANATOK.

(*Tumores salivales.*)

Nyálas daganatoknak azok a' daganatok mondatnak, a' mellyek a' nyál-tsatornában meg-rekedett nyáltól okoztatnak.

NYÁL - BÉKA.

(*Ranula salivalis.*)

Nyál-békának az a' daganat neveztetik, a' mellyik a' nyelv alatt a' nyál tsatornában meg-gyült nyáltól okoztatik. Orvosoltatik a' daganatnak fel-mettzéfiivel.

EPÉS DAGANATOK.

(*Tumores Biliofi.*)

Epés daganatnak hivattatik az epe-hójagnak azon fel-dagadáfa, mellyet a' benne meg-gyült epe okoz.

AZ EPE-HÓJAGNAK DAGANATTYA,

(*Tumor vesicæ velleæ*)

Mikor az epe-tsatorna vagy epe-kötöl, vagy meg-sűrűdett epétől bé-dngatik, akkor az epe-hójag fel-dagad, mellyet abból meg-lehet esmérni, hogy a' jobb ódallágyban valami mély lágy daganat kézzel tapasztatik, mellyben valami folyás is a' nyomás alatt éreztetik.

Orvosoltatik ofzlatással, avagy szurással. Az ofzlatás néha véghez vitetik kívül lágyító kötéfekekkel, belől szappanyos főt vizekkel.

A' szúrás éppen csak akkor bátorságos, mikor az epe-hójag az ha hártvához vagyon növe, mellyet abból lehet meg-tudni, ha az epe-hójagnak, és az hashártvának azon helyen történt gyúladáfa előre-ment; különben az ilyen szúrás halálos.

TEJES DAGANATOK.

(*Tumores Lactei.*)

Tejes daganatoknak azok mondatnak, a' mellyek a' meggyült tejtől okoztatnak: Ide valók a' *tsetseknek*, és a' *végeknek* tejes daganati.

A' TSETSEKNEK TEJES DAGANATYA.

(*Intumescencia Lactea Mammarum.*)

Az Orvoslás azt kívánnya I. hogy a' tejet vagy más, vagy az anyának maga tulajdon gyermeke ki-szopja, II. hogy, ha a' szopás meg nem esherik, a' tej kézzel ki-fejtetfék, avagy III. hogy tsets-vedtetskével (*antlia mammaria*), vagy meg-melegített üvegetskével a' tej ki-fzivattafék, IV. hogy a' tsetsek meleg viznek párájával meg-lágyittassanak, avagy száraz oszlató lisztekkel, és füstekkel az el-oszítás segittetsék. *Belső orvofságnak hasbajzó* szerek kívántatnak.

A' VÉGEKNEK TEJES DAGANATYA.

(*Tumor Lacteus Extremitatum.*)

Mikor a' tej a' tsetsekből *vifztra* verődik, és vagy a' felső, vagy az alsó végeknek, az az: a' karoknak, 's kezeknek, avagy a' zombaknak, 's láboknak kövér bőrlele bé-öntődik, akkor a' daganat a' *végek tejes daganatjának* neveztetik.

Ez a' daganat csak a' gyermekágyos aszfszonyoknál tapasztaltatik; eleinten az hónaly alatt, avagy az ágyék-hajlásban valami fájdalom támad, azután ezt a' fájdalmat valami fájdalmas daganat követi, melly lassan-lassan az egész lábat, avagy kart el-fogja, és az újtól nyomtatott gödret meg nem tartya.

Orvofoltatik oszlató meleg kötéssel, melly kézfittetsék tejben főtt 's el-ólvadt velantzei szappannyból. Azonban keves és nem igen nagyon tápláló eledelokkal, ilyen, a' turbo-

lyás leves ételnek, és a' fejeér málna-főtt viz peterfelyemmel rend szerént való itálnak ilyenkor igen hafznos. *Belső orvosságnak* hívesítő hashajtók adaffanak.

HÚGYAS DAGANATOK.

(*Tumores Urinosi.*)

Húgyas daganatoknak azok neveztetnek, mellyeket az húgyas hójagban meg-gyült vizellet okoz.

AZ HÚGYAS HÓJAGNAK FEL-DAGADÁSA.

(*Intumescencia vesicae Urinariae.*)

Mikor a' vizellő tső, avagy az húgyas hójagnak nyaka meg-dugúl, akkor az húgyas hójag fel-dagad, mellyet abból meg lehet tudni, hogy a' vizellet egészfen fenn-akad, 's ki nem foly.

Ha a' vizellet meg nem inditatik, akkor a' nyavalya halálos, mert az húgyas hójag meg-fenéfedik, és ki-szakad.

Az orvoslás azt kívánja, I. hogy az az ok el-hajtasék, a' melly a' vizellő tsőt bé-dugja, II. hogy a' vizellet katéterrel ki-botsáttasék, avagy III. hogy az húgyas hójag meg-szuratsék, ha a' katétert az húgyas hójagba bé nem lehet dugni.

Mikor az húgyas hójagnak nyakát görts szorittya, akkor lágyító meleg kötőcsék, hasonlő kliftérek, és opium kívántatnak.

A' vizellő tsőnek gyúladása érvágást, lágyító párákat, hasonlő kliftéreket, és hívesítő mandola tejet kíván.

A' vizellő tsőben ki-nőtt hűfatskák vízfűz-gyertyákkal meg-orvosoltatnak, ha a' beteg velek fokáig él.

Ha valami kö (*calculus*) az húgyas hójagnak nyakában meg-reked, akkor azt vízfűza kell tisztítani; a' vizellő tsőben, avagy az húgyas hójagból ki kell mettezni.

Ha a' vizellet a' terhes nádjának nyomásától akad-fenn, akkor azt fel's vízfűza kell nyomni.

Mikor az húgyas hójag el-lágyúl, vagy is szél-ütésbe esik, akkor az olasz új-fűnek virágjából (*arnica*) herbathét

kell adni, és a' kereft - tsontnak tájára hójag - húzó flastro-
mat kell kötni.

FATTYÚ SZAKADÁSOS DAGANATOK.

(*Tumores Herniosi Spurii.*)

Ezeket olvasd a' szakadásokról való tanításban.

TAGOS DAGANATOK.

(*Tumores Organici.*)

Tagos daganatoknak azok a' daganatok mondatnak, a'
mellyekben valami belső tag, avagy valami más rész vagon:
Ide valók I. a' valóságos szakadások, vagy - is sérülések min-
nyájan, II. az ágyék - tökök.

ÁGYÉK - TÖKÖK.

(*Parorchidium.*)

Mikor a' tökök az ágyék - hajlásban meg - akadnak, és
a' tökzatskóba le nem mennek, akkor a' daganat *ágyék - tök-
nek* nevezetük, mellyet abból meg - lehet tudni, hogy a' tök-
zatskó akkor mindenkor üres, a' mikor a' tökök az ágyék -
hajlásban fenn akadnak.

Illyenkor a' tököknek úttyait lágyító meleg kötélékkel
úgy meg - kell lágyítani, hogy a' tökzatskóba lemehefjenek.

ELŐ-ESÉSEKRŐL VALÓ TANÍTÁS.

(*Doctrina Prolapsuum.*)

Előesésnek hivattatnak valamely tagoknak magok üregek-
ből való látható ki - mozdulások: Ide valók I. a' véghurká-
nak, a' nádrahüvelynek, és a' nádrának előesése, II. a' nádrá-
nak ki - fordulása.

A' VÉGHURKÁNAK ELŐESÉSE.

(*Prolapsus Ani.*)

Mikor a' véghurkának belső hárttyája az alfelen ki - buvik,
akkor a' nyavalya *végburka - előesésnek* nevezetük.

Ezt abból lehet meg - esmérni, hogy az alfelből valami piros rántzas hártya ki-tsutsaradjik, melyet kézzel a' vég-hurkába bé - 's vízf(z)a lehet tenni.

Az ilyen elő - eset részt újjal gyengén 's vigyázva bé-kell - tafzítani; azután garáditsos nyomással, és T betű forma kötővel a' vízf(z)a vitetett részt benn kell tartani, és az el-lágyúlt részeket veres borban főtt öfzve - húzó, és erősítő füvekből kéfzítettett kötélékkel meg kell erősíteni.

A' NÁDRAHÜVELYNEK ELÖESÉSE.

(*Prolapsus vaginae uteri.*)

Mikor a' nádrahüvelynek belső hártyája az afzfzony-embereknek szemérem - testekből ki - esik, és ki - függ, akkor a' nyavalya nádrahüvely - előesésnek neveztetik.

Az előeset részt a' nádrahüvelybe bé kell vinni, és azután a' bé - nyomtatott 's helyre tétetett részt nádra - tsappal (*peffarium*) benn kell tartani; azonban az el - lágyúlt részeket erősítő fzerekkel meg kell erősíteni.

A' NÁDRÁNAK ELÖESÉSE.

(*Prolapsus Uteri.*)

Mikor a' nádra vagy a' hüvelybe le - sülyed, avagy az hüvelyből ki - is - függ, akkor a' nyavalya nádra - előesésnek hivattatik. Ennek leg - közölébb való oka a' nádra - kötöknek el - lágyúlása, avagy a' medentzének felette nagy tágafsága.

Öfztatik elvégezettre, és elvégezettlenre. Az elvégezett előesésben a' nádrának szálya az hüvelyből ki - függ, és azért szemmel láttatik. Az elvégezettlenben a' nádrának szálya benn vagyon az hüvelyben, és azért szemmel nem láttatik, hanem csak újjal tapafztaltatik.

Az ilyen afzfzony embert hanyatt kell fektetni, és azután újjal a' ki - esett részt bé - kell - nyommi, azután a' mér helyre tett nádrát a' nádra - tsappal, vagy - is nádra - kofzoróval maga helyében meg - kell tartani; azonban az el - lágyúlt részeket erősítő kötélékkel, hasonló pírakkal, és fetskendezé-

fekkel, hideg feredökkel, és belső erősítő szerekkel, úgymint kúrahíjjal, 's a' t. meg - kell erősíteni.

A' NÁDRÁNAK KI - FORDÚLÁSA.

(*Inversio Uteri.*)

Mikor a' nádrának belső része ki - fordul, és a' nádraszíjjan ki - esik, 's az hüveibe le - függ, akkor a' nyavalya *nádra ki - fordulásnak* hivattatik. Ez akkor szokott meg - történni, mikor a' gyermek ágyos afzszonyokból a' nádrapogatsa (*placenta*) erőszakkal ki - húztatik.

A' ki - fordúlt részt vízszra kell tenni, de nem a' köré - pát, hanem a' szélyet lassan - lassan a' nádrának szíjjan bényomván; azután a' helyre tett részt nádra - kofzorúval benn kell tartani, és végre az el - lágyúlt részeket külső, és belső erősítő szerekkel meg - kell erősíteni. Az - is fokot használ, ha a' beteg fokáig hanyatt fekszik, és nyukszik.

SZAKADÁSOKRÓL VALÓ TANITÁS.

(*Doctrina de Herniis.*)

A' Szakadáfok, mellyek *séréfeknek* - is mondatnak, osztatnak *valóságosokra*, és *fattyúkra*.

Valóságos szakadáfoknak azok a' daganatok neveztetnek; mellyek valami helyéből ki - mozdúlt belső tagtól okoztatnak.

Fattyú szakadáfoknak ellenben a' köldöknek, avagy tökzatskónak azon daganati hivattatnak, a' mellyekben nem belső tagok, hanem valami más matériák vagynak.

A' valóságos szakadáfok arra az *belyre nézve*, a' mellyen történnek, *rizenként* nemekre osztatnak. I. Ágyék - szakadás. II. Tökzatskó - szakadás. III. Tömb - szakadás. IV. Tojáslikas - szakadás. V. Töspö - szakadás. VI. Nádra - hüvely - szakadás. VII. Köldök - szakadás. VIII. Has - szakadás. IX. Vékony - szakadás. X. Középhús - szakadás. XI. Melly-

szakadás. XII. Fő - szakadás. Arra a' *sagra* nézve pedig, a' melly a' szakadást okozza, osztatnak I. Bél - szakadásra. II. Háj - szakadásra. III. Gyomor - szakadásra. IV. Máj - szakadásra. V. Lép - szakadásra. VI. Nádra - szakadásra. VII. Hójjag - szakadásra, VIII. Tüdő - szakadásra. IX. és Agye - lö - szakadásra. A' *Környülállásokra* nézve osztatnak *tisztákra*, és *bé - záratottakra*.

A' szakadásoknak legközönlébb való oka azon részeknek el-lágyulásában vagon, a' mellyekben a' szakadás történik.

A' Tiszta szakadásokat abból meg - lehet esmérni, hogy a' daganat lassan nevededik, és vízszá - tetetődhetik.

Az orvoslás minden tiszta szakadásban azt kívánja, hogy I. a' tag vízszá vitetődgyék, II. benn tartassék, III. és a' meg - gyengült rész meg - erősítessék.

A' Bétételre fekügyék a' beteg hanyatt, és a' térdeit emelye - fel; a' Borbély azonban a' kezével a' daganatot gyengén dörgölje, és az újjjaival lassan - lassan bé - felé nyomja. A' Bétett tag benn meg - tartatik valami alkalmas sérés - kö - tövel (*bracherium*). Az Elgyengült részek meg - erősíthetnek égettborral, avagy más hasonló erejü erősítő szerekkel.

A' SZAKADÁSOKRÓL KÜLÖNESEN.

(*De Herniis in Specie.*)

Ebben a' tziikkelyben a' tiszta szakadásoknak feiyebb le - irt *tizenkét* nemei egygyenként le - iratnak.

ÁGYÉK - SZAKADÁS.

(*Hernia Inguinalis.*)

Ebben a' szakadásban a' szakadásnak zatskója, és a' bel - sö tagok az ágyékgyűrűn mennek - ki.

A' Daganat lassan nevededik, nem fáj, a' bőrhez hason - ló színü, és vízszá - vitetődhetik; azért - is az ágyék - mirigy - től (*bubo inguinalis*), mellyet az hasba bé nem lehet vinni, könnyen meg - különböztethetik; azon félyül azt - is tudni kell, hogy a' bélzaratott szakadásban okadás, hasfájás, haszorulás,

és más gonosz történetek támadnak, mellyek az ágyékmirigyben soha jelen nintsenek.

Az Ágyékszakadás négyféle. I. Ágyék - bél - szakadás. II. Ágyék - háj - szakadás. III. Ágyék - bél - és háj - szakadás. IV. Ágyék - húgyas hójag - szakadás.

Az Ágyék - bélszakadásban (*hernia intestinalis*) a' belek mennek - ki az hasból; a' vízfűza - tételkor valami gyorsérő (*elasticitas*), és zörgés tapasztaltatik.

Az Ágyék - Hájszakadásban (*hernia omentalis*) az háj menyen - ki az hasból; a' daganat kemény, nehezen tétetődik vízfűza, és a' vízfűza tételkor semmi zörgés nem tapasztaltatik.

Az Ágyék - bél - és háj - szakadásban (*hernia intestino - omentalis*) a' belek, és az háj mennek - ki az hasból; a' daganatnak egygyik része könnyen, hamar, és zörgéssel vízfűza - menyen, a' másik azonban hátra marad, kemény, lassabban, és nehezebben tétetődik - vízfűza.

Az Ágyék - húgyas hójag - szakadásban (*hernia vesicae urinariae*) a' beteg nehezen vizellik; ha a' daganat vízfűza - tétetődik, akkor a' vizelés meg - könnyöbbedik.

Az Ágyék - szakadás sérés - kötővel orvosoltatik; ha mind a' két ágyékhajlásban meg - sérült a' beteg, akkor a' sérés - kötőnek két laptája legyen. A' régi és oda - nőtt szakadás, mellyet többé vízfűza nem lehet vinni, gödörös, vagy - is ki - vájtott laptájú sérés - kötőt kíván. A' Több orvoslás felyebb le - iratott.

BÉZÁRATOTT ÁGYÉK - SZAKADÁS.

(*Hernia Incarcerata Inguinalis.*)

Mikor az ágyék - szakadás úgy meg - szorúl, hogy vízfűza ne lehessen tenni, és azonban súlyos történeteket, úgymint okádást, ha fájást, és kemény haszörülést okoz, akkor *bézáratos*, vagy - is meg - fojtatt *szakadásnak* mondatik.

A' Bézáratos szakadás *kétféle*: *gyúladásos*, és *gyúladás nélkül* való.

A' Gyúladásos bézaratott szakadás gyúladástól ered, és kéván. I. Gyakor érvágást. II. Böv lágyító füveknek főtt vízhől és olajból készítettett kliftéreket. III. Kötést, avagy páralást fejr vízből (*aqua vegetomineralis*), avagy etzetes vízből. IV. Ha ezek hamar nem használának, akkor a' sérés-mettséghez (*herniotomia*) kell folyamodni.

A' Gyúladás nélkül való bézaratott szakadás, melly gyakran fokáig tart, kéván I. Érvágásokat. II. Böv kliftért olajból, és tehénhús levestől; azután dohány levélnek főtt vízből mézzel együtt, és végre dohány-füstből. III. Kötéseket (*cataplasmas et fomenta*) vagy lágyító füvekből, ha a' bézaratást görts okozza, vagy jeges hideg vízből, ha a' bézaratás levegő égtől ered. IV. Keserü sós víznek italá, ha a' kemény eméztetben vagon az hiba. V. Opiumat mandola olajjal, ha csak görtstől függ a' nyavalya. VI. A' szakadásnak vízszta tételét, mellyet gyakran meg-kell próbálni. VII. Sérés-mettségét, ha az eddig jövofolt orvoslásra vagy femni jobbulás nem következik, vagy talám a' nyavalya súlyosadnék - is.

TÖKZATSKÓ - SZAKADÁS.

(*Hernia Scrotalis.*)

Ebben a' belső tagok az ágyék-gyűrűn ki-jönnek, és a' tökzatskóba le-mennek.

Nemei, jelei, és az orvoslása olyanak, mint az ágyék-szakadásban. A' régi's meg-rögzött tökzatskó-szakadásban fel-függesztő zatskó (*suspensorium*) kévántatik.

TZOMB - SZAKADÁS.

(*Hernia Femoralis.*)

A' Daganat az ágyék-hajlás alatt a' zombnak leg-felső részén vagon; a' belső tagok az ágyék-kötön mennek-ki, és onnét szállnak a' most meg-nevezett helyre. Az orvoslás olyan, mint az ágyék-szakadásban.

TOJÁS - LIKAS SZAKADÁS.

(*Hernia ovalaris.*)

Ebben a szakadásban a daganat a tizombnak leg-felső, és belső részén, a férfiakban a középhús mellett, az alyszonyokban a szemérem - testnek nagy ajaki mellett vagyon; a belső tagok a medentzének üregéből a tojás - liknak felső metztzésén jönnek - ki. A Jelek, és az orvoslás az ágyék - szakadásban fel - találatnak.

TSIPÖ - SZAKADÁS.

(*Hernia Ischiarica.*)

Tsipö - szakadásnak az a daganat nevezetik, a mellyben valami belső tag az ülötsonznak hátrúlsó metztzésin ki - buvik, és az alfelnék nyiláfa mellé le - menyen; az ilyen daganatot vízfza lehet tenni, úgy - is kell orvosolni, mint az ágyék - szakadást.

NÁDRAHÜVELY - SZAKADÁS.

(*Hernia vaginalis.*)

Mikor valami belső tag a nádrahüvelynek meg - gyengült oldalát bé - nyomja, és így a nádrahüvelyben valami vízfza vihető daganatot tsinál, akkor a nyavalya nádrahüvely - szakadásnak mondatik. Orvosoltatik nádra - tsappal, mellyet nádra - kofzorúnak - is hívnek.

KÖLDÖK - SZAKADÁS.

(*Hernia Umbilicalis.*)

Ebben a szakadásban a belső tagok az köldök - gyűrűn esnek - ki, mellyeket előbb vízfza kell tenni, és azután valami különös köldök - sérés - kötővel benn kell tartani.

HAS - SZAKADÁS.

(*Hernia Abdominalis.*)

Mikor az hasnak valamely részén az hasinashúfok között valami belső tag ki - esik, akkor a nyavalya hasszakadásnak

neveztetik. Orvofoltatik vízfűzű-tétellel, garáditsos nyomással, és valami jó has-övedzővel.

VÉKONY - SZAKADÁS.

(*Hernia Lumbaris.*)

Mikor az embernek vékonyában olyan daganat támad, a' mellyben valami belső tag vagyon, akkor a' nyavalya *vékony szakadásnak* mondatik, mellynek orvoslása azt kívánja, hogy a' belső tag vízfűzű tételsék, garáditsos nyomással, és alkalmas kötővel bé-kötetsék, 's henn tartásék.

KÖZÉPHÍJ - SZAKADÁS.

(*Hernia Perinæalis.*)

Mikor az húgyas hójag, avagy valami más belső tag úgy le-esik, hogy a' középhíj le-nyomja, 's fél-dagafűzű, akkor a' nyavalya *középhíj-szakadásnak* neveztetik; és úgy orvofoltatik, mint az has-szakadás.

MELY - SZAKADÁS.

(*Hernia Thoracica.*)

Ha a' tüdő az óldaltontak között ki-búvik, és daganatot tsinál, akkor a' nyavalya *mely szakadásnak* hivattatik, mellyet abból meg-lehet elínérni, hogy a' daganatot a' melybe vízfűzű lehet tenni. Orvofoltatik vízfűzű-tétellel, és alkalmas kötővel.

FŐ - SZAKADÁS.

(*Hernia Cephalica.*)

Mikor a' főnek valamelly részén valami természet readia kívül való lik támad, és azon az agyvelő ki-búvik, és daganatot tsinál, akkor a' nyavalya *Fő-szakadásnak* mondatik, mellyet abból meg-lehet elínérni, hogy a' daganatot a' kaponyába vízfűzű lehet vinni. Orvofoltatik fokáig tartandó égettborban máratott illendő garáditsos nyomással.

A' FATTYÚ SZAKADÁSOKRÓL.

(*De Herniis Spuriis generatim.*)

Fattyú szakadásoknak azok a' daganatok neveztetnek, a' mellyek a' tökzatskóban, avagy a' köldöken támadnak, és magokban nem belső tagot, mint a' valóságos szakadások, hanem valami természet rendin kívül való nedvelséget, avagy valami mást tartanak.

Arra a' helyre nézve, a' mellyben történnek, osztatnak: *Tökzatskó-fattyú szakadásokra*; és *köldök-fattyú szakadásokra*.

A' Tökzatskónak fattyú szakadásai ezek: I. *Víz-szakadás*. II. *Vér-szakadás*. III. *Szél-szakadás*. IV. *Mag-szakadás*. V. *Hús-szakadás*. VI. *Genyettség-szakadás*. VII. *Kövér-szakadás*. VIII. *ÉR-szakadás*. IX. *Víz-hójjag-szakadás*.

A' Köldöknek fattyú szakadásai ezek. I. *Víz-szakadás*. II. *Vér-szakadás*. III. *Szél-szakadás*. IV. *Genyettség-szakadás*. V. *Hús-szakadás*. VI. *ÉR-szakadás*. VII. *Kövér-szakadás*.

A' TÖKZATSKÓNAK VIZ - SZAKADÁSA.

(*Hydrocele.*)

Tökzatskó-víz-szakadásnak a' tököknek azon daganattya mondatik, a' mellyben víz tartatik.

Arra az helyre nézve, a' mellyben a' víz ki-öntődik, négy nemekre osztatik. I. *Bőr-víz-szakadás*, mellyben a' víz a' tökzatskónak bőre alatt vagyon. Illyenkor az egész tök, és a' férjfi szemérem - test fel-dagad, és az újjal benyomatott gödres meg-tartya. II. *Tök-víz-szakadás*, mellyben a' tök kereken, mint valami hólyag, fel-dagad, le-függ, és az újnak nyomát meg-nem tartya. III. *Hüvely-bőr-víz-szakadás*, melly tojás forma, a' tököknek hüvely-hártyájában ül, és a' tököknek fenekén támad. IV. *Mag-finór-víz-szakadás*, mellyben valami kolbász forma daganat a' tököktől fel az ágyék-gyűrű felé formáltatik.

Az Orvoslás azt kívánna, hogy a' daganat *el-osztatassék*, avagy hogy a' víz *ki-bosszartassék*.

Az El - öfzlás meg - próbáltatik száraz öfzlato lisztekkel készíttetett kötésekkel, avagy méz - vízzel öfzve - elegyített kámforas pálinkával téendő párolással, és kötéssel.

Ha ezekre a' daganat el - nem múlik, akkor a' vizet ki kell botsáttani. I. A' Tökzatskónak *meg - csapolása* által; mindazonáltal ez a' mód a' nyavalyát meg nem gyógyítja, a' viz utána csak hamar megint meg - gyül. II. *Éterö követ* Egy lentséyi étető követ a' tökzatskónak alsó, és első felire teszünk, azután az ekképpen tsinált fekélyt lágyító meleg kötésekkel bé - kötjük, míg genyettséget formálni magától meg nem szünik. III. A' Tökzatskónak egész *ki - metzésével*, melly ugyan ezt a' nyavalyát egészben meg - gyógyítja, de gyakran veszedelmes történeteket okoz; azért - is nagy vigyázást, és félelmet kíván. IV. *Ször - sínör - húzással*, melly az ilyen beteget tökéletesen, és veszedelem nélkül meg - gyógyítja.

A' TÖKZATSKÓNAK VÉR - SZAKADÁSA.

(*Hæmatocele.*)

Mikor a' tökök a' benneki ki - öntödött vértől fel - dagadnak, és felét piros színűekké válnak, akkor a' nyavalya *tökzatskó - vér - szakadásnak* mondatik. Orvosoltatik öfzlato kötésekkel, avagy metzéssel, melly által a' ki - öntödött vér ki - foly.

A' TÖKZATSKÓNAK SZÉL - SZAKADÁSA.

(*Pneumatocele.*)

Mikor a' tökök a' tökzatskónak takarójában meg - gyült levegő égtől fel - dagadnak, akkor a' nyavalya *tökzatskó - szél - szakadásnak* hivaatjuk. Orvosoltatik a' tökzatskónak meg - metzésével.

A' TÖKÖKNEK MAG - SZAKADÁSA.

(*Spermatocelc.*)

Mikor a' Tökök a' meg - gyült magtól fel - dagadnak, akkor a' nyavalya *mag - szakadásnak*, vagy mag - sérésnek nevezetük. Orvosoltatik érvágással, és hivelítő italakkal.

A' TÖKZATSKÓNÁK HÚS - SZAKADÁSA.

(*Sarcocele.*)

Mikor a' tökök meg - keményednek, 's mint a' mirigyek, (*Scirrhi*) olyanakká lesznek, akkor a' nyavalya *tökzatskó - hús - szakadás*nak mondatik.

A' Tökzatskónak hús - szakadása két féle: *jó indulatú*, a' mellyik semmit sem fáj, és *gonofz indulatú*, a' mellyik szerdes, és fájdalmas.

A' Jó indulatút hürökkel, és más ofzlató szerekkel, mint a' más mirigyeket, el kell ofzlatni: A' gonofz indulatú herélést kíván.

A' TÖKZATSKÓNÁK GENYETTSÉGES SZAKADÁSA.

(*Empyoccele.*)

Ebben a' szakadásban a' tökzatskóban, avagy magokban a' tökökben annyi genyettséggé gyűl - meg, hogy miatta sérés forma daganat támadgyon. Az Orvoslás metzést kíván, hogy a' genyettséggé ki - folyan.

A' TÖKZATSKÓNÁK KÖVÉR SZAKADÁSA.

(*Liparoccele.*)

Mikor a' tökzatskóban, avagy az hüvely hártyában a' kövérség úgy meg - gyűl, hogy miatta a' tökök fel - dagadgyanak, akkor a' nyavalya *Tökzatskó - kövér szakadás*nak hivattatik. Orvosoltatik a' daganatnak ki - metzéstível.

A' TÖKZATSKÓNÁK VÉRERES SZAKADÁSA.

(*Varicoccele.*)

Ebben a' nyavalyában a' tökzatskónak, avagy a' mag - sínórának véreirei fel - dagadnak, 's meg - tsonóladnak. Az Orvoslás erősítő párákat kíván.

A' TÖKZATSKÓNÁK VIZ HÓJAGOS SZAKADÁSA.

(*Hydatoccele.*)

A' Tökzatskónak viz - hójagos szakadásában, vagy tenn a' tökzatskóban, vagy a' mag - sínórban valami vízzel tellyes

hólyagotskák támadnak, mellyeket abból meg-lehet efmérni, hogy az új valami apró borsó forma golyóbifakat érez. Az Orvoslás azt kívánja, hogy a' daganat szappany-spiritussal el-ofzlattassék, avagy metzés által ki-borsáttassék.

A' KÖLDÖKNEK FATTYÚ SZAKADÁSAI.

(*Hernia Spuria Umbilici.*)

A' KÖLDÖKNEK VIZES SZAKADÁSA.

(*Hydromphalus*)

Ebben a' nyavalyában a' köldök valami víztől fel-puffasztatik. Az Orvoslás erősítő szereket, és gyenge nyomást kíván.

A' KÖLDÖKNEK VÉRES SZAKADÁSA.

(*Hæmatomphalus.*)

Ebben a' köldök valami ki-öntött vértől fel-dagad. Az Orvoslás ofzlató páralást kíván.

A' KÖLDÖKNEK SZELES SZAKADÁSA.

(*Pneumatomphalus.*)

Ebben a' köldök a' levegő égtől fel-dagad. A' közönséges szélkorságban szokott meg-történni. Az Orvoslás azt kívánja, hogy a' levegő ég metzés által ki-botsáttassék.

A' KÖLDÖKNEK GENYETTSÉGES SZAKADÁSA.

(*Empyomphalus.*)

Ebben a' köldöknek daganattya genyettséggel telles. Orvofoltatik metzéssel.

A' KÖLDÖKNEK HÚSAS SZAKADÁSA.

(*Sarcomphalus.*)

Ebben a' köldökből valami gombás, avagy spongiás hús nő-ki. Orvofoltatik meg-kötéssel, el-metzéssel, avagy el-rágatással.

A' KÖLDÖKNEK VÉRERES SZAKADÁSA.

(*Varicomphalus.*)

Ebben a' köldök körül lévő vérerek meg - tsomófadnak ,
's fel dagadnak. Ögzve - húzó , és erőfitő szerekkel orvosoltatik.

A' KÖLDÖKNEK KÖVÉR SZAKADÁSA.

(*Lipomphalus.*)

Ebben a' köldök alatt a' kövérség nagyon meg - gyül.
Orvosoltatik a' daganatnak ki - mettzésivel.

ÉKTELENSÉGEKRŐL VALÓ TANITÁS.

(*Doctrina Deformitatum.*)

Ektelelségeknak neveztemek az emberi test részeinek természetit rendektől való el - távozások.

Ide valók I. A' *Seggnek* , nádrabüvelynek , és *vizellő esőnek* őszve - növéle , mellyeket késsel fel - kell mettzeni. II. A' *nyelvnek* le növéle , mellyben a' nyelvnek zabaláját buta ollóval valamennyire meg - kell mettzeni. III. A' *nyúl - ajak* , mellyben a' száznak felső ajaka egymástól szárazan el - vagyon valva , néha az inynek tsontyai - is egymástól elválának. Az hasadásnak ajakait valami különös ollóval el - kell vágni , és azután a' sebet valami különös kötővel őszve kell kötni , hogy őszve nőjjen. Az *őszve - varrás* ritkán használ. IV. A' keze - ken , avagy a' lábakan ki - nőtt *barodik új* , mellyet a' leg - első izéből ki kell vágni. V. A' *Tagoknak el - őszlása* , vagyis el - száradása , melly néha izgató , és lígyító szerekkel meggyógyittatik. VI. A' *Nyaknak előre húzarott merősége* (*colum obliquum*) , melly meg - orvosoltatik , ha azt az inashúst a' Borbély mindgyárt a' mely - tsontan fellyül ketté vágja , a' mellyik a' mely - tsontól a' vakszem - tsontnak tsets - kiállításához (*musculus sterno mastoideus*) fel - menyen. VII. A' *Görbe hát* , *Görbe mely* , mellyet *pupas* , avagy *Çzipó - hátnak - is* ne

veznek. Orvofoltatik a' *Le-Vacher*' eszközzel. VIII. A' *Szagaradás*, melly lágyító irakat, hasonló páralást, és meleg feledöt kíván. IX. Az *Horgas - szár*, melly illendő faruval meg - egyenefittetik.

A' TSONTAKNAK NYAVALYÁIRÓL VALÓ TANITÁS.

(*Doctrina de morbis Ossium.*)

Azok a' nyavalyák, a' mellyek a' tsontakat ostromolyák, vagy az izekben (*in articulis*), vagy a' tsontaknak állattyaiban (*in substantia Ossium*) helyeztetnek.

A' mellyek csak az *izeket* egyedül gyötrik, *ezen* vagnak. I. *Firzomadás*, II. *Etválás*. III. *Tekerés*, IV. *El-lágyulás*. V. *Merevedés*. VI. *Iz-daganatok* VII. *Iz-fekélyek*. VIII. *Iz-sebek*. IX. *Iz-fájdalom*. X. *Iz-zörgés*.

A' Tsontoknak állattyaiban történnek I. a' *rörések*, II. *hasadárok*, III. *tsont-daganatok*, IV. *tsont-fene*, V. *szél-rövis*. VII. *romláság*, VIII. *lágyság*, IX. *éktelenség*, X. a' *tsontaknak sebei*.

FITZOMADÁS. KÖZÖNSÉGESEN.

(*Luxatio in genere.*)

Mikor a' tsont a' maga természeti iz-gödréből ki-menyen, akkor a' nyavalya *fitzomadásnak* neveztetik.

A' Fitzomadás osztatik I. *rökélleresre*, mellyben a' tsontnak feje egézfizen ki-esik; II. *rökélletlenre*, mellyben a' tsontnak feje csak félig esik-ki. III. *rifszára*, mellyben a' fitzomadással semmi nyavalya öszve nem foglaltatik, és néha csak egy tsont esik-ki, néha kettő-is, IV. *öszve foglaltaroztra*, mellyben a' fitzomadás febbel, töréssel, gyúladással, avagy valami belső iz-nyavalyával egybe foglaltatik,

A' Fitzomadásnak *külső* oka a' tsontnak erőszakos húzásában avagy feszítéfiben áll. A' *Belső* ok áll az izben történt tsontas avagy ikráshúzás daganatban, evedésben, meggyült iz - vízben, avagy az izkötőnek el - lágyulásában.

A' Fitzomadást abból meg - lehet elmérni, hogy I. olyan okak mentek előre, a' mellyek fitzomadást okozhatnak, II. hogy az iznek táján valami természet rendin kívül való kemény tsomó, és gödör tapasztaztatik, III. hogy az iz körül valami éktelenség láttatik, IV. hogy a' természeti mozgása a' ki - fitzomadott résznek egészben el - vész.

A' Fitzomadásnak orvoslása azt kívánja, hogy I. a' ki - fitzomadott tsont visszafiztetésék, II. maga természeti helyében meg - tartásék, III. a' történetek el - hajtásának, és IV. az el - lágyult iz meg - erősítésék.

A' *vissza* rétel kíván kinyújtást, ellen - nyújtást, és a' ki - fitzomadott tsontnak az izgödörbe való bé - tételét. A' Bé - tételre szükséges, hogy a' ki - fitzomadott rész valamenyire hajolva legyen. A' Benn - tartás illendő kötéssel véghez - vitetik.

A' *Történetek*, úgymint fájdalom, 's gyúladás, érvágással, és ofzlató párakkal el - hajtának.

Az Hátra - maradott el - lágyulás, vagy - is gyengeség erősítő spiritusos szerekkel, borfeprő - kötéssel, helyre hozattatik.

Az Iznek sebeiivel, kivált az izkötőnek el - szakadásával történt fitzomadások veszedelmének, gyakran az hátgerintzben görsös merevedést (*tetanus*) okoznak. Azok a' fitzomadások pedig, a' mellyek belső okból származnak, addig meg nem gyógyúlnak, míg az okok el - nem hajtának.

AZ ALSÓ ÁLLKAPTZÁNAK FITZOMADÁSA.

(*Luxatio maxilla.*)

Az Állkaptza csak előre fitzomadhatik. Néha csak az egygyik fejes kiállás fitzomadik - ki, néha a' másik - is ki - mennyen a' vakszemtsontnak iz - gödréből. Ez az oka, hogy az áll kaptzának ki - fitzomadása *egygyesre*, és *kettősre* ofztatik.

Az Egygyes fitzomadásnak a z a' jele, hogy a' száj félre áll; a' kettősben a' száj egészszén nyitva vagyon.

A' vízszta - tétel azt kívánna, hogy az hüveik az utól-
só zápfogra tételsék, és az állsont előbb le - felé, azután hát-
ra nyomattasék. Bé-köttetik állkaptzás parittyával (*funda ma-
xillaris*).

A' NYAKTSIGÁNAK FITZOMADÁSA.

(*Luxatio Nuchæ.*)

Ebben a' fő, és az első nyak - gerintz a' második nyak-
gerintznek izesülő ki - állásától el - válik, 's el - távozik.

A' Fő *jobbra*,¹ és *bátra*, és, ha a' második nyak - ge-
rintznek fogforna kiállása el - török, *előre* - is, és *bátra* ki - fi-
tzomodhatik.

A' Nyaktsigának *rökélletes* fitzomadása elkerülhetetlenül
halálos. A' *Tökélletlen*, vagy - is egészszén el nem végzett,
a' felső végeket, az az : a' karakat szélütésbe ejti. A' víz-
szta tételnek a' főnek fel - emelésével kellene meg - efní.

AZ HÁTGERINTZEKNEK FITZOMADÁSA.

(*Luxatio Vertebrarum.*)

Az Hátgerintzek *jobbra*, és *balra* fitzomadhatnak; melly
állapot akkor történik, mikor a' gerintzeknek izesülő ki - állá-
sai egymástól el - távoznak, 's félre mennek.

Az Illyen fitzomadást tapagatással, látással, és az alsó
részeknek, úgymint láboknak, húgyas hójagnak, és a' vég-
hurkának szélütéséből meg - lehet elnéni. A' Tövis - kiállítás
a' maga helyén kívül áll.

Az Hátgerintzeknek *rökélletes* fitzomadások elkerülhetet-
lenül halálosok: A' *Tökélletlenben* vízszta tételt kell próbálni,
mellyet véghez lehet vinni, ha a' beteg hassal egy hordóra
keresztül fektetik, és azután a' nyújtás, ellen - nyújtás, és a'
vízszta - tétel annak rendi szerént meg - próbáltatik.

AZ ÓLDALTSONTNAK FITZOMADÁSA:

(*Luxatio Costæ.*)

Az Óldaltsont az hátgerintztől eltávozhatik, és egyedül csak *béfelé* fitzomadik, mellyet abból meg lehet esmérni, hogy az óldaltsont az hátgerintznél természet rendin kívül mozog.

A' VÁLLKÓLTSAKNAK FITZOMADÁSA.

(*Luxatio Claviculæ.*)

A' Vállkóltsaknak első végek *kifelé*, és *béfelé* fitzomadhatalnak.

A' Beteget valami alatsán székre kell ültetni, és a' Borbély állyan a' betegnek háta megé, és húzza az hónalyát hátra.

Békötésre nyomások, és a' nyöltzas kötő (*achserbinde*) szükségeselek.

A' VÁLLNAK FITZOMADÁSA.

(*Luxatio Humeri.*)

A' Kartsontnak feje a' vállnak izgödréből ki - eshetik *lefelé*, *bárrafelé*, és *eléfelé*. Vízfza - tétetődik *kendüvel*, avagy meg - jobbitott *karfával* (*ambe*).

A' KÖNYÖKNEK FITZOMADÁSA.

(*Luxatio Cubiti.*)

A' Könyök - fingnek felső vége ki - fitzomadhatik *előre*, és *bárra*.

A' KÖNYÖKORSÓNAK FITZOMADÁSA.

(*Luxatio Radii.*)

A' könyökorsónak felső vége ki - fitzomadhatik *kí - felé*, *eléfelé*, és *bárrafelé*.

A' KÉZNEK FITZOMADÁSA.

(*Luxatio manus.*)

A' kéznek gyökere ki - fitzomadhatik *bé - felé*, *ki - felé*, és *oldalra*.

A' KÖZÉPKÉZNEK FITZOMADÁSA.

(Luxatio metacarpi.)

Mindenik tsontya a' középkéznek ki - fitzomadhatik *ki - felé*, és *bé - felé*.

AZ ÚJJAKNAK FITZOMADÁSA:

(Luxatio Digitorum.)

Mindenik tsontya az újjaknak a' társától el-távozzhatik *ki - felé*, *bé - felé*, és *oldalra*.

A' TZOMBNAK FITZOMADÁSA.

(Luxatio Femoris.)

A' Tzombnak feje ki - fitzomadhatik *béfelé* és *felfelé*, *béfelé* és *lefelé*, *kifelé* és *felfelé*, *kifelé* és *lefelé*.

A' TÉRDKALÁTSNAK FITZOMADÁSA.

(Luxatio Parellæ.)

A' Térdkaláts ki - fitzomadhatik *kifelé*, és *béfelé*, és ha az izkötője el - szakad, *felfelé* - is.

A' SZÁRTSONTNAK FITZOMADÁSA.

(Luxatio Tibiæ.)

A' Szártsont ki - fitzomadhatik, de nem egészízen, hanem valamennyire, *hátra*, *kifelé*, és *béfelé*.

A' LÁBNAK FITZOMADÁSA.

(Luxatio Pedis.)

A' Láb *előre*, és *hátra*, és, ha a' boka el törik, *béfelé* - is, és *kifelé* ki - fitzomadhatik.

A' *Lábgyökérnek*, *középlábnak*, és *lábujjagnak* tsontyai úgy fitzomadhatnak, mint a' kézről mondatott.

A' TSONTAKNAK ELVÁLÁSOKRÓL KÖZÖN- SÉGESEN.

(*De Diastafi in Genere.*)

Elválásnak nevezetik két egymással öfzve nött, és mozdithatatlan tsontaknak egymástól való el-távozáfok. A' mozgó tsontaknak egymástól való el-távozáfok Fitzomadásnak mondatik.

Ide való I. a' kaponya' varráfainak el-váláfa, II. a' freinéremtsontaknak elváláfok, III. a' fartsiknak elváláfa, IV. a' szárkapotsnak a' szártsonntól való elváláfa, és V. valami tsont kinövésnek elváláfa.

A' Jelek tapagatás, és látás által meg-határozattnak. Az okok, és az orvosláfok éppen őllyanak, mint a' fitzomadában.

TEKERÉS.

(*Distorsio.*)

Tekerésnek hivattatik az hajló tagoknak azon erőszakas ki-nyújtáfa, a' mellyben semmi ki nem fitzomadik. A' *Kezek*, és a' *lábok* igen könnyen ki-tekertetnek.

Orvosoltatik, miut a' törödés, érvágáffal, ofzlató kötőfekekkel, és azután erőfitő szerekkel, úgy mint vizes, és spirituás etzettel.

MEREVEDÉS

(*Anchylosis.*)

Merevedésnek mondatik az hajló tagoknak mozdithatatlan-sága. Az Iz-vizkorságtól, mellyben a' daganat lágy, és folyó, azzal különbezik, hogy a' daganattya kemény.

Az orvoslás az okokhoz szabbattatik: Ha az *izkorök* meg-keményetrek, akkor lágyító irral, és meleg viz-gözzel kell orvosolni. Ha az *izviz* meg-sűrűedik, akkor szappanyos irral

irral (*), érzőinakat erősítő irral, viztseppekkel, mellyek magos helyről a' meg - merevedett részre botsáta nak, viz-gőzzel, és bűdös - köves feredőkkel. Ha az iz öfzve nőtt, akkor a' bereg meg nem gyógyúl. Ha az izekben valami daganat támad, akkor a' daganatnak külömbsege szerént kell az orvoslást rendelni.

IZ-DAGANATOK.

(*Tumores Articulares.*)

Ide valók I. az izvizkorság, niellyről olvasd a' vizes daganatokat; II. a' náthafolyásos (*rheumatici*) daganatok, mellyek eleinten öfzlázó száraz kötésekkkel, azután kénesös irral, avagy hólyaghúzó flastrommal orvosoltatnak; III. a' köfzvényes daganatok, mellyek hideg vízzel meg - gyógyittatnak. Az izeknek fejr daganattyokra hójaghúzó flastrom jovofoztatik.

IZ-ZÜRGÉS.

(*Strepitus Articul.*)

Ez többire csak a' súlyes emberekben tapasztaltatik. Orvofoltatik súly ellen való szerekkel.

IZ-FEKÉLYEK.

(*Ulceras Articularum.*)

Ezek közül némelylek az izen keresztül hatnak; mások nem. A' Tízta fekélyek úgy orvofoltatnak, a' mint máint mondatott; a' *tsont-fenések* ellenben, ha az egész izt el-fogják, el-mettzést kívánuak.

(*) Végy egy megszely jó erős tégelbort; olvasz-el benne gyenge melegnél egy löt kámfort, és egy löt szulmikat, azután adgy-hozzá annyi apróra vagdalt közönséges szappant, a' mennyi arra elég léfzen, hogy szunctlen kevervén kenyér-tízta sűrűségű babbá vályék. Ez igen sokaknak, még farsábásoknak - is - használt. Fordító.

A' TSONTAKNAK TÖRÉSEIRŐL.

(*De Fracturis Ossium.*)

Tsont - Törésnek az az állapot neveztetik, a' mellyben a' tsontak két, vagy több darabokra válnak.

A' Törés vagy *risza*, mellyben sem seb, sem egyéb történet nintsen, vagy *öszve foglaltatott*, mellyben vagy seb, vagy gyúladás, vagy fitzomadás, vagy valami más egyéb történet-is támad. Ezen felyül a' törés vagy *egygyes*, mellyben a' tsont csak egyedül, és csak egy helyen törik - el; vagy *keresztetett*, mellyben vagy egy tsont két helyen vagy a' két egymás mellett fekvő tsontak közül mindenik el - törik.

A' *Kereksz - törésben* a' tsont keresztül; az *hajlottban* hajólva; az *hosszszában* hosszszára; az *apróban* apró darabokra töretek.

Leg - közölébb való oka vagy *külső erőszak*, vagy a' tsontnak *belső könnyü romlósága*

A' Törést abból meg lehet ésmérni, hogy a' tsont valami természet rendin kívül való helyben könnyen mozok, és nagyon egyenetlen; zörgés - is nagy hallatik, mikor a' tsont meg - mozdittank.

Az Orvoslás azt kívánja, hogy az el - törött tsont helyre tételsék, helyben meg - tartatsék, *öszve forrasztatsék*, és a' történetek el - hajtassanak.

A' *Vízíza - tétel* csak az egymástól el - távozott, és egymásra fel - tojódott tsontokban szükséges, és kíván ki - nyújtást, ellen - nyújtást, és *öszve - tételt*.

Helyben meg - tartatnak az *öszve tett* törött tsontak kötökkel, és fendelyekkel, mellyek a' törött helyhez alkalmaztatnak.

Az eltörött iznek egy kevés hajlása mind a' vízíza tételle, mind az helyben való meg - tartásra sok törésekben szükséges.

Az Orvoslást a' természet vízi véghez; ki - izzad tudniillik a' törött tsontból valami enyves nedveség, melly lassan

lassan *callus*sá válik, és a' tsontakat öfzve forrasztja. A' Tiszta törések *nyolcz* avagy *tíz* hetek alatt meg-gyógyúlnak. Né-mellyek úgy tartják, hogy a' nagy tsontak *nyolcz* hetek alatt öfzve fornak; az aprók ellenben *négy* hetek alatt-is meg-gyógyúlnak.

A' Történeteknek elhajtása azt kívánja, hogy a' gyógyulás érvágással, orzlató kötésekkel, és jó életmóddal meg-orvosoltassék.

Az öfzve foglaltatott törésekben különös orvoslás szükséges: Az igen apró darabokra törtett tsontak hamar hideg fénét hoznak; azért-is el-vágást kívánnak: A' sebek fok fejtű kötöt kívánnak, hogy a' sebet a' törött résznek meg-mozdítása nélkül minden nap meg-lehesse tekinteni: Az apró darab tsontakat ki-kell szedni; azért-is a' lágy részeket fel kell mettzem. A' Fitzomadást, fénét, 's a' t. annak rendi szerént meg kell gyógyítani.

A' TSONTAKNAK HASADÁSOK.

(*Fissura Ossium.*)

Ebben az állapotban a' tsontoknak részei egymástól egészen el-nem távoznak; az hasadást eleinten nehéz meg-ésmérni, de azután fokáig tartó engedetlen gyúladás támad, mellye: végre tsontfénés evesedés követ.

Eleinten úgy orvosoltatik, mint a' törődés; ha erre a' beteg jobban nem lesz, azután az meg-hasadást helyet fel-kell metzteni, és a' tsontat meg kell mezteleníteni.

TSONT-DAGANATOK.

(*Tumores Ossis.*)

Azok a' Daganatok, a' mellyek a' tsontoknak állattjától (*substantia*) formáltatnak, *özfélék* I. a' tsont növés, II. a' tsont-emelkedés, III. a' gummás-tsont, IV. a' tsontak végeinek fel-dagadása, V. az hús-tsont.

TSONT - NÖVÉS.

(*Exostosis.*)

Mikor a' tsont úgy ki-nő, hogy valami daganatot formáljan, akkor a' nyavalya *tsont-növésnek* hivattatik.

Ezt abból lehet meg-előzni, hogy a' daganat a' tsontból nő ki, és olly kemény, mint a' tsont, és egyenetlen.

Az Illyen ki-nőtt tsontat *ékkal*, és *kalapáccsal*, ha az hely meg-engedő, ki kell irtani.

TSONT - EMELKEDÉS.

(*Tophus.*)

Tsont-emelkedésnek az a' nyavalya mondatik, a' mellyben a' tsontnak táblái úgy fel emelkednek, hogy a' tsont dagadtnak lenni láttassék.

A' Daganat a' tsontal egygyesül, a' tsontnál alig lágyobb és egyenes, vagy - is fima, mellyel a' tsont növéstől különbezik.

Az Oka majd mindenkor frantzoz tsipőtség. A' Tsont emelkedés, ha el nem oázlik, tsont-fenévé válik.

Az El-ozlás próbáltassék meg kívül 's belől kénésös fze-
rekkel, és gyalog olajfa-gyökér - héjból (*cortex radice mezerei*)
készítettett főtt vízzel. A' Tsontfenés tsont-emelkedé ben a'
lágyszereket a' tsonttól el kell választani, és a' fenés tsontot
által kell furni.

GUMMÁS TSONT.

(*Gummi.*)

Gummás tsontnak az a' tsont mondatik, mellyben a' daganat a' tsonthárcyának fel-emelkedéstől formáltaik, és sokkal lágyobb, mint a' tsont-emelkedés. Az Orvoslás ollyan, mint a' tsont-emelkedésben.

A' TSONTAK' VÉGEINEK FELDAGADÁSA.

(*Hyperostosis.*)

Ebben a' nyavalyában a' tsontnak vége egészben fel-dagad vagy a' frantzótól, vagy az ángliai betegségtől (*rachitis*), vagy a' tsontnak haldadásától.

Az Angliai betegségtől fél-dagadt tsont-végek magoktól elmúlnak, de a' többiek meg fenéfednek (*caries*), és azután elágást kívánnak.

HÚS-TSONT.

(*Sarcofistis.*)

Hús-tsontnak neveztetik a' tsontnak valami spongiás húsi változása. A' Daganat a' tsontal egy, lágy, és felette nagyon fáj, hamar tsont rákká, és az által halálra változik; azért is a' rossz tsont a' jótól idején elvágásfél.

TSONT-FENE.

(*Caries.*)

Tsontfenének mondatik a' tsontnak ki-rágatása.

Osztatik I. *tökéletesre*, mellyben a' tsont valósággal kirágatott, II. *tökéletlenre*, mellyben csak a' tsontnak színe romlott-meg, és halavány, sárga, vagy barna lett, III. *lázbaróra*, mellyben a' tsont meztelen, IV. *lázbaratlaura*, mellyben a' tsont valami spongiás hússal bé-borittatik.

A' Tsontfenét háromféleképpen lehet meg-ésmérni; I. *Lázással*, melly a' tsontan sárga, barna, fekete színt, avagy kirágást mutat; II. *Sziluffal*, mellyel meztelen, avagy egyenetlen tsont tapasztatik; III. *Feketés*, avasos szagú sárviznek kifolyásából.

Az ok vagy *külső*, úgymint a' tsont hártyának törődése, vagy *belső*, úgymint a' tsont hártyába vitetett tsipőtség.

A' Tökéletlen tsontfenében, az-az: abban, a' mellyben csak a' színe romlott-meg a' tsontnak, hasznos orvosságok a' *mástix-spiritus*, *mirrha-essenzia*, avagy az Hévséges gumi-fa-essenzia.

A' Tökéletes tsontfenében, a' hól a' tsont fekete, jók I. az *érető* szerek, úgymint a' választó viz, piskóltz-vaj, avagy érető kő, mellyel a' tsontfene bé-kenetik, avagy érdekelterik. II. Az *Égesés*, ha tudni-illik tüzes vassal a' tsontfene meg-égettetik. III. A' *Fűrés*, mellyet az hegyes fűréval (*trepanum*)

véghez lehet vinni. IV. A' *ki-mertzés*, melyet ékkel, fűrészszel, avagy trepanummal meg lehet tenni. V. A' *Levakarás*, melyre a' leveleztető trepanum szükséges.

Az Izeknek nagy tsonttenéjekben egyedül tsak az elmetzés hafznál. A' Kaponyát által likasztó tsontfenét sok fűrészszel ki kell venni. A' Taplós hús alatt elrejtetett tsontfene azt kívánja, hogy az hús égető szerekkel el-vitefsék, és úgy a' tsontfene meg-mezitelenittefsék.

A' Belső okból származott tsontfenében a' külső orvoslás mellett egyfzer-'s-mind belső orvosságok-is kívántatnak, melyeket mindenkor a' különös tsipőtséghez kell szabni. A' kintahj, és az ördög szar sokat hafznál.

SZÉL - TÖVIS.

(*Spina Ventosa.*)

Szél-tövishnek mondatik a' belső tsontfene. Öfztatik *elrejtetetre*, és *ki-nyiltra*.

Az Elrejtetettben a' tsont mélyen benn fáj, és a' bőr azon az helyen vereffen meg-fóltafodik, és valami idő múlva veres, és spongiás daganattá válik. Végre ez a' daganat sok likakkal ki-likad, de azért mégis le nem lohad.

A' Fris, és nem régi szél-tövis néha eleinten kénesös irral el-öfzlatatik, ha egyfzer-'s-mind belől ördög-szar, bürök, és kintahj adatik.

A' kiuyilt szél-tövishben a' spongiás húst égető kámfor-olajjal el kell vinni, hogy a' fenés tsont ki-levelezhefsék.

ROMLÓSÁG.

(*Fragilitas.*)

Romlóságnak a' tsontoknak azon állapottyak neveztetik, melyben a' törés igen könnyen meg-esik. Az Orvoslás jó tápláló eledelt kíván.

LÁGYSÁG.

(*Mollities.*)

Lágyságnak a' tsontoknak azon állapottyák mondatik, melyben az hajlás törés nélkül igen könnyen meg-esik.

E ennek többire mindenkor az etzetes tsipőtség, avagy az angolai nyavalya (*rachitis*) leg-főbb oka. Az orvoslás etzetes savanyóság ellen való szereket, és veres festő gyökeret (*rad. rub. tinct.*) kíván.

TSONT-FÁJDALOM.

(*Dolor Osteocopus.*)

Ez a' fájdalom benn a' tsontban vagyon. Többire mindenkor frantztól támad; ugyan azért kénesöt- is kíván.

Az Éktelenség, és a' tsontaknak sebei máfutt le-irattak.

A' BORBÉLY-MUNKÁKRÓL VALÓ TANITÁS.

(*Doctrina de Operationibus*)

A' BORBÉLY-MUNKÁKRÓL KÖZÖNSÉGESEN.

(*De Operationibus generatim.*)

Borbély-munkának az a' munka neveztetik, mellyel vagy kéz, vagy eszköz által valami külső nyavalya meg-gyógyítatik. Ofsztatik *kézi*, és *eszközös* munkára: Amaz kézzel, ez eszközzel vitetődik véghez.

Minden munkánál vigyázni kell I. A' munkát jelentő jelekre. II. A' munkát meg nem engedő jelekre. III. Arra az helyre, a' mellyen a' munkát véghez kell vinni. IV. A' munkára rendelt eszközökre. V. A' Békötésre szükséges készületekre. VI. A' Betegnek helyheztetésére. VII. Magára a' munkára. VIII. A' Békötésre, és a' tovább való orvoslásra. IX. Azon történetekre, mellyek a' munka után követkehetnek.

ÉRVÁGÁS.

(*Vena Sectio.*)

Az Érvágás szükséges I. a' vérnek hővségiben, II. a' gyúlasztó hűdeglelésben, III. és a' súlyos gyúladásban. Eret

akkor vágni nem szabad, mikor a' betegnek kevés vére vagy.

Minden véreter, ha meg lehet találni, meg is lehet vágni. Leg-közönségefebbek: A' *Fejen* I. az homlak véreter; a' szemfegelet véreter; a' nyelv véreter; a' külső nyakvéreter. II. A' *karon* a' belső véreter; a' külső véreter; és a' közép véreter. III. A' *kezzen* az hü eiknek véretere; és a' kistűj - véreter. IV. A' *Lában* a' lábhuveiknek fő-véretere; a' kislábújnak véretere; a' lábhiát-véreter; és a' boka véreter.

Az Érvágáshoz való eszközök vagy *láncéték*, vagy *szűperek*. A' Békötésre nyomó ruhátska, és kötő szükséges. A' Beteg ilyen szűkre, és fordúlyon a' világosra.

Az hely a' szúrásán felyül meg - köttetik; azután a' láncétának hegye a' véreterbe bé - szuratik, és a ki - húzásakor vajamennyire a' véreternek hosszúra fel - emeltek, avagy a' snéper a' véreterre botsáttatik.

Minekutánna elegendő vér ki - botsáttatik, azután a' febr valami ki. rétes ruhával örzve foglaltatik, keskeny hosszú kötővel bé - kötöttek, és magában meg - gyógyúl.

A Rossz érvágást követő szerentsétlenségek ezek: I. Vérkiöntés (*ecchymosis*), mellyben a' meg vágott véreter körül a' kövér bőrbe vér öntődik; orvosoltatik etzetes vízzel, avagy otzlató füvekből készített meleg kötőfekkel. II. Valóságos Életerdaganat (*aneurysma verum.*) mellyben az életernek külső hártája sértődött meg. Orvosoltatik garáditsonként rakott nyomással. III. *Falsú életerdaganat* (*aneurysma spurium*) mikor a' meg - sértődött életerből a' vér a' kövér bőrbe ki - öntődik; ez - is garáditfos nyomással orvosoltatik. IV. Az *Altal metzett életerből* jövő vér folyás (*hamorrhagia ex arteria*), mellyet ablól meg lehet esmérni, hogy a' vér igen magasra, és zörgéssel fel - ugrándoz, szép tiszta piros, és ha a' kar a' mettzésen felyül szorosan meg - köttetik, fölyni meg - szűnik. Orvosoltatik hat garáditfos nyomással, mellyek közül az elsőben valami réz pénz rétefsék, és tizenöt napokig ki ne oldafsék. V. A' *szökö véreterdaganat* (*varix pulsans*), mikor tudni

állik az életernek febe a' vérenek febe alatt vagyon, és bé nem gyógyúl; akkor a' vére meg-tfomófodik, és fel-fzőkdes; nyomással orvofoltatik. VI. A' Gyúladás, és fájdalom (*inflammatio valida, et dolor ingens*), ha az érzőin meg-sértődik. Fejér vizzel, avagy lágyító meleg kötőffel orvofoltatik. VII. A' viz -folyás (*Lympha fluxus*), melly, ha valami vizet sértődött - meg, más nap fokott éizre vétetődni. Orvofoltatik téden vize el, avagy ón -kivonással. VIII. A' febnak evesedése (*suppuratio vulneris*). Orvofoltatik árcéus balsámával, és azután feb vizzel.

A' FATTYÚ ÉLETERDAGANATNAK MUNKÁJA.

(*Operatio Aneurismatis Spurii.*)

Az olly nagy fattyú életer daganat, melly nyomással meg nem orvofoltathatik, Borbély munkát kíván.

Erre a' metzfőre kívántatik. I. *turnikét*, II. *begyes éles metzfő kézfeske*, III. *éles begyi barázda*, IV. *ró viafzfőszas zserfával*.

A' Békőtfőre szükségesek I. fok *répelt rongyak*, II. fok *kérőskék*, vagy - s nyomni való rongyak, III. hat rőf *póla*, és IV. hat darab *zserfa - tapló*.

A' Beteg az ágyban, avagy a' széken úgy üljen, hogy a' karját valami áfztalan ki -nyújthassa.

A' munka így menyen véghez: I. a' kar -életernek derek az hónaly alatt turnikéttel meg -kötetik, 's meg -nyomatik; II. a' daganathak közönséges takaróji fel -metzfőnek, és a' vér (spongiával ki -vétenek; III. azután az életer febére egy -néhány darab tserfa tapló úgy rakatik, hogy egygyik a' máfikan fekügyék; IV. a' febnak több részei száraz tőpőfőkkel, és kőrőkkel meg -töltenek, és pólával bé -köttenek; V. aunkutánna a' turnikét lassan lassan meg -tágalittatik, de elnem vétetik.

Harmad nap múlva, hogy a' feb evesedni kezdgyen, árcéus balsámával kell bé -kötni, de a' tserfa -taplót ki nem kell venni.

Ha a' vérfo'lyás tserfataplóval meg nem állittathatnók, akkor a' meg-sérödött életeret stüluffal fel kell emelni, és tövel meg kell köthi.

A' VALÓSÁGOS ÉLETER DAGANATNAK MUNKÁJA (*Operatio Aneurysmatis veri.*)

Mikor a' valóságos életerdaganat az meg-hafadáshoz közelitt, avagy olly nagy, hogy nyomással meg ne orvosoltathassék, akkor a' Borbély munka szükséges.

I. A' kar életernek dereka turnikéttel meg-nyomatik, és a' daganatnak közönséges takaróji fel-mettzetnek. II. A' két-fejü karinashúsnak szijafinas kiterjedése kéffel úgy el-választatik, hogy a' daganatnak zatskója egészízen meg-mezitelenedgyék. III. Azután a' zatskó fel-nyittatik, és az ő szélei el-mettzetnek. IV. Az Életer stüluffal valamennyire fel-emeltetik, és a' zatskón felyül tövel 's tzerhával meg-kötterik kéröt közben vetvén. V. Hasonlóképpen kell a' zatskón alól-is az életeret meg-köthi. VI. Végre a' febet száraz tóppéffel, kérotskéekkel, és pólával meg kell erőfiteni. A' Tóvább való orvoslás ollyan, mint a' fattyú életer-daganatban.

Azok a' történetek, mellyek ezt a' munkát követik, úgy-mint a' könyöknek hidegsége, és gyöngé szélütése, magoktól elmúlnak, minekutánna a' kar életernek óldal ágai eléggé kitágúlnak.

SINÓR - HÚZÁS.

(*Operatio Sciaci.*)

Ez akkorra való, mikor a' nyaktsigán fekély kévántatik. Erre a' munkára szükséges valami széles tö hofszú ször-sinórral, melly sárga irba mártatik.

A' szólga és a' Borbély a' nyaktsigának bőrét hofszú rántzra fel-emelik; a' Borbély a' töt a' rántznak közepén által üti, és a' sinórt a' sebben benn-hadgya: annakutánna egy kis kéröt tefzen reája, és kerek pólával bé-köti

FOLYÓ-SEB TSINÁLÁS.

(*Operatio Fonticuli.*)

A' Folyó seb akkor szükséges, mikor a' testből valami nedvességet ki-akarunk folytatni.

Ennek *első* helye a' karnak külső oldala a' kétfejű inas-hús alatt a' kövér helyen. *Második* a' tzombnak belső felén négy újnyira a' térden felyül. *Harmadik* a' térden alól négy újjal ugyan a' tzombnak belső felén.

A' szolga, és a' Borbély a' bört keresztül álló rántzra fel-húzza; azután a' rántz hegyes kéfetskével hosszúra fel-mettzeik; a' sebbe sárga írba mártatott borsó dugatik; felyül reá flastrom, kéro, és póla tétetik. Minden nap új borsó ké-vántatik, hogy bé ne nőjen a' seb, és a' póla helyet különös szij készittetik.

Az Égető szerrel tsiná't folyó seb, mivel nem igen mély, a' bor ót nehezen tartya - meg, azért - is semmit sem ér.

A' SEBEKNEK VÉRES VARRÁSA.

(*Sutura Vulnerum Cruentá.*)

A' véres varrás akkor szükséges, mikora' seb mély, és keresztül áll.

Erre három horgas tök kévántatnak, mellyekben négyes viazfzas tzerne légyen.

A' se'nek szélitől egy hüveiknyire a' tö a' sebnek ajakától egészfzen a' fenekig le-fzuratik, azután ugyan azon tö a' sebnek fenekétől a' más ajakan megint ki-húztatik; és így annyi szúrás tétetik, a' mennyi hüveiknyi hosszú a' seb. Ennekutánna a' seb öfzve-húztatik, az öfzve húzatatt ajakakra hosszú tépés tétetik, és a' tzerának a' tépésen felyül szépen öfzve köttetnek. Tíz vagy tizenkét napok múlva, minekutánna a' seb öfzve forr, a' tzerának egygyik vége el-mettzetik, és a' másik ki húztatik.

Ha a' varrást nagy gyúladás követi, akkor a' varrást lehet tágasítani, míg a' gyúladás elmúlik; ha pedig erre a' gyú-

adás el - nem akarna múlni , akkor a' varrást egészen el kell vetni , és a' sebet evedés által kell orvosolni.

HÓLYAG - HÚZÁS.

(*Applicatio Vesicatorii.*)

Ez akkorra való , mikor vagy fekélyt kell csinálni , vagy valami nedveséget ki kell folytatni.

Hólyagot szoktunk húzatni a' fejen ; nyaktsigán , a' vállapatzkák között ; a' karnak , izombnak , és szárnak belső izmón , és a' füleknek tövein.

Egy két forintos nagyságú , és szélességü hójaghúzó flastrom a' testre tétetik , felyül reá diachilonflastrom , és valami nyomni való ruháska borittatik ; annak utánna kerek pólával az egész kézszület meg - erősítettik , és tizenkét óráig fel nem bontatik.

Minekutánna a' kötés felbontatik , azután az hójag felmettzetik , a' víz ki - nyomatik , és , ha az evedés szükséges fog lenni , *körösbogaros irral* , ha pedig hamar meg kell gyógyítani , *fejér irral* az egész hójagos hely bé - köttenek.

Az Hójagnak le - húzása , és a' sebnak körösbogárral való bé - hintése rossz mód , felette fájdalmas , és gonosz indulatú fekélyeket hágy hátra.

Ha az hójaghúzó flastromakra nehéz , és fájdalmas vizelés következik , akkor a' kámtóras mandola - téj hasznos.

AZ ÉTETŐ KÖNEK FELTÉTELE.

(*Applicatio Lapidis Caustici.*)

Ez akkorra való , mikor valami tályogot kell fel - nyitni.

A' Daganatra olyan flastrom ragasztatik , a' mellyen valami nyílás csináltatott ; az étető könyállal meg - lágyítottatik , és a' nyílásba bé - tétetik , reája tépett rongy , erre más flastrom , és a' flastromra nyomni való ruha rakatik ; az egész kézszület kerek pólával meg - köttenek . A' kötés hat óra múlva felbontatik , és a' meg - égett fekete kéreg fejemálva irral addig lágyítottatik , még evedés által el nem válik .

VÉR SZÍPÖ - TÉTEL.

(*Applicatio Hirudinum.*)

Mikor a' feldagadt vask aranyereket ki kell üresíteni, akkor a' vérzipó, vagy - is pióza-tétel hasznos.

A' Vérzipó ruhával bé - takartatik, és azután kézbe vé- tetik, és az erre tétetik, addig ott - is tartatik, míg jól hozzá ragad; minekutánna elegendő vér ki - botát atik, azután, ha magától le nem esik, sóval, avagy hamúval meg - hintetik. A' seb meleg bórral meg - mósátik, és bé - köttetik.

ÉLETER - VÁGÁS.

(*Arteriotomia Arteriæ temporalis.*)

Ez akkorra való, mikor a' főnek, avagy a' szemnek igen engedetlen nyavalyái vagynak.

Mivel a' vakszem-életereknek ágai igen kitsinek, azért a' vágás kereftül tétefsék.

A' Vér meg - állittatik rágatt itató pappirossal, garáditos nyomásokkal, avagy tserfataplóval, és főpólával. Ekképpen az életer fel nem dagad.

HIMLÖ - BÉÓLTÁS.

(*Inoculatio Variolarum.*)

Az Himlöt bé - óltani szokták egészséges, és még meg nem himlözött gyermekekben. A' Béóltást mindenféle betegség ellenzi.

Egy kús kéfetskének az hegyére valami jó indúlatú him- lőből himlős genyettségg vétetik; ez a' kés - hegy a' karnak kül- ső felén mind a' kétfelől a' külső bőr (*epidermis*) alá bé - té- tetik, és ottan meg - fordittatik, hogy a' ge yettségg benn ma- radgyon. A' seb bé nem köttetik. A' Gyermekek a' szabad tiszta levegő égben járnak, 's tartatnak, és az ágyba az egész nyavalya alatt nem fekülznek. Az Himlő nyóltz, avagy több napok után ki - ür.

A' KAPONYÁNAK MEGFÚRÁSA.

(*Trepanatio Cranii.*)

Ez akkorra való, I. mikor beun a' kaponyában vér öntődik - ki, II. mikor a' kaponya meg - hafad, avagy bé - nyomódik, III. mikor a' tsontfene a' kaponyán által hot.

Elkerülhetetlen szükség nélkül a' kaponyát meg nem kell fúrni. I. az homlaktsonznak közepén, mert ott az agy' kemény hártyájának felső hofzfű kebele fekszik; II. a' szemöldeken, mert ott az homlaktsonznak taknyos kebelel vagynak; III. a' faltsontaknak első és alsó szegeleteken, mert ott belől az agy' kemény hártyájának tövis életere helyheztetik; IV. a' nyakfirttsontnak közepén, és a' középnek oldalain, mert ott az agy' kemény hártyájának hofzfű kebele végződik, és az oldalkebelek fekszenek; V. a' tsontaknak variáin, mert ott az agynak kemény hártyája igen nagyon a' tsontakhoz ragad; VI. a' mozgó tsontan; ne hogy bé - nyomattassék.

A' kaponyának meg - meztelenítésire kívántatik metztő kéfetske; és le - nyomó Ispót (*spatba*).

A' Fúrásra szükséges I. hegyes fűrű (*Trepanum perforatorium*). II. kerek fűrű tengelyel (*trepanum cum Corona et pyramide*). III. A' Tengelynek kóltsa (*Clavis pyramidis*). IV. Felemelő fróf (*Cochlea elevatoria orbiculi excissi*). V. Borostfa (*Scopula fetacea*). VI. Fogvájó (*Dentifscapium*). VII. Stulus (*die Sonde*). VIII. Lentse forma kés (*Scalpellum lenticulare*). IX. Az agy' kemény hártyájának le - nyomója (*Meningophylax, seu detrusor duræ matris*).

A' kaponyának felemelésire kívántatik I. Közön - éges emelő vas, II. a' Petit emelő vasa.

A' Békötésre szükséges I. Kerek ruha erős tzérnával (*Linreolum orbiculare cum filo*). II. Iikatas ónlék nyellel, vagy inkább fülekkel (*Lamina plumbea, cribrosa cum ansis*). III. Tépett rongy karika (*torunda orbicularis*). IV. Tépett rongy (*linreum carptum*). V. Külömb - különb - féle kérék (*Splenioia varia*). VI. Fő - póla, avagy sapka (*Fascia Capitalis, vel mitra*).

A' Beteget úgy kell helyheztenni, hogy az a' hely, a' mellyet kell fúrni, felyül légyen.

A' Fúrni való helyen minden lágy részek egézfízen a' tsonig a' metzö kéfetskével X. avagy T. formára fel-mettzetnek; azután a' le nyomó spátával a' tsont hártját a' meg-furandó tsontról le kell tisztítani; végre a' meztelen tsontat száraz tépéffel bé kell kötni, hogy állyan-meg a' vér. Ha a' vér folyás meg-áll, azután a' fúráshoz kell fogai.

A' Fúrás következendöképpen vitetődik véghez. I. Az Fúrával egy kis lik tsináltak, hogy a' kerek fúró tengelyének hegye a' tsontan meg-akadhassan. II. Az Egézf fúró úgy alkalmaztatik, hogy a' tengelynek hegye a' likba állyan. III. A' Fúrást addig kell folytatni, mig a' fúró a' tsontnak közép spongiás részét el-éri, mellyet abból meg lehet tudni, hogy a' fúró lágyan menyen, és a' tsont forgáts verefetske. IV. Ez után a' tengely a' költsal a' fúró koronájának közepéből kivéttetik; a' koronának fogai a' fogvájóval, és az esettel a' tsont-morfaléktól meg-tisztittatnak. V. A' Fúró tengely nélkül megint a' tsontra tétetik, és a' belső tábla-is által fúratik. A' Fúrúnak, és az által fúrt daraba skának tartorgáfa arról bizonyos jelet ad, hogy már a' belső tábla által fúratott. VI. Végre stuluffal, avagy a' tengelynek helyébe botsáttatott frófal a' ki-vágatott karika ki-véttetik. VII. A' Lentse forma kéffel a' liknak szélei meg-tisztittatnak, és meg-egyenefittetnek. VIII. Ez után a' bereg méllyen bé-lehell, avagy az érrát 's izájját bé-tartya, hogy a' vér ki-nyomódgyék, avagy a' likra fekszik, hogy a' vér magától ki-folyan. IX. Ha a' vér az ágyanak kemény hártáján belől vagyon, mellyet a' folydagalásból (*fluftuario*), és az által látó szederjes szinből meg lehet tudni, akkor azt a' hártját kereftéfen által kell metzteni. X. Ha a' kaponyának törése bé-vólna nyomva, akkor a' fúrt likba vagy a' közönséges emelő vasat, vagy a' petit' emelő vasat bé kell tenni, és a' bé-hajlott tsontat ki kell emelni.

A' Békótságnek ez a' módgya. A' Fürt likba tételk I. a' kerek rongy tzeránával, melly kívül marad. II. Erre tételk a' likatas ón-pléh a' füleivel. III. Erre megint a' tépett rongy-karika tételk, hogy a' lik meg-telyék, és meg-nyomódgyék. IV. Sok tépésekkel az egézfz lik meg-tóltetik. V. Ezekre ofzlató fő-párákba mártatott kérők rakatnak. VI. Mindenek fő-pólával, avagy vékony háló süveggel meg-erősítetnek.

Ha a' fürt lik erőssen bé nem kötöttek, akkor az agyvelő nagy gonbává ki-nő, mellyet el kellene vágni:

AZ ORVÉRPALÁNTNAK KI-IRTÁSA.

(*Polypi Nasalis Exstirpacio.*)

Ez akkorra való, mikor a' vérpalántnak gyökeréhez lehet érni.

Ha kitsin a' vérpalánt, akkor *ki-tekeretik*; ha nagy, akkor *meg-kötöttek*.

A' *kitekerésre* valami különös fogó kívántatik, mellyel a' vérpalántat meg-lehet fogni, és lassan-lassan ki lehet tekereni; erőszakkal nem jó ki-húzni. Ez a' fogó *vérpalánt fogónak* mondatik.

A' *meg-kötésre* szükséges I. valami *vékony ezüst tső*, II. *hajlá ezüst veszfzö*, mellynek egygyik vége úgy meg-hajtatik, hogy fület formályan.

Az Ezüst veszfzö a' tsöbe behúztatik; a' segítő a' vérpalántat, mellyre előbb az ezüst veszfzönek fule tételk, a' vérpalántfogóval meg-fogja, és a' mennyire lehet az orból ki-húzza; azonban a' Borbély a' veszfzönek fület egézfzfen a' vérpalántnak gyökeréig fel-taszittya; az ezüst tső-is utánna taszittatik, és az ezüst veszfzö az ezüst tsövel a' vérpalántan úgy kereftül tekeretik, hogy a' veszfzönek egygyik fele a' mátkat elérje, azután a' veszfzönek külső vége a' tsönek karikájához foglaltatik, és az orból le-hagyatik függni. A' veszfzö a' tsövel minden nap jobban egymásra tekeretik, és szorítottatik, míg a' vérpalánt a' veszfzövel, és a' tsövel együtt az orból ki-efik.

Igy köttetik - meg a' nádrámnak, és nádrabivelynek vérpalántya - is.

AZ ORVÉRFOLYÁSNAK MEGÁLLÍTÁSA.

(*Hæmorrhagia nasalis obcuratio.*)

Az Orvérfolyás néha hafznos; azért - is nem mindenkor, hanem csak akkor kíván meg - állitást, mikor igen böven toly, avagy kevés folyással - is a' beteget meg - gyengitti.

Eleinten lehet az orba fel - szinni, avagy tetskendezni hideg 'vizet, meleg etzetet, a' téden' sebvizét, avagy gáltköves (*) vizet; lehet a' lában eret - is vágni, ha az erő, és a' több környülállások meg - engedik. Ha ezek nem hafználak, akkor az orlikakat tserfataplóval, avagy száraz tépéssel valami különös eszköz által bé - kell dugni; ha az első orlikaknak bé - dugások nem hafznál, akkor az háúlsókat - is hafnólóképpen meg - kell tölteni.

A' LEHELLŐ GÉGÉNEK METTZESE.

(*Tracheosomia.*)

Mikor a' gyúladtt torokfájás, avagy valami, a' lehellő gégebe bé - esett, idegen test a' beteget meg - akarja tullaftani, akkor a' Gége - metzéshez kell folyamodni.

Erre a' munkára kívántatik I. közönséges metező kéfetske, II. a' Richter' gége metező kéfe, III. ezüst tső, mellynek oldalain kötök vagynak. A' Beteg székre ülyen, és a' világotra fordúlyon.

A' Lehellő gége nek fejtől le a' mely felé a' lehellő gégen három újnyira a' bőreket hozzfára a' metező kéffel által

(*) *℞. Alum crud. et vitriol. alb. aa. ℥j. Aqu. Rosar. ℥jv. m. S. Liqueor sapius in nares attrahatur. Ez igen jók-szor hafznál, Fordító. ℞. Alum. crud. vitriol. alb et sacchar. satur. aa. ℥j. Aqu. Rosar. ℥jv. m. Ebbe marzast rubákkal az orlikak gyakran nagy hafzonnal bé - dugatnak. Fordító.*

kell mettzeni; azt a' szijafinas lineát-is, a' melly a' lehellő géget hé-borittya, hofzfára fel kell hasítani; azután a' maga tokjában elrejtett gége-metző kéfetskével a' pais-ikráslús alatt, a' lehellő gége nek negyedik és ötödik portzagója között, az hártvás rész kerekszűl által szuratik; ennek utánna a' kéfetske ki-húztatik, az ezüst tső a' febben benn hagyatik, és a' két kötejjel a' nyakhoz szorittatik, mellyek a' nyaktságán köttömek-meg.

A' seb alól és felyül száraz tépelt rongyal meg-töltetik; a' tsőnek líkára vékony líkas ruha, a' ruhára líkas flastrom, erre líkas kérő tétetik; mind ezek keskeny pólával meg-erősítetnek, és úgy rendeltetnek, hogy a' tsőnek líka az ő líkán egyenesen által szolgáljan.

Minekutánna a' -torok gyúladás meg-gyógyúl, mehhyet abhól meg-lehet esmérni, hogy, ha a' tső újjal bé-dúgatik, a' bereg könnyen lehell, azután a' tső ki-húztatik, a' seb flastrommal öfzve-foglaltatik, és bé-gyógyittatik.

Mikor a' lehellő gége azért mettzetik-meg, hogy a' belé-esett dolgok ki-vétedgyenek, akkor egynehány, négy vagy hat portzagót hofzfára által kell vágni, hogy azután valami keskeny fogóval a' lehellő gégebe bé-lehesse nyúlni, és a' benn lévő idegen testet ki-lehesse venni.

A' NYELŐ GÉGENEK METZÉSE.

(*Oesophagotomia.*)

A' nyelvő gége akkor mettzetik-fel, mikor benne valami nagy test úgy meg-akad, hogy se fel ne lehesse húzni, se lehe lehesse nyomni.

A' lehellő gége mellett *balfelől* a' bőr hofzfára meg-mettzetik; azután a' meg-rekedet testől ki-nyomatott nyelvő gégen hofzfára olly nagy metzés tétetik, hogy a' meg-rekedett testet rajta ki-lehesse húzni; végre fogóval, horaggal, újjal, avagy kalánatskával a' meg-rekedett test-ki-vétedik.

A' kivétel után a' seb flastrommal, kérővel, és pólával öfzve foglaltatik, és bé-gyógyittatik.

A' TOROKBAN MEG - AKADOTT TESTEKNEK KIVÉTELE.

(*Exemptio Corporis Heterogenei ex Faucibus.*)

A' Torokban meg - akadott idegen test kivételedik 1. az újjakkal, 2. a' torok fagókkal, 3. a' torok - tafzítóval.

Ha valami a' lehellő gégebe esik, és úgy meg - akad, hogy húrút által ki - ne vettethesék, akkor a' lehellő gége metzéshez kell folyamodni, hogy a' meg - akadott testet idején ki - lehesse venni.

Ha a' nyelvő gégebe akad - meg valami, akkor azt a' torok tafzítóval le kell tafzítani, avagy ha a' le - tafzítás lehetetlen, akkor a' nyelvő géget meg kell mettzeni, hogy a' meg - akadott test ki - vitédhefsék.

A' Gyomorba le - nyelt értzek, úgyimint arany, ezüst, réz, 's a' t. a' vafan kívül, eleven kénesüvel fel - olvasztatnak, ha a' Beteg naponként belőle négy unctiát bé - veszen. A' Le nyelt vafra gyakran etzetet kell innya; mert az etzet a' vafat el - olvasztja.

A' TSETSEKNEK EL - METTZÉSE.

(*Amputatio Mammæ.*)

A' Tsetsek akkor mettzenek - el, mikor a' rákfene úgy belélek esik, hogy az orvofságok semmit se használhatnak.

Ha a' rákfene belső okból származik; ha a' tsets a' mely, inashúshoz nagyon hozzá - nő, é - nem mozog; ha más - részek is, úgyimint az hónaly - ikráshúsfak, 's a' t. már rákfenelek; ha a' szemhéjak' hajtái szünetlen verefsék; avagy ha a' nádrahüvelyből valami tsipős nedveség foly, akkor a' tsetseket el nem kell mettzeni.

Erre a' munkára szükséges nagy éles metző kés, és a' tsets - életernek meg - kötésre tö 's tzerne.

A' Békötésre szükségesek tépett rongyból tsinált nagy kark; két hosszú flastromak; nyomni való kúrok; és a' mely - póla négy - köttel.

Az első metzést kell tenni a' melytsonttól a' tsets alatt fel az hónaly felé; azután a' tsetsnek kövérségit bal kézzel fel kell emelni, és a' tsetset a' nagy melyikráshúttól lassan lassan el kell választani. Minekutánna a' tsets egészszén el-metzetik, azután a' tsets életeret, ha, a' mi ritkán esik meg, igen nagyon vérzik, meg kell kötni.

A' febre tétetik a' répett rongyból tsinált karika vagy szárazan, vagy terpentina-spiritu-ba mártva; erre két flastrom keresztelen avagy X. módgyára tétetik, hogy a' karika ide 's tova ne meheffen; a' flastromra a' nyomni való kérok rakatnak; és azután ezek mind a' melypólával meg-kötetnek.

Harmadik nap a' seb fel-bontatik, árceus-balsámmal eve-fedésre viteük, és azután seb vizzel bé-varasztatik.

MELY - TSAPALÁS.

(*Paracensbefis Thoracis.*)

A' mely akkor furatik-meg, a' mikor beane viz, vér, avagy *genyertség* gyül meg.

Egy tenyérynire az hátgerintztől az harmadik fattyú oldaltsontan felyül szokták a' melyet meg-fúrni.

A' munkára szükséges I. hegyefített kéferske, II. tompa hegyü kéferske, III. tö az oldaltsont-életernek meg-kötésire.

A' Békötésre kívántatik I. egy keskeny ruha darab, mellynek egyik vége ki-rostasztatik, II. nyomni való kérok, vagy répés, és III. a' széles mely-póla.

A' Beteg az hasával a' széknek karjátélé üyen, és az hátát a' világoságra fordítsa.

A' meg-határozott helyen a' bőr hofzfára három újni hofzfúsásra fel-metzetik; azután az hátnak széles inashúfais hofzfára három újni hofzfúsásra által, vágatik; annakutánna az oldaltsontoknak inashúfai a' közepeken keresztül egészszén a' melyhártyájig által metzetnek; a' melyhártya-is kitsin keresztül álló sebbel meg-likasztatik, ez a' lik fejes, vagy is buta hegyü kéferskével fél hüveiknyire ki-tágasztatik. Ha

a' beteg erre a' likra fekszik, akkor a' melynek üregében lévő vér, viz, avagy genyetség ki-foly.

Annakutánna a' seb ki-rostaztatott ruhával, és tépésekkel meg-dugatik, és széles pólával bé-kötterik. Ha a' folyás meg-szűnik, akkor a' sebet öszve foglaló flastrommal, avagy sebvizzel bé kell gyógyítani.

Ha a' tüdő a' metzett helyen a' melyhártyához volna ragadva, akkor a' kisújnak hegyével a' tüdőt a' melyhártyától el kellene választani, avagy ha az lehetetlen volna, akkor négy újnyira a' melytsonttól az hatodik és hetedik valóságos oldalsontak között új metzést kell tenni; azután erre a' sebre is reá kell fektetni a' beteget, hogy ki-folyon, a' mi a' melyben vagyon.

A' MELYTSONTNAK MEG-FÚRÁSA.

(*Trepautio Sterni.*)

Ez akkorra való, mikor a' mely-középhártyájának első hafadásában a' melytsont alatt vér öntődik-ki, avagy genyetség gyűl-meg, avagy ha mély hatható tsontfene jelen vagyon. A' munka olyan, mint a' kaponyának fúrása.

AZ HASNAK MEG-TSAPOLÁSA.

(*Paracentesis Abdominis*)

Ez akkorra való, mikor az hasban viz gyűl meg, és orvossággal ki nem hajtathatik.

A' Béltsonst első töviffe, és a' köldök között lévő helynek közöpe szokott meg-tsapoltatni, melly tzerával ki-méretik, és téntával meg-jegyveztetik.

Erre a' munkára szükségesék I. egy három élű tő, melly tsap-tőnek mondatik, és valami hozzá alkalmaztatott ezüst tsőben fekszik; II. valami edények, mel'yekbe a' viz folytatásék; III. az has-övedző; IV. valami jó erős pálinkába mártatott kérők; V. egy kevés mandola-olaj, és szív-erősítő szerek, úgymint valami jó erős bor.

A' Beteg az ágyynak szélire ilyen, és az övedzővel az has jól meg - szorittassék, azután az övedzőnek ablaka ki - nyitassék, hogy a' tótával meg - jegyzett hely szembe essék.

A' Borbély a' bal kezének két ujjait, tudni - illik, az hüveikét és a' mutató ujját, a' meg - jegyezett helyre teszi, azután a' tsapnak hegyét, melly olajjal meg - kenetik, a' két ujjai között lévő meg - jegyezett helyre teszi, és valamennyire hajólva az hasba bé - nyomja; a' roppanásból, és abból, hogy a' tsap már igen könnyen, minden ellen - állás nélkül, belyebb menven, ki tudódik, hogy a' tsap az hasnak üregébe már bé ha ott; azért - is a' tső a' sebben hagyatik, és a' tső kihúztatik; a' víz edényekbe véterik, és, ha a' beteg el nem ájúl, egyszerre mind ki - lótsáztatik; valamint az has kiffelbelik, és az övedző tágul, úgy kell az övedzőnek kötejjit is egymás után szorítani; ha a' víz mind ki - foly, azután a' tsőt ki kell húzni tartván azonban két ujjal a' tső körül lévő bőrt; szünetlen; az övedző egynéhány napokig még az hasan hagyatik, és a' sebre vagy angliai flastrom, vagy égettborba mártott kéro' rétetik.

Ha a' vízfolyás alatt a' beteg el - ájúl, akkor a' tsőt mindigvart bé kell dugni, az övedzőt meg kell szorítani, és az ájúlást hideg vízzel, és valami jó borral el kell hajtani; ha elmúlik az ájulás, azután a' vizet megint tovább kell bortsáttani.

HAS - VARRÁS.

(*Gastroraphia, seu futura Abdominalis.*)

Ez akkorra való, mikor valami kerefszül álló avagy hajlatt seb az hasba bé - hat.

Ha a' seb négy hüveiknyi hosszúságú, akkor kívánlatnak I. hat nagy horgas tők; II. három viaszfias tőrnák, melly k.ek mind a' két végeken egy - egy tő függ; III. egy kis pennálól tsinál páltvátska; IV. valami hosszúsúró tépés, melly árcéus - balsámmal meg - kenetik.

A' Beteg az ágyban fekvőgyék, és a' térdeit fel - tartsa. A' Borbély a' bal kezének hüveikével és mutató ujjával az

hashártyát fel - emeli; azután az egygyik töt az hashártyán, és minden lágy részlein az hasnak ki - felé a' sebnek szélitöl egy újnyira által - üti, az által ellenben lévő helyen - is a' tzer - nának másik végén függö töt hasonlóképpen ki - kell ütni a' borre; ilyen varrás három tétésék, és azután a' tők ki - hú - zaffauak; a' varrások egymástól egy újnyira távól legyenek, ezután a' sebnek ajakai egymásra vitesfennek, a' sebre hozzáfű - kő balsamufös tépés tétésék, és erre a' páltzáska helyheztes - fek, mellyen azután a' tzeruák szépen öfzve köttesfennek.

A' Varrásra tétetik valami bor sepröböl és vizböl kézfittetett kötés; erre nyomás, és a' széles haskötiő alkalmaztatik.

Ekképpen a' seb egynéhány heteken bé - gyógyúl, és azután a' tzeruáknak egygyik végek el - metztetik, és a' má - fik ki - húzauk.

Néha a' sebnek bé - gyógyúlása után *bas - sérés* (*hernia*) következik; azért - is az ilyen bé - gyógyúlt seben szünetlen haskötiőt kell hordozni.

BÉL - VARRÁS.

(*Enteroraphia, seu futura Intestinalis.*)

Ez akkorra való, mikor a' belek vagy egészfen el - ví - gatnak, vagy félig bé - metztetnek. A' szurt feleknek orvos - lása a' természetre bizattatik.

Erre a' munkára szükségesek I. három vékony horgas tők, II. külömbkülömbtéle színü vialfzvas tzeruák; III. valami két hüveiknyi egymásra hajtatott és enyveztetett jádzó kártyából tsinált tső.

A' kártya - tső az elvágatt bélnak felső felibe bé - dugatik, azután az alsó vége az alsó bélbe bé - tétetik, a' belek öfzve foglaltatnak, a' horgas tők a' belen és a' kártya - tsön által su - ratuk, a' másik felén ki - tafittatik, a' tzeru a' tőböl ki - húzau - tik, és a' két tzeru végek egymásra fodortatnak, de öfzve nem köttemek; Illyen varrások ketten vagy hárman tétetnek, a' tzeruáknak végei az hasnak sebéen kívül valami sükeres ra -

dós flastrommal a' bőrhez ragasztatnak, a' seb az hasvarrással öfzve foglaltatik.

Az Has bor - sepröböl és vízből kézfittetett párával bé-takartatik, erre száraz ruhák tétetnek, azután valami szúles övedzővel az has által köttetik. Ha a' vastag belek vagynak meg - vígva, akkor klüfirt nem kell adni. Tízennégy avagy húfz napokig tsak gyenge tehénhús - levestel ölyen a' beteg, és femmi kemény ételt ne egyék.

Húfz napok múlva a' tzérna egygyik felöl a' bőrhez kö-zél el - mettetik, a' másik felöl lassan ki - húzatik. A' kártya tsö azonban az eméfttetel az bélből ki - menyen.

MESTERSÉGES SEGG' - TSINÁLÁS.

(*Ani Artificialis Formatio.*)

Mikor a' bél egéfttzen el - vágatik, és többé öfzve nem varrathatik, akkor a' felsö bélnek elvágatott végét az hasnak sebéhez kell forrasztani, és hóltig nyitva kell tartani.

Az elvágatott bélnek felsö vége az hasnak sebébe vite-tik, a' tö a' bélnek belsö felén úgy által szúratik, hogy az has' sebének külsö szélin ki - jöjjen, a' tzérnának két végei öfzve köttetnek: Illyen varrás három helyen tétetik, és a' bélbe valami vastag száraz kéro dugatik, hogy öfzve ne nőjjen.

Ha a' bélnek vége az hasnak sebével öfzve - nö, akkor a' tzérnák ki - húzatnak, és a' beteg azután hóltig valami laptás gyorseros sérés kötöt hordoz, melly az eméfttetet egyébkor ki nem botsáttya, hanem tsak akkor, a' mikor le - tétetik.

SÉRÉS - METTZÉS.

(*Herniotomia.*)

Ez a' munka akkorra való, mikor a' sérés bé - záratik, az az: úgy meg szorúl 's meg - fojtódik, hogy femmiképpen vízfza ne leheszen tenni.

A' munkára szükségefek I. közönséges mettzö kéftetke, II. gombas hegyü kéftetke (*knopfbisturie*), III. barázdás sti-

lus, IV. életer-tő, arra tudni illik, ha a' felső has-életer meg-sértődnék.

A' Békötésre szükségesek I. tépések, II. nyomások, III. T. betű forma széles kötő. A' Beteg az ágyban hátra fekvő, és a' térdeit emelve-fel.

A' Bört fel kell emelni, és hozzáfára fel kell metteni fel az ágyékgyűrűn felyül, és le a' tőkszatskónak feneki-ig; ennek utána a' sérés-zatskón egy kis metzés tétetik, és ebbe a' metzésbe a' barázdás stilus bé-dúgatik, ezen azután a' sérés zatskó fel-mettetik felyül az ágyékgyűrűg, alól a' tőkszatskó-ig.

Már a' ki esett belső tagokat szemmel lehet látni, melyek ha egélségerek, avagy csak meg-gyúladtak, és vízfűza tétetődhetnek, akkor az ágyékgyűrűn bé-nyomatnak az hasnak üregéle; ha pedig a' vízfűza tétel lehetetlen, akkor az ágyékgyűrűt ki kell tágitani.

A' Gombas metző kéfetske a' barázdás stilusan az ágyékgyűrűbe bé-botsátratik, és azzal az ágyékgyűrű felfelé 's befelé a' köldök fele fél hüveiknyire fel-váogatik, és azután a' ki-esett belső tagokat, ha egélségerek, bé kell tenni; ha pedig a' ki-esett belső tagok a' sérés zatskóhoz hozzá nőttek, akkor azokat okofan 's vigyázva a' sérés zatskótól el kell választani.

Ha az háj fenés avagy meg-keményedett volna, akkor azt egélszen ki kellene vágni. Ha a' bél rothatt, akkor azt el kell vágni, és mesterséges feppet kell tsinálni.

A' seb tépésekkel meg-töltetik, arra az ofzlató párák tétetnek, melyekre száraz nyomások rakának, és mindenek a' T. betű forma kötővel bé-köttötnek.

Eleinten a' seb érlelő irral meg-evesittetik, azután sebvizzel bé-gyógyittatik. A' gyógyulás után-is még egy darabig sérés kötöt kell hordoztatni. Ha az ágyékgyűrűnek kitágasításkor a' felső has életer meg-metződnék, akkor azt mundgyárt meg kell kötni.

TSÁSZÁR: METTÉS.

(*Settio Casarea.*)

Ez a' metzés akkor szükséges, mikor az afzöny I. vífelőfen hal - meg, II. a' medentzének feletta nagy keskenysége miatt nem szülhet, és III. mikor a' gyermek vagy a' nádrán kívül fogantatik, vagy az el - szakadott nádrából ki - eők.

Egy jó tenyérnyire a' köldöktől le - felé hat vagy hét újnyira a' bőr, az inashúfak, és az hashártya által metzzenek; azután, ha a' gyermek a' nádrában benn van, akkor a' nádrának oldala, a' feneke és a' nyaka között, öt vagy hat újnyira fel - vágatik, és a' gyermek a' nádrapogótsával együtt ki - vétetik. Ha a' nádra öfzve húzódik, azután a' vér gyenge spongiával az hasnak üregéből ki - tisztittatik, és a' seb öfzve - varratik.

A' meg - holt terhes afzönnyt - is így kell fel - vágni, mivel miadgyárt az halál után nem mindenkor bizonyos, hogy a' beteg valósággal meg - holt.

A' TÖKZATSKÓNAK MEG - TSAPALÁSA.

(*Paracenthesis Scroti.*)

Ez akkorra való, mikor a' viz a' tökzatskóban, avagy az hüvely hártýában van.

A' Tökzatskónak feneke, valamennyire hátra hajtva, hogy a' tökök, mellyek azonban bal kézzel fel - emeltetnek, meg - ne sértődgyenek, három élű kis tövel által szuratik.

A' Szúrás ritkán gyógyittya - meg a' tökzatskónak viz - kországát; hanem csak valami ideig palástalya. Néha a' szúrás után nagy vérsérés támad, mellyet a' tökzatskónak nagy metzése nélkül meg nem lehet orvosolni.

A' szúrás után a' tökzatskóra erőfitő párákkal meg - ned - velített nyomáfok köttetnek.

A' TÖKZATSKÓNAK NAGY METTZÉSE.

(*Scētio integra Scrozi.*)

Ez a' munka akkorra való, mikor az hüvely hártyában víz gyül-meg. A' Bör elöl a' tökzatskónak közepén hofzfára fel-mettzetik; a' seb úgy meg-hofzfzabbittatik, hogy egézfzen a' tökzatskónak fenekéig le-fzólgályan; az hüvelyhártya -is ekképpen fel-mettzetik, és a' seb a' barázdás eszközzel meg-hofzfzabbittatik; azután a' víz ki-botsáttatik, és a' seb száraz tépéssel bé-köttetik. Ennek utánna a' seb evfedés által meg-gyógyittatik.

Az ilyen Borbélymunka után szoktak következni valami súlyos sebludeglés, a' magfinórnak gyüladása, hasfájás, és gört-ek.

Ezek a' történetek orvosoltatnak a' levegő égnék a' sebtől való eltávoztatásával, lágyító és fájdalomat enyhítő meleg kötésekkel, érvágással, kliftérral, és opiummal.

A' TÖKZATSKÓNAK SINÓRAZÁSA.

(*Setaceum Scrozi.*)

Ez akkorra való, mikor a' víz az hüvelyhártyában gyül-meg. Három élű tövel a' tökzatskón valami ször-finór által húztatik, és azután a' finór egynéhány hetekig a' tökzatskóban tartatik.

HERÉLÉS.

(*Castratio.*)

Ez akkorra való, mikor a' tökökbe rákfene esik. Mikor a' magfinór már az ágyékgyűrűm felyül-is meg vagyon keményedve, vagy -is mirigyefedve, akkor herélni nem szabad.

A' Tököket és a' magfinórt a' tökzatskónak egézf metztzéssel meg kell mezíteleníteni; azután valami széles töt négy végü erős tzerónival a' magfinór alatt által kell ütni, és a' magfinórt valami gyenge kérotskén meg kell kötni. Ennek utánna a' tökök a' kötésen alól a' körül lévő réizektől el-vá-

lafitának, de mégis még egynehány napokig, míg tudni illik rothadni nem kezdnek, ott hagyatnak, és azután a' kötés alatt elvágnak. A' seb száraz tépéssel bé-köttetik, és azután evfedéssel bé-gyógyittatik.

Ha a' magfőér igen nagyon meg-szorittatik, akkor a' magfőér' érzőinának meg-kötése miatt valami égő kemény, és a' vékonyokig felható fájdalom támad az alsó állkaptza, erőszakosan öszve szorúl, görtsők okoztatnak, és gyakran megis hal a' beteg.

A' MONYNAK ELMETTZÉSE.

(*Ampuratio Penis.*)

Ez akkorra való, mikor a' makkban, avagy az előbörben rákfene vagon A' munka meg-kötésből és elmettzésből áll.

A' meg-kötés ekképpen vitetődik véghez: A' vizellő tsöbe valami ezüst tsö dűgatik, mely két tszérnával a' kötéshez köttetik; azután valami hat rétű viafűzba mártatott ruha póllával a' mony a' rákfénén felyül által köttetik; a' kötés naponként jobban-jobban meg-szorittatik. Tíz vagy tizenegy napok múlva a' rakfenés rész le-esik.

Az *Elmettzés* így vitetődik véghez. A' Monynak bőre valamennyire hátra húztatik, az első része meg-fogatik, és azután az egészséges rész a' rákfénén felyül ketté mettzetik. Ez után a' vizellő tsöbe valami ezüst tsö dűgatik; ha a' vér-folyás, a' Téden' vizére meg nem áll, akkor a' monyat az ezüst tsön által kell kötni.

A' seb száraz tépéssel bé-rakatik, azután vékony flastrommal, likas nyomással, és kitsin póllával bé-köttetik.

AZ HUGY-TSATORNÁNAK BÉTÉTELE.

(*Carbeteris applicatio.*)

A' Katétert avagy az hugy-tsatornát akkor szokták a' vizellő hójagba bé-dűgni, mikor a' vizellet meg-reked, avagy mikor a' vizellő hójagban valami kö keresztek.

Az Húgy tsatorna kétféleképpen, tudni illik, a' közönséges mód szerént, és mesterséges fordítottással, szokott az húgyas hójagba bé-dúgatni. A' Beteg fekélyék hányatt; néha ugyan állva jobban lehet munkálkodni.

A' *Közönséges mód* szerént a' mony bal kézzel tartatik, az húgy tsatornának hegye olajba mártatik, és jobb kézzel a' vizellő tsöbe olly móddal bé-dúgatik, hogy az hajtása alól álljon; ekképpen azután lassan-lassan egézfízen az húgyas hójagba bé-dúgaük.

A' *Mesterséges fordításban* az húgy tsatorna a' vizellő tsöbe úgy bé-tétetik, hogy az hajtása felyül állyon, és így addig dúgatik lassan-lassan, míg meg nem akad; azonban, tudni illik, ha már tovább menni nem akar, csak hamar úgy megfordittatik, hogy az hajtása alá esék, és a' fordításközben egézfízen az hójagba bé-dúgatik. Ekképpen néha könnyöbben bé-menyen a' katéter.

Ha az húgy tsatorna az húgyas hójagba bé-érkezik, akkor a' vizellet ki-botsáttatik, és azután a' katéter ki-húztatik.

Az Afízfonyoknál az húgy-tsatorna könnyöbben bé-tétetik, mivel az vizellő tső rövidebb, tágafabb, és egyenesebb. Vagyon az ő számakra különös rövid katéter készítve.

AZ HÚGYAS HÓJAGNAK SZÚRÁSA.

(*Punctura Vesicae Urinariae.*)

Ez akkorra való, mikor a' vizellet nagyon meg-reked, az húgy tsatorna által feminiképpen ki ne botsáttathatik, és a' miatt a' beteg halálos veszedelemben fekszik.

Erre a' munkára kívántatik valami hoszfű, és horgas bárom szegeletű tö ezüst tsövel. A' szúrásnak helye leg-bátrabb a' véghurkában.

A' Bal kúznek két újjai a' véghurkába bé-tétemek, és azok között a' tö úgy bé-szúratik, hogy az húgyas hójagba bé-menyen; azután a' tö ki-húztatik, és a' tső az húgyas hójagban, és a' sebben addig benn hagyauk, míg a' vizellet a' vizellő tsön magától meg nem indul.

A' VIZELŐ TSÖNEK METTZESE. (*Urethrozomia.*)

Ez akkorra való, mikor a' kö (*calculus*) a' vizelő tsöben meg-akad.

A' Monynak alsó felén, a' hó! a' kö tapasztatik, hofzfú metzés tétetik, és azután azon a' kö valami kalánatskával, avagy fogóval ki-véteik. A' seb öfzve foglaló flastrommal öfzve foglaltatik.

Az Afzfzonyoknál a' vizelő tsö tágafítóval (*dilatatorium*) ki tágafittatik, és azután két új a' nádrahüvelyke tétetik, és azzal a' kö elé tafzittatik.

A' VÉGHURKA' TSÖFEKÉLYÉNEK FELMETTZESE. (*Operatio Fistulae Ani.*)

Ez akkorra való, mikor a' véghurkának tsö-fekélye más-képpen meg nem gyógyittathatik.

Akkor az ilyen munkához fogni nem szabad, I. mikor a' tsö-fekély igen mélyen fel-menyen, II. mikor a' fartsont nagy tsonfenébe esik, III. mikor a' vé hurka körül minden kövérség el-fogyatt, IV. mikor a' t öfekély rákfenés.

A' metzésre szükséges egy horgas botos hegyü kéfetske, és egy horgas hasonló tompa hegyü ollótska. A' Békötésre kívántatik I. egy hofzfú kéro valami tzeránvak, II. fok tépés, III. egynéhány nyomások, IV. és a' deák T. betü forma póla.

A' munka előtt egy nappal a' betegnek hashajtót adunk. A' munka előtt egynéhány órákkal a' beteget kliftérral ki-mofuk, és a' fok vérüeken érvágarik. A' Beteg az ágyban térd-re állyon, és a' mellyivel előre fekügyék.

A' Véghurka egész tsöfekélyének felmettzése. I. A' Borbély a' bal kezének mutató újját olajba mártva, és a' véghurkába úgy bé-dugja, hogy az újnak hegye a' tsöfekélynek belső nyilását érje. II. Azután jobb kézzel a' tsöfekély kéfetskét a' tsöfekélynek külső nyilásába bé-teszi, és addig bé-dugja, míg a' késnek hegye az véghurkában lévő újnak hegyét el-éri. III. Ennek utána *belöl* az véghurkában lévő

újnak hegyével, *kivül* a' jobb kézzel a' kést le kell nyomni és a' tsöfekély alatt lévő lágy részeket mind ketté kell vágni. IV. Végre minden kérgeséget, ha a' tsöfekélyben vagy belől, vagy kívül találtnék, az ollóval le kell vágni.

A' metzés után a' véghurkába kérő dúgátik; a' seb tépéssel meg töltetik; ezekre nyomások tételnek; és mindenek T. forma pólával bé - köttetnek. A' kötést, ha az emésztés meg - engedi, leg alább 48. órákig fel nem kell bontani.

A' seb evésedésre vitetik, és azután valami sebvizzel bégyógyittatik. Minden emésztéskor a' seb vizes borral ki-mó-lattatik, és azután megint frissen bé - köttetik.

A' *Külső fél* tsöfekélyben a' véghurka által szuratik, és azután mindenek úgy metzettek, a' mint felyebb mondatott.

A' *Belső fél* tsöfekélyben kívül a' tsöfekélynek fenekén metzés tételik, hogy a' fél tsöfekélyből *egész* tsöfekély legyen; azután a' munka olyan, a' mint felyebb.

A' melly véghurka tsöfekélyek valamivel mélyebbek, vagy - is felyebb vagynak, azok a' *Brámbilla* eszközöivel felmetzettethetnek.

A' TZOMBNAK EL - METTÉSE.

(*Ampuratio Femoris.*)

Ez akkorra való, I. mikor az hideg fene egészen a' térdig fel - hót; II. mikor a' szárnak tsontyai felette sok apró darabokra töretnék; III. mikor a' térdben nagy orvosolhatatlan tsontfene támad.

Akkor a' tzombat el - nem szabad metzteni, mikor az hideg fene az ágyékhajlásik fel - menyen, avagy belső okból támad.

A' Metzésre szükségesek I. Turnikét. II. Egynehány nagy horgas életertők tszörnával, és apró nyomásokkal. III. A' Nagy káfa forma kés. IV. Az Egyenes kés. V. Az Elmettő fűrés. VI. Egy kötő. VII. Egy háztott ruha.

A' Békörésre kívántatnak I. Terpentin - spiritussal meg-
nedvesített apró tépések. II. Tépett rongyból csinált nagy
karika. III. Két hosszú flastromnak. IV. Máltézer - kereszt,
forma kéro. V. Két hosszú kérok. VI. Hat ölnyi hosszú-
ságú póla, melly két fejekre tekintesék.

A' Beteg székre, avagy az ágynek szegeletére a' vilá-
gosság felé üljen. Egyik segítő a' turnikétre vigyáz; a' má-
sik a' lábat tartja; az harmadik a' Beteget fogja; a' negye-
dik a' Borbélynak az eszközöket a' kezibe adgya.

A' Borbély I. a' turnikétet a' tzomb életerre teszi, melly
a' tzombnak belső és felső felén fekszik. II. A' Térden felyül
két újjaira, a' mellett az hely mellett, a' hól a' metzés fog
tétetni, a' kötő keményen meg-köttetik. III. A' Borbély a'
tzombnak külső fele mellett áll, és a' kafa forma kést a'
meg-köttetett kötő mellett a' tzombnak felső felén a' bőrre
teszi. IV. A' Bal kezivel a' késnek hátát úgy meg-nyomja,
hogy a' kés minden lágy részeken egézfizen a' tsontig által
mennyen, azután kereken minden lágy részeket egézfizen a'
tsontig keresztül vág. V. Az által kötött kötő fel-óldatik,
és el-véttetik, és helyette az hasított ruhával az hús az egy-
gyik segítő által fel-húztatik. VI. Ennek utánna az egyeneskés-
sel a' tsontthártya fellyülről le-felé vakartatik. VII. Azután a'
fűrészszel a' tsont el-vágtatik, és zonnal az elvágatott rész
az hasított ruhával együtt föltre tétetik, és a' turnikét vala-
mennyire meg-botsíttatik, hogy a' vérnek ugrásából meg-le-
hessen tudni, hogy hól vagyon az tzombéleter. VIII. A' Tő
a' tzombéleternek egygyik felén a' kövérségen által ütetik,
és a' másik felén úgy el-vonatik, hogy a' tzérna az életer
alatt által mennyen; azután a' tő a' tzérnától elvétetik. Illyen öl-
tés kettő szükséges. IX. Ennek utánna az életerre egy kis
nyomás tétetik, és rajta a' tzérnak kettősen meg-kötötnek.
Az életeret fogóval elé-húzni ritkán lehet, és mindenkor ha-
zontalan.

Békötés. I. Az elvágatott tsontra terpentín - spiritusba már-
tatt tépés tétetik. II. A' sebre a' nagy tépéskarika helyhezte-
dik,

ik, III. Mely két hofzfú flastrommal kereftelen meg-köt-
tetik. IV. Erre a' máltézer kereft tetetik. V. Két hofzfú
nyomáfok kereftelen a' kereftre rakatnak. VI. Az Hofz-
fú pólával kereken tekervén mindenek bé - köttetaek. VII. A'
Békötött láb valami szalmával avagy szörrel töltett, és ru-
hával bé - takart párnára tetetik, és valamennyire magassan tar-
tatik. VIII. A' Turnikéter lassan - lassan meg kell tágasítani,
de mégis az első napokon egéftzen el nem kell venni.

Harmadik nap a' kötés meleg vízzel le - áztatik, és le - vé-
tetik. A' nagy tépés - karika árcéus - balsamával bé - kenetik,
és a' sebre tetetik. A' Tsont mindenkor terpentín - avagy má-
stix - spirítussal bé - köttetik. Mindenek a' fok fejü pólával bé-
pólatnak. Ha a' seb mindenütt meg - genye - tségeledik, az-
után seb - vízzel bé - gyógyittatik. A' kötés közönségesen a'
14. - dik napon az életerről le - esik. Ha a' seb egéftzen bé-
gyógyúl, azután fa - lábat kell tsináltatni, és a' betegén gyakran
eret kell vágni.

A' szárnak elmettésziben a' tsontok között lévő hús e-
gyenes kéffel elmettzezik, és le - tszittatik. Azután a' fűrész-
szel előbb a' szártsonat valamennyire meg - vágatik, annak után-
na egéftzer 's - mind a' szárkapots - is el - fűrészeltetik.

A' Tzomban a' *tzombéleter*; a' karonn a' *karéleter*; a'
száron az első *szaréleter*, hátólsó *szaréleter*, és a' kapots - éter,
a' könyöken a' *könyökorsó - életer*, *könyökfing - életer*,
és a' *körkötö - életer*, köttetik - meg.

Az újjaknak tsontyai az hajláfokban, vagy - is izekten
vágattatnak - el.

A' SZEMEKNEK NYAVALYÁIRÓL.

(*De morbis Oculorum.*)

SZEM - GYÚLADÁS.

(*Ophthalmia.*)

Mikor a' szemnek fejr hártája meg - gyúlad, akkor a' nya-
valya *szem - gyúladásnak* mondatik,

A' Szemgyúladás ofztatik *szárazra*, mellyben a' szemek nem könyveznek, és *nedvesre*, mellyben a' szemek nagyon könyveznek.

A' Nedves szemgyúladás el-ofzlik I. érvágással, II. hasajtókkal, III. a' nyaktsigára tétetett hójaghúzó flastrommal, IV. a' vakszemekre tétetett vérzippókkal, V. gyengén ofzve húzó szemvizekkel, úgymint gáltzköves rófavizzel, fejer vizzel, és hideg vizzel.

A' száraz szemgyúladás kíván *lágyszó* szemvizeket, és kötéseket, úgymint fejer kenyérbéltől téjben főve, avagy almabéltől, sífrányból, és kámforból.

A' Rontsalódástól támadott szemgyúladás lágyszó meleg bort kíván, mellyben fő-füvek öntötnék, vagy -is egy kevesé meg-főzettek.

A' Régi meg-rögzött szemgyúladás a' felyebb jovosolt orvoságokon kívül sínórazást -is, és folyó fehet kíván.

A' SZEMNEK GENYETTSÉGE.

(*Hypopium.*)

Ebben a' nyavalyában a' szemnek első kamarájába genyettséget öntődik. Ha az ofzlató párákra 's kötésekre a' genyettséget el-nem ofzlik, akkor a' világos szemhártyának alsó felén egy kús metztést kell tenni, hogy folyon-ki a' genyettséget.

SZEM-FÓT.

(*Pterygium.*)

Mikor a' szemnek világos hártáján valami homályos fót támad, akkor a' nyavalya *szemfőtnak* mondatik.

Orvosolatik gyenge étető szerekkel, úgymint I. a' szentiván szem-irával, II. veres kénesös frisz irós vajjal, III. szemporral, melly készittetik egyenlő rész borköböl, árméniai földből, és nádinezből.

A' SZEMSZÖREKNEK BÉFORDÚLÁSA.

(*Trichiasis.*)

Mikor a' szemhéjaknak valamely szörök bé-hajlik a' szemnek gölvőbi-fé felé, akkor azt valami kús fogóval gyökereftől ki kell húzni.

KÖNYV - TSÖFEKÉLY.

(*Fistula Lacrymalis.*)

Mikor a' könyvhútsatkából, avagy a' könyvtsatornából, 's könyvzat kőből genyettségg foly, akkor a' nyavalya *könyv-tsöfekélynek* neveztetik.

Ofztank *nyiltra*, mellyben a' szemnek belső szegletiben-fekély vagon. *Vakra*, mellyben kívül semmi fekély niutsen, hanem ha a' könyvzatskó meg-nyomatik, akkor a' genyettségg a' két könyvlikakan foly-ki. Vagon olyan könyvtsöfekély-is, mellyben az orsatorna bé-dugult.

A' Vak szemtsöfekély azt kívánja, hogy az ánneli szem-fetskendezőjével az also könyvlikan gálitzköves viz fetskendeztetésék-bé. A' nyilt szemtsöfekély orvosoltatik febvizzel, avagy mint más kérges fekély.

Mikor az orsatorna bé-dugult, akkor a' könyvzatskót fel kell metzteni, és azután az orsatornába stülust, avagy hegedü hürt kell botsáttani.

HÁJOG.

(*Cataracta.*)

Ebben a' nyavalyában a' kristály-lentse meg-homályosodik, és azért a' beteg meg-vakúl. Az Hájog abból meg-efinérzik, hogy a' szemfény meg-fejéredik, mellynek természet szerént feketének kell lenni. •

Az Hájog orvofsággal ugyan ritkán gyógyúl-meg, még-is mindazonáltal azokat a' szereket meg-lehet próbálni, a' mellyek a' vakságban jovoíoltatnak.

Ha az orvofságok nem használnak, akkor a' *Borbély-munkához* kell fogni, melly *kibúzással*, és *le-nyomással* vite-tódik véghez.

VAKSÁG.

(*Amaurosis.*)

Ebben a' nyavalyában a' Beteg semmit sem lát, és még-is a' szemben semmi hiba nem tapasztaltatik. Leg-közölébb való oka a' látó érzőjának szélü-éfé.

Az Orvoslásra dítsértetnek I. Olasz utifü-virág-théa. II. Fekete kükörts kivonás. III. Farkas gyökér kivonás édes kénesevel. IV. és élekticitás.

A' F O G A K N A K N Y A V A L Y Á I.

(*Morbi Dentium.*)

FOGFÁJÁS.

(*Odontalgia.*)

A Náthafolyásos fogfájás kíván borban 's vízben főtt rutából, avagy tárkony gyökérből kézfittetett száj-mosót. Belső orvolságnak izzasztót kell adni. Ha a' fog rosz, akkor a' fogvanó leg-jobb orvolság.

A' GYERMEKEK NEHÉZ FOGAZÁSOK.

(*Dentitio Difficilis Infantum.*)

Mikor a kis gyermekeknek fogai ki akarnak bunn, akkor a' foghúsan vagy fejer fótok, vagy veres daganatok támadnak, melly miatt ha ki-rontya a' nyavalya a' beteget, akkor a' foghúst keresztelen fel kell vágni.

A' FOGHÚSNÁK GYÚLATT TSOMÓJA.

(*Parulis.*)

Származik többire mindenkor a' fognak meg-romlatt gyökerétől. Eleinte a' gyúladás néha ofzlató füvekből kézfittetett száj mosóra el-múlik, melly ha meg nem történik, akkor téjben főtt fűgével evesedést kell gerjeszteni, és azután a' tályogat kéfetskével fel kell metzteni. A' Fekély bé-gyógyittatik rófamézes rutá, avagy fálya-főtt vízzel. Ha meggyógyúl a' daganat, azután a' rosz fogat ki kell húzni, mert különben a' gyúladás megint meg-fog jelenni.

A' FOGHÚSNÁK TAPLÓS HUSAS KI-NÖVÉSE.

(*Epuis.*)

Ezt okozza a' fogválnak tsontfenéje. A' kinött taplós húst-is ki kell vágni, a' fogat-is ki kell húzni.

A' FOGOKNAK BORKÖVEK.

(*Tartarus Dentium.*)

Fogborkőnek az a' földes takony mondatik, melly a' fogokat bé-borittya.

Ha készített 'tsiga fogporra meg nem gyógyúl, akkor hegyes eszközzel fel kell hasítani, és darabonként le kell tá-
sítani.

A' FOGNAK INGÁSA.

(*Vacillatio Dentis.*)

Az örögekben, súlyesékben, és a' felette böven bé- vett
kénesötöl szokott támadni. Orvóltatik öfzve - húzó szájmo-
sókkal, és Lakka - tincturával.

A' FOGVÁLÚNAK VÉRFOLYÁSA.

(*Hæmorrhagia Alveolaris.*)

A' melly vérfolyás a' fognak kivonását követi, az ha
erős meleg etzettel meg nem állitathatik, akkor valami he-
gyes vassal a' fogválnak fenekéhez nött életer fel-szakaszta-
sék, a' lik rágatt itató pappiroffal meg-töltesék, valami ke-
mény testtel bé-fedesék, és a' fogok keményen öfzve fogva
tartassanak. *Jó a' fogat - is vízfzra tenni.*

A' FOGOKNAK TSONTFENÉJEK.

(*Caries Dentium.*)

Ha majd minden fogok feketék, akkor a' száj mosatta-
sék ruta és sálya-főtt vízzel. Ha likas a' fog, akkor a' lik
arannyal bé - dugattasék, avagy tüzes vassal meg-égettesék.
Ha nagy a' tsontfene, akkor a' fogat ki kell húzni vagy án-
glus - kóltsal, vagy pellikánnal, vagy közönséges, avagy öfz-
ve szerkeztetett fogvonóval.

A' Súlyesékben, és a' felette nagyon meg-gyúladt fog-
húsban a' fogvonás felette veszedelmes.

A' B Ö R N E K N Y A V A L Y Á I.

(*Morbi Curanei.*)

SÜMÖLTS.

(*Verruca.*)

A' Jó indulatú sumölcsok, mellyek nem fáznak, minden
nap gálitzko - spiritussal érdekeltessenek, és fejeér flastrommal
bé - kötöfessenek. A' Fájdalmasok és gonosz indulatúak rákfe-
néve válnak.

TYÚK - SZEM.

(*Clavus*)

A' Lábújjaknak tyúkfzemei lágyító feredőkkel meg-lágyítottassanak, és azután kicsin hójaghúzó, avagy diachilon-flastrommal bé-köttöfjenek.

RÜH.

(*Scabies.*)

A' Kéz-újjak között apró viüketű fokadékok támadnak; azután a' testnek egyéb részein-is hasonlók ütnek-ki.

Olítanak *szárazra*, mellyben a' fokadékok szárazok, és *nedvesre*, mellyben a' fokadékok meg-genyettségesednek.

Belső orvofságnak adni kell I. hashajtót, II. vértisztítót, III. értz-izereitsent, ludöskö-virágot, örvény-gyökér-kivonással. *Kívül* bűdösköves feredők, hunyor-gyökéres, avagy fejér kénesös irak ditsértetnek. Az Halhéjas rüh néha a' szilfa-fött vízre meg-gyógyúl.

A' FÖNEK RÜHE.

(*Scabies Capitis.*)

Ebben a' nyavalyában a' fönek hajas részén nedves kérgek támadnak. Ha hirtelen meg-szárad a' szemben avagy a' tüdőben igen gonosz nyavalyákat okoz. Az Hashajtókan és vértisztítókan kívül a' fejet lágyító füvekből készítettett mézes fött vízzel kell mófogatni.

A' FÖNEK MOLYA.

(*Tinea Capitis.*)

Ebben a' fejen száraz zöldes kérgek formálatnak. *Belső* orvofságnak jó a' gummás kénesö; *kívül* ditsértetük fejér hunyor gyökérral elegyített lágyító füvekből készítettett mosni való fött víz. Néha használt a' veres kénesös ír-is.

TEJES KÉREG.

(*Crusta Lactea.*)

Ez kérges rüh, melly a' gyermekek' ábrázattainak potfáin támad. *Belső* orvofságnak jók az hashajtók, és a' szűles lapú-gyökér-fött víz. *Kívül* édes téjfel jovofoztatuk.

SÖMÖR.
(*Herpes.*)

Sömörnek, avagy sömörögnek olyan fótak mondatnak, mellyeken vízketű hójagotskák, avagy néha kérges fokadé-
kotskák vagynak. Ha a' hunyor-gyökeres (*rad. belleb.*) ír
nem hafznál, akkor hójag húzattafsék.

RÓSA - TSEPPEK.
(*Varia Gutta rosacea.*)

Igy neveztetnek az ábrízatan, avagy az or körül támadt
veres és kemény hójagotskák, avagy borsóhoz hasonló tso-
mótskák. Az Ábrízat sós vízzel mofottafsék, és a' beteg
hashaj ókkal élyen. Az Ábrízatnak szederjes tsomóji gyakran
rákfenévé válnak.

VIZ - HÓJAGOK.
(*Hydatis.*)

Igy neveztetnek vízzel tellyes hójagok. Az Orvoslás
azt kívánna, hogy az hójagok fel - metzetteffenek, és az-
utjn meg - szárasztassanak.

NYÁRI SZEPLŐK.
(*Lentiginos.*)

Nyári szeplőknek neveztetnek valami vörhönyös, vagy-is
sárga veres fótók. Az Illyen szeplők mofattassanak tengeri tor-
ma - etzettel (*aceto armoracia*).

FRANTZOS NYAVALYÁK.

(*Morbi Venerei.*)

Frantzós nyavalyáknak azok neveztetnek, a' mellyek a' fran-
tzos, avagy bujadögös tsipöfségtől vesznek eredetet.

Minden frantzós nyavalyákban adafsék guminás kéneső reg-
gel és este tíz - tíz szemre szűles lapú - gyöker, avagy sarfa-
faparilla, avagy fa - fött vízzel. A' kénesővel való élés alatt
minden nyóladik nap hashajtót kell adni. *Kivül* külömb - kü-
lömbféle szerek szükségfiek.

ONDÓFOLYÁS.

(*Gonorrhœa.*)

Mikor a' vizellő tsöböl valami genyettség forma matéria ki-foly, akkor a' nyavalya *ondófolyásnak* hivattatik.

Akkor támad, mikor a' férjfi olyan afzszonnyal közösül, a' mellyen bujadögös fejár folyás vagon Eleinten fájdalmas a' vizellés.

Orvosoltatik hívelítő mag-téjjel, fejár málva fött vízzel, és hashajtóval. Ha elmúlik az égés, akkor balsamos por (°) fejár málva-fött vízzel adafsék. Az öfzve-húzó fetskendezések ártnak; bújamirigyeket, avagy tök-gyúladásokat gerjesztnek.

FEJÉR FOLYÁS.

(*Fluor Albus.*)

Igy neveztetik a' nádrahüvelyből történő genyettség forma folyás. Akkor származik, mikor az Afzszony ondófolyásos Férjfiival közösült. Úgy orvosoltatik, mint az ondófolyás.

BUJA - MIRIGYEK.

(*Bubones.*)

Igy neveztetnek az ágyék-ikráshúsfaknak daganati. Ofz. jattafának -el kénesös irral, avagy nyittafának -ki égető kövel. Az Ágyéknak frantzoz fekélyei étető kéneső olvasztással meg-gyógyittatnak.

AZ ELÖBÜRNEK GYÚLADÁSA.

(*Phymosis.*)

Igy hivattatik a' monynak makkját béborító böraek frantzoz gyúladása. Úgy orvosoltatik, mint a' következő.

A' MAKKNAK GYÚLADÁSA.

(*Paraphymosis.*)

Igy mondatik a' mony' makkjának gyúladása, melly az előbört úgy hátra tazittya, hogy valami nyakravalóhoz ha-

(°) *R. R. elef. et Sal. mirabil. aa. ℥j. Balsami copaj. gr. VI. misc. Divide in doses quatuor. sumat æger omni triborio unum.*

fanlitsón. Orvosoltatik ilyen tejes feredővel, mellyben gummás kéne ö főze ik. Ha a' makk a' meg-fojtástól meg-akarna fenéfedni, akkor az előbört kéffel fel kellene mettzeni.

A' TÖKÖKNEK GYÚLADÁSA.

(*Inflammatio Testicularum.*)

Orvosoltatik hivesítő magtéjjel (*emulsió*), gummás kéne. sövel, és fejár vizben (*aqua vegetomineralis*) főtt lágyító fű. vekből kézfittetett meleg kötőfekekkel.

A' MAKKNAK FRANTZOS FEKÉLLEL.

(*Ulcera venerea Glandis.*)

A' makknak, és előbörnek frantzós fekélyei, mellyek frantzós rákoknak neveztetnek, kénesös olvasztással (*) köt. tetnek - bé.

FRANTZOS TOROKFÁJÁS.

(*Angina Venerea.*)

A' Toroknak frantzós fekélyei ugyan azon kénesös ol. vasztással kenegettefennek, és szűles lapú-gyökér-főtt vízzel 's kénesövel mosagattallanak.

AZ ORNAK FRANTZOS FEKÉLYEI.

(*Ozæna Venerea.*)

Az ornak belső avagy külső frantzós fekélyei orvosoltatnak étető kénesös olvasztással. Az ornak választó fala ha el-rágattatik, és el-romlik, akkor az or öfzve-efik.

FRANTZOS FÜGESÜMÖLTSEK.

(*Condylomata.*)

Igy neveztetnek a' fegg, és a' fzeméremteftek körül ki. nőtt gombás húfak. Orvosoltatnak erős étető kénesös olvasztással, és kénesös irral.

(*) *℞. Merc. Subl. Corros. gr. IV. Aqu. Flor. Samb. ℥j. Mell. rosæ, ℥β. misce.*

TSONT-DAGANATOK.

(*Tophi.*)

A' Tsontaknak frantzoz daganati orvosoltatnak kénesös flastrommal avagy irral, és gyalag olajfa gyökér-főtt vizzel.

FRANTZOS KÜSZVÉNY.

(*Arthritis Venerea.*)

Igy neveztetik a' főnek, és az hajló tagoknak azon fájdalma, mely éttzaki nevededik, és nappal tsendefedik. Orvosoltatik guminás kénesóvel.

FRANTZOS RÚH.

(*Scabies Venerea.*)

Ez az homlakan, és más részeken főtókat, és bibrtsókat tsinál. Orvosoltatik *belöl* gummás kénesóvel ; *kivul* vékony étető kéneső olvasztással.

IV.

MAGYAR KÖNYVEK,

MELLYER

a' mesteri Próbára (*examen magistrale*) készülő Magyar Borbelyoknak szükségesek.

I. *Störck Antal* Orvosi Tanítása, melyet magyarrá fordított *Rácz Sámuel*. Nyomtattatott Budán a' Királyi Univerzitásnak betüivel 1778 - 80.

II. *Plenck József* Borbelyságának Eleji, melyeket magyarrá fordított *Rácz Sámuel*. Nyomtattatott Budán a' Landeker' Káttalin betüivel 1782.

III. *Szeidele János* Bábasága, melyet magyarrá fordított *Szeli Károly*. Nyomtattatott Bétsben a' Schulzi betüivel 1777.

RÉSZEKNEK, ÉS TZIKKELYEKNEK T E K É N T E T E.

Levél.

I. FELBONTZALÁS.

I.

1. Tsontokról való Tanítás.	ugyan ott.
2. Kő.ökről való Tanítás.	27.
3. Inashúfákról való Tanítás.	29.
4. Belső Tagokról való Tanítás.	31.
5. Erekről való Tanítás.	55.
6. Érzőinokról való Tanítás.	62.
7. Ikráshúfákról való Tanítás.	65.

II. ORVOSSÁGOK.

76.

1. Külső Orvosságok.	ugyan ott.
2. Patika - mértékek.	85.
3. Belső Orvosságok.	ugyan ott.

III. BORBÉLYSÁG.

92.

1. Sebektől való Tanítás	ugyan ott.
2. Fekélyektől való Tanítás.	107.
3. Daganatoktól való Tanítás	115.
4. Előeséftől való Tanítás.	142.
5. Szakadástól való Tanítás.	144.
6. Éktelenségektől való Tanítás.	154.

7. Tsontaknak nyavalyákról való Tanítás.	155.
8. Borbély - munkákról való Tanítás.	157.
9. Szemeknek Nyavalyái	193.
10 Fogoknak Nyavalyái.	196.
11. Bőrnek Nyavalyái.	197.
12. Frantzós Nyavalyák.	199.
13. <i>Törvényes Borbélyság.</i> És	
14. <i>Bábaság.</i> Ezek még magyarul nem kéfzék.	

IV. MAGYAR KÖNYVEK. 202.

1. Belső Nyavalyákról <i>Sörck</i>	ugyan ott.
2. Felhontzalásról , Orvofságokról ,
és Borbélyságról <i>Plenck.</i>	ugyan ott.
3 Babaságról <i>Steidele.</i>	ugyan ott.

